RAMADAS

A CRITICAL BIOGRAPHY OF
KANCHARLA GOPANNA

M. GURUNADHA SARMA.

ఓమ్

కంచెర్ల గోపన్న

అను

రామదాసు

ఉభయభాషాప్రవీణ-వేదాంతపారీణ

మిన్నికంటి గురునాథశర్మ ప్రణీతము

ఆంధ్రోపాధ్యాయుఁడు-టవున్ హైస్కూలు-గుంటూరు.

Sole Agents:
Venkateswar & Co.,
Publishers, GUNTUR.

1935

క్రయము ౧౦ అణాలు

అంకితము

కాశికాలింగమ్మకుఁ గైఁబూని కాల్నడఁ
దోడ్తెచ్చె శివరామ ధూర్వహుండు
తనతండ్రి సప్తసంతానమ్ములను జెడి
పోనీక పోషించె బుచ్చిరాజు
'ఏరుచూ' గ్రామాధికారి యుదారుండు
ధీరుండు నా మామ వేరరాజు
వ్రాయంగఁ జదువంగ వాదముల్ దీర్పంగ
ప్రౌఢుఁడయ్యెను శివరామ బుధుఁడు
ఏరి తాత తండ్రియు, తాత, కూరిమి పిత
అన్న, యొనలేని కీర్తిఁ గన్నవారో?
ఎవరు కోటానఁగోట్లు జపించి రీశు
నట్టి తండ్రి లక్ష్మార్యున కంకితంబు.

ఒక మాట

ఆంధ్రమహాజనులారా!

చరిత్రములు వ్రాయుట నావంటి కించిజ్జ్ఞులకు నలవిగానిపని. అందును బ్రతివిషయము సంశయ గ్రస్తమగు రామదాసు చరిత్రమును వ్రాయుట మిక్కిలి కష్టతరము.

శ్రీరాముఁడు వరాలు చెల్లించి పోవుట యను విషయ మసత్య మని త్రోసివేయుట కొకవేళ శ్రమముండ దేమోకాని, రామదాసు-గోపన్న భిన్నులా? రామదాసే శాఖీయుఁడు? ఆతని గురువు కబీరా? మాదన్నకు రామదాసునకుఁ జుట్టరికము గలదా? రామదాసు కారాగార విముక్తుఁడయ్యెనా? మున్నగు నంశములఁ దేల్చుటకు మాత్రము శ్రమంపడక తీఱదు. ఆపని యలఁతులచే నగునది కాదని యెఱిఁగియు మఱొకని కైనఁ జోదనగా నుండునని తలంచి వ్రాసితిని.

ఇందలి సిద్ధాంతములు కొందఱకుఁ గష్టము కలిగింపక పోవు. కాని చరిత్రములలో నసత్యము లుండరాదను మతముం బురస్కరించి కొని వ్రాయఁబడి యుండునని వారే నిగ్రహింపక పోరు.

ఈవిషయమై యొకవ్యాసము భారతిలోఁ బ్రజోత్పత్తి వత్సరాశ్వయుజ మాసమునఁ (8 సం 10) బ్రకటించితిని. ఇప్పుడు గ్రంథ రూపమున నర్పించుచున్నాఁడను.

లోపములున్నఁ దెలుపఁ గై మోడ్చెదను.

యువవత్సరాశ్వయుజ
కృష్ణత్రయోదశి
గుంటూరు.

విధేయుఁడు,
గురునాథశర్మ.

కొద్ది సవరణ

పుట	పంక్తి	తప్పు	ఒప్పు
౧౦	౧౪	వ్యక్తులుగారనియు	వ్యక్తులనియు
౧౮	౮	శకటచోరకుఁడు	శకటచోదకుఁడు
౨౪	౨	బుచ్చి	బుబ్బి
౩౧	౧౫	విమానములు	వాహనములు
౪౬	౧౯	నదృష్టమైనాకలదు	నదృష్టమైనంగలదు
౫౯	౮	సవరంబెఱింగి	స్వరంబెఱింగి
౮౪	౧౧	చేయుంపుమా	చేయించునుజుమా
౧౧౫	౨౩	భోగ్యైక	భోగైక
౧౨౨	౮	వచ్చుచునుంటినని	వచ్చుచున్నదాన
౧౨౬	౨౦	దూరములక్ష్మి	దూములక్ష్మి

ఓమ్

శ్రీరాధాస్వామి నేనమః

రామదాసు

మొదటి ప్రకరణము

శ్లో॥ శ్రీరామం త్రిజగద్గురుం సురవరం సీతామనోనాయకం
శ్యామాంగం శశికోటిపూర్ణవదనం చంచత్కళాకౌస్తుభం
సౌమ్యం సత్యగుణోత్తమం సుసరయూతీరేవసంతం ప్రభుం
త్రాతారం సకలార్థసిద్ధిసహితం వందే రఘూణాం పతిం.

శ్రీరామ కర్ణామృతము

జరాయుజాండజస్వేదజోద్భిజ్జము లగుచతుర్విధ భూతగ్రామములు దివారాత్రము లుపార్జనాపరత్వమున మునిఁగి తేలుచు నుపాత్తవస్తువుల నుపయోగించి పరిత్యజించుచున్నవి. ఒక్క వస్తువుగూడ సచ్చిదానందము నిచ్చుచుంటలేదు. శాశ్వతానందోపలబ్ధికి వెదకుచుంటఁ గాఁబోలుఁ బరిపరివిధములఁ బర్వెత్తుట? అది సహజము జీవకోటికి. ఆబ్రహ్మకీట మున్నతస్థితికిఁ బోవుటకే నిత్యవ్యాపారమున నిమగ్నమగుట. కాకున్న సృష్టికిఁ బరిణామమే లేకుండెడిది. అజ్ఞానాంధకారమున మునిఁగి యైహికసుఖానుప్రాప్తి నానంద మనుభవించుచుఁ దత్ప్రత్యవాయవ్యాఘాతములచేఁ గశాఘాతంబులఁ దురంగంబుంబోలె నొడలెఱింగి క్రమముగాఁ బ్రపంచమున విఘ్నమనునది యేల యుండవలయునని విచికిత్సించుచున్నాఁడు మానవుఁడు. ఈ

విచికిత్సయే ద్వితీయ సోపానము. ఈ మెట్టుపై నెక్కి పాఱఁ జూచుచున్నాఁడు. దరి త్రోవ లభింపలేదు. ఝంఝామారుతమున సముద్రగర్భమునందలి కలంబుంబోలె సర్వతోముఖములం గొట్టుకొనుచు నెవఁడో యొకండు కర్ణధారుం డున్నాఁడని యాస్తికుండగుచున్నాఁడు. కాదా మఱి—

ఉ. తా నొనరించు కార్యము సదా సఫలంబగుచున్నచో భళీ
యౌనె సమర్థుఁడన్ ఘనవదిచ్ఛయు నుంట యసత్యమంచనుం
గాని యొకండు చేటు పొడకట్టినచోఁ దన కప్పు డీశ్వరా
ధీనము సర్వమంచుఁ బ్రణుతింపఁ దొడంగు నరుండు బాపురే!

—నేను రచించిన ఆధిపత్యము

ఇది తృతీయసోపానము. దీని నధిరోహించి గంతవ్యస్థానము నన్వేషించుచున్నాఁడు. ఒక మార్గమునఁ గూర్చములు, నాజ్యస్థాలులు, హోమకుండలములు, తిరుమణితిరుచూర్ణములు విభూతి రుద్రాక్షములు కన్పించినవి.

"న కర్మణామనారంభా న్నైష్కర్మ్యం పురుషోఽశ్నుతే"

పురుషుఁడు యజ్ఞాదికర్మములఁ జేయమిచేఁ గ్రియారహిత నిశ్చయమును బొందఁడు—అనియు—

"నియతం కురుకర్మత్వం"

నిత్యము నీవు కర్మమును జేయుము—అనియు—

"ఏవం జ్ఞాత్వా కృతంకర్మ పూర్వైరపి ముముక్షుభిః."

ఈ ప్రకారమునెఱింగి మోక్షాపేక్షగలపూర్వులు కర్మమునాచరించిరి—అనియుఁ గొన్నిమంత్రము లస్పష్టముగాను స్పష్టముగాను విన్పించినవి. ఆమార్గమునఁ గొంతదూరము పోయినాఁడు.

"నహికశ్చిత్ క్షణమపి జాతుతిష్ఠత్య కర్మకృత్
కార్యతే హ్యవశః కర్మ సర్వః ప్రకృతిజైర్గుణైః."

ఎవ్వఁడు క్షణమైనను గర్మమును జేయకయుండఁజాలఁడు. ప్రకృతివలనఁగల్గిన త్రిగుణములు నతనిచేతఁ గర్మమును జేయింపక విడువవు—అని యెఱింగి మఱొకదెస నిరీక్షించినాఁడు.

జటాజినధారులై నిమీలితనేత్రులై నిశ్చలులై యాత్మానాత్మ వివేకముగలిగి నిస్సంగులై స్వాత్మావలోకనముసేయు బ్రహ్మ జ్ఞానులం గనినాఁడు.

"సర్వం కర్మాఖిలం పార్థ! జ్ఞానే పరిసమాప్యతే."

ఎల్లకర్మములు బ్రహ్మజ్ఞానమునందు లయించుచున్నవి-అనియు మఱియు నేవేవో విన్నాఁడు. ఆ మానవున కర్థముగాలేదు. అది దుస్తరమైనమార్గమని భయపడినాఁడు. ఆ యున్నతమార్గమున నిరపాయముగాఁ బయనముసేయలే ననితలంచునంతలో హరి నామకీర్తనల యఱపులు తాళములచప్పిళ్లు గజ్జెల మ్రోఁతలు నృత్యముల ధిమిధిమిధ్వానములు విన్పించినవి. ఆ త్రోవను దిలకించినాఁడు.

హరిభజనలు జరుగుచున్నవి. "చేతులఁ దాళముపట్టుక, చేతో మోదంబుతోడ సిగముడి వీడం। బాతరలాడుచు" గీతమును భక్తుఁడు పాడుచున్నాఁడు. బాలవృద్ధానుచరు లతని ననుసరించి పాడుచున్నారు. ఈత్రోవ నిరపాయమైనదియు సర్వజన సులభమైనదియు నుత్తమమైనదియు నని మానవుఁడు తలంచినాఁడు. వెంటనే యమ్మార్గము నధిగమించినాఁడు. కనుకనే "మోక్ష

సాధన సామగ్ర్యాం భక్తిరేవగరీయసీ" మోక్షమును సాధించు సాధనములలో భక్తియే యత్యుత్తమమైనదని పెద్దలన్నారు.

" యోగినామపి సర్వేషాం, మద్గతే నాంతరాత్మనా
శ్రద్ధావాన్ భజతేయోమాం సమేయుక్తతమోమతః."

ఈ శ్లోకమునకు మధ్వాచార్యులవారు వ్యాఖ్యానముచేయుచు, "తపస్సులకంటె యజ్ఞాది కర్మములకంటె ధ్యానయోగము విశేషించు చున్నదనియు నందును శివాదిధ్యానముకంటె విష్ణుధ్యానము శ్రేష్ఠమనియు, ధ్యానముకంటె జ్ఞానము, కేవల జ్ఞానముకంటె ధ్యానముతోఁగూడిన జ్ఞానము, శ్రేష్ఠమనియు నుడివిరి. మఱియు ధ్యానముకంటె దర్శనము, దర్శనముకంటె భక్తి, భక్తికంటె సాధనము లేనేలే"దనిరి. అట్టి పరమోత్తమమైన భక్తిమార్గమునఁ గృతార్థుఁడైనవాఁడు మన కంచెర్ల గోపన్న. మహాజనులారా! పరమ భాగవతోత్తముఁడైన గోపన్న చరిత్రము చదివి మీరును భక్తిమార్గము నవలంబించి ధన్యులరుగండు.

నేలకొండపల్లి పురాతనమైన పట్టణము. పశ్చిమచాళుక్య త్రిభువనమల్లిదేవునిపక్షమున గోవిందరాజు నేలకొండపల్లి రాజధానిగా రాజ్యము పరిపాలించు (1123 సం) పంద్రెండవ శతాబ్ది ప్రారంభమునను, గోవిందరాజుల యనంతరము వచ్చిన యుదయరాజుల కాలమునను, నా పురి వైభవము వర్ణనాతీతముగా నుండెడిది. శాసనములలోఁ గొండపల్లియనియే కలదు. అట్టి మహోన్నతస్థితినందిన కొండపల్లి క్రమముగా క్షీణించి యుగ స్వభ్రాతయనినట్లు కంభముమెట్టు చెంతనున్న కొండపల్లి యనఁ బడవలసిన స్థితికి వచ్చెను. ఆపట్టణమిపుడు రాజధానికాదు గామ

నట్టి స్థితికివచ్చెను. ఇది 16వ శతాబ్ద్యంతమునాటిమాట. అయి నను నందు ధనవంతులు పెక్కురుగలరు. వర్తకము విరివిగా సాగుచున్నది. కర్షకుల కనువైన క్షేత్రములు గలవు. కష్టపడి పనిచేయువారికిఁ గూలి దొఱకుచుండెను. అందెవేసిన గొప్ప కోడెలు పందెపుగుఱ్ఱములు నందుఁ గలవు. క్షత్రియులు లేరు గాని మిగిలిన వర్ణములవా రందుఁ గలరు. స్నానసంధ్యాదు లాచరించు కర్మఠులైన బ్రాహ్మణులు స్వకులోచితవృత్తి నవలంబించిన వైశ్యులు శూద్రులు నందున్నారు. బ్రాహ్మణులలో యాజ్ఞవల్క్యులు కంచెర్లవారు కూటికి గుడ్డకు తఱుగులేకుండ కాఁపురము చేయుచుండిరి. అందు లింగనమంత్రి పండితుఁడు. పౌరాణికుఁడు. వక్త. ఒరులఁ దిరియవలసిన పనిలేని జీవనముగల వాఁడు. పౌరుల కాయనచెంతఁ దమ పిల్లలకు విద్యగఱపించినచో వా రెక్కువత్తురని కుతూహలము గాన లింగనమంత్రికిఁ బాఠశాల యొకటి యేర్పడెను.

అట్లు కంభముమెట్టు తాలూకాలోని నేలకొండపల్లియం దొజ్జయై సుఖముగాఁ గాలముగడుపుచు మడిమాన్యముల సంపాదించిన లింగనమంత్రియు గృహిణియగు కామమ్మయుఁ జిరకాలము వఱకు బిడ్డలులేక యెన్నియో వ్రతములాచరించిరి. కామమ్మ తులసికిఁ బ్రదక్షిణములు చేసినది. పుట్టలకు పాలువోసినది. ఎన్నియో నియమములఁ బాటించినది. తండ్రియు మంచిభక్తుఁడు. సుందరకాండ మతనికిఁ బ్రాణము. రాముఁ డతనికాత్మ. కతిపయ దివసములకు సంతానగోపాల మంత్రప్రభావమువలనఁ గామమ్మ గర్భము ధరించినది. నెలలు నిండినపిదప నొక శుభముహూర్త

మునఁ గామమ్మ ప్రసవించినది. మగబిడ్డ కలిగెను. కామమ్మ యిష్టప్రకారము గోపయ్యఅని పేరుపెట్టిరి.

గోలకొండ నవాబగు తానీషా లేక అబూహాసన్ కుతుబ్ షాహా క్రీస్తుశకము 1658 మొదలు 1637 వఱకు రాజ్యమేలెనని కీర్తిశేషులగు కే. వి. లక్ష్మణరావు పంతులుగారు వ్రాసిరి. మన గోపన్నగా రీకాలమువాఁడనుట నిర్వివాదము.

అరయనరయ, 1686 సం॥ అక్టోబరు మాసమున నౌరంగజేబుతోఁ దానీషా తలపడి యేడెనిమిది మాసములు యుద్ధము చేయుట సంభవించెను. ఆ వత్సరముననే వంచనమెయిఁ దానీషాకుఁ దెలియకుండ నాతనిశుద్ధాంతకాంతాజన మక్కన్న మాదన్నగారలఁ జంపించెను. ఆ దినముననే బ్రాహ్మణులనేకులు గోలకొండలోఁ జంపఁబడిరి. రామదాసుగూడ నపుడే చంపఁబడి యుండును. కాన నప్పటి కతఁడు 12 యేండ్లు కారాగారమున నుంటచేఁ జెఱలో 1674 వ వత్సరమునఁ జేరి యుండును. తహాశీల్దారుగా కనీసము రెండు వత్సరములున్నను నా పదవికి వచ్చుటకు 22 ఏండ్లైన నుండవలయును గాన 1650 ఈతని జన్మవత్సరమై యుండును.

మఱియు గోపన్న మామగారు మాదన్నగారు 1682 వ సంవత్సరమున నత్యంత ప్రాభవోపేతుడై యుండెను. ఆ వత్సరమే యిబ్రహీముకున్న షామాలష్కర్ అధికారమును (సర్వసేనానాయకత్వమును) దొలఁగించి యక్కన్నగారి కిప్పించెను. ఆ వత్సరమే మాదన్నగారు తన కుమారుఁడగు మల్లన్న కత్యంత

వైభవముగ వివాహము చేయ కుంఫిణీవారు వీసెడు బంగారపు గొలుసులు కానుకఁ బంపించిరి. మఱియు నుగాది కానుకలని పేరుపెట్టి 400 వరహాలు మాదన్నగారి కంపి వారి యనుగ్రహము కంపెనీవా రభ్యర్థించిరి. ఈ వత్సరముననే పోడేల లింగప్పను కృష్ణానదీ దక్షిణ ప్రాంతమునకు సుబేదారును (గవర్నరు) గాఁ జేసినది. కనుక నింత యుచ్చస్థితిలోనున్న మాదన్నగారు మేనల్లు నా వత్సరమే చెఱ విడిపించియుండ నోపునని యొకవేళ తలంతమనుకొనుఁడు. అట్లయినఁ జెఱనున్నది 12 ఏండ్లు. తహాశీల్దారుగానున్నది కనీసము 2 ఏండ్లనియేని తలంపవచ్చుం గదా? అతని యిరుదవ యేట తహశీల్దారు పదవి వచ్చెనని చూచినను 1682 లో 34 పోగా 1648 లో గోపన్న జనించెనని తేలును. అనఁగా నీ కాలమును మించి జననము కాదని నా భావము. మఱియు భద్రాచలములోఁ గోవెలకు దక్షిణదిశ నిలువురాళ్ల మీఁద —

"స్వస్తి శ్రీ...... శాలివాహనశక వర్షంబులు ౧౫౭౪ (క్రీస్తు 1652 అగును.) అగు నేటి...... నందననామ సంవత్సర చైత్ర శు ౯ లు భానువారం...... శ్రీరామదాసుగారు శ్రీతానీషా గారి యనుమతి వెంబడిని...... వ్రాసియున్న శాసనం" అని కలదు. తానీషా 1658 మొదలు రాజ్యము పాలించెనని కీర్తిశేషులైన కే. వి. లక్ష్మణరావుగారు బహు గ్రంథములఁ బరిశోధించి వ్రాసిరిగదా? శాసనము తానీషా యనుమతి వెంబడి 1652 లోనే యెట్లు పుట్టినదో మనము దేనిని నమ్మవలయునో తెలియకున్నది. శాసనమును రామదాసు వ్రాయించినదే

సత్యమైనను, లేక లక్ష్మణరావుగారి వ్రాఁతయే సత్యమైనను 17 వ శతాబ్ద పూర్వభాగమునుండియు గోపన్న యుండెనని తలంచుటకుమాత్ర మెట్టి సంశయమును లేదు.

గోపన్న ప్రతిపచ్చంద్రుని విధంబున దినదిన ప్రవర్ధమానుండగుచుఁ బంచవర్ష ప్రాయంబునఁ దన జనకుండు వాల్మీకి రామాయణము పురాణము చెప్పుచుండ నాలించుచు నొక్కొకప్పుడు రామరామ యని గంతులు వైచుచు నొక్కొక్కప్పుడు చేతులు ముందు పెట్టుకొని బాసికపట్టు పెట్టుకొని కూర్చుండి నిశ్చలుండై వినుచు, నొక్కొక్కప్పుడు తండ్రి తొడపైఁ గూర్చుండి "నాన్నా! ఇష్టమూర్తి బూలోకంలో పుట్టకపోతే ఆయన లోకంలోనే వుండి మనన్ని గావరాదూ ? అనియు "అప్పా! సందరంలో కొండల్ తేల్తవా ? రాముల వారి మయిమా ?" అనియు, "నానా ! రాములవారు శబరి యెంగిల్ తిన్నాడేఁ" అనియు, "తన యిరోది తమ్ముణ్ణి రచ్చించాడేఁ" అనియు నిట్లెన్నేని గతుల వాగుచుండును. పువ్వు పుట్టుటతోడనే పరిమళించునుగదా ? పూర్వము ప్రహ్లాదుఁడు నిట్లే హరిని భజింపఁ బురోహితుండు—

> "పంచశరద్వయస్కుఁడవు బాలుఁడ వించుకగాని లేవు,
> భాషించెదు తర్కవాక్యములు."

అని పల్కెను. బాలుఁడైన గోపన్న పల్కులకుఁ దండ్రి యబ్బురపడిపోయెను. తన నిరంతర రామాయణపఠనజనితభాగ్యవిశేషము పండినదని యుబ్బిపోయెను.

తండ్రి పంచాంగశుద్ధి నరసి యొకనాఁడు "ఓం-న-మః-శి-వా-యః" అని చెప్పి యక్షరారంభముచేసెను. తండ్రి కంటె గురువెవరు ?

నేటికాలపు బడిపంతుళ్లు తామేమో చక్కఁగా విమర్శించి తెలిసికొనగలవారమైతిమనియుఁ, బూర్వులు తెలియనిదానిని మేము దెలిసికొంటిమనియు నుడువుచు 'ఓ' ఆదులలో రాలేదా ? 'న-మ' వర్గములు తవర్గపవర్గములలో నుండలేదా? 'శి-వా-య'యూరాలలో వచ్చునుగదా? ప్రత్యేకముగా ముందెక్కడెక్కడి యక్షరములనో తీసి, "ఓ-న-మః-శి-వా-యః" అని దిద్దఁబెట్టుటేల? పూర్వులకు వివేచనశక్తియెక్కడిది? అని యెక్కడ విసర్గముంచవలయునో కూడఁ దెలియని తాము నోరు పాఱవైతురు. జడులకుఁ బంచాక్షరమహిమ మెఱుఁగ వశమే ? పోనిండు.

గోపన్నకుఁ ద్వరలోనే యక్షరములు, గుణితము వచ్చెను. తండ్రి తన పక్కలోఁ బండుకొనఁబెట్టుకొనియే బాలరామాయణమంతయు గోపన్నచే వల్లింపఁజేసె. మధురమైనట్టియుఁ బరిస్ఫుటమైనట్టియు, స్వచ్ఛమైనట్టియు, మార్దవమైనట్టియు, గోపన్న వాక్కునుజూచి తండ్రి యెన్నోరోజులు మురిసికొనలేదు. పిల్లవాఁడు తనపేరు నిల్పఁగలవాఁడగునని యు, మహా యశస్సంపన్నుఁడగుననియు, భక్తుఁడగుననియుఁ దనకేగాక, తనవంశమునకంతయుఁ బేరుదెచ్చువాఁడగుననియు నెన్నినాళ్లో తలఁపలేదు. భగవంతుఁ డోర్వఁడాయెను.

ఒకనాఁడు లింగనమంత్రి కాళ్ళుతీపులుగానున్నవని గోపన్న చేఁ బిక్కలు గ్రుద్దించుకొనుచు నాకస్మికముగా ననాయాసముగా రామరామయనుచు స్థూలశరీరమును విడిచె. పాపము! పిల్లవాఁ డబ్బ లేనిబిడ్డ మైనాఁడు. కామమ్మ దుఃఖసముద్రములోఁ మునిఁగినది. పలువిధములఁ బనవిపనవి యేడ్చినది. "ఆ యొక్కబిడ్డ కెంత జంచె పుఁబోఁగు వేసికొనునదృష్టము లేకపోయె. ఇఁక నాకెవరుదిక్కు? ఈసముద్రము నెట్లీఁదుదును." అని వాపోవు చుండ నిరుగుపొరుగువారువచ్చి యూఱడించి, యనంతర కర్మ కలాపములు చేయించిరి. క్రమముగా దుఃఖమునువదలి కామమ్మ గారాబముతోఁ గుమారుని బెంచుకొనుచున్నది.

గోపన్న యేశాఖవాఁడో విచారింతము:—

తమ శతకకవులజీవితములోఁ శ్రీ॥ శే॥ వంగూరి సుబ్బారావుగారు రామదాసార్వేల నియోగియనియు గోపన్న—రామదాసు భిన్న వ్యక్తులుగారనియు వ్రాసిరి. ఈ పక్షమువారికి—

> "అల్లన లింగమంత్రిసుతుఁ డత్రిజగోత్రుఁ డాదిశాఖ కం
> చెర్ల కులోద్భవుండు" [దాశరథి]

అనుపద్యము బాధింపఁగా నాదిశాఖకి ట్లుత్తరమియ్యఁ గడఁగిరి.

1. 'ఆదిశాఖ'యనఁగా—బ్రాహ్మణక్షత్రియవైశ్యశూద్రులలో బ్రాహ్మణుఁడ ననుటకట్లనెనేమోయని-ఇది నిస్సారమైన కారణము.
2. ఆదివేదము ఋగ్వేదమునకుఁ జెందినవాఁడ నని చెప్పుకొనుట కట్లనెనేమోయని--ఆదిశాఖులది యజుర్వేదము. అందును శుక్లయజుస్సు. ఋగ్వేదముకాదు.

3. కంచెర్లవారిలో జ్యేష్ఠ శాఖకుఁ జెందితిననుట కట్లనేనేమో యని — జ్యేష్ఠశాఖయన వంశవృక్షమునందు మొదటిశాఖ యనియా? కాక మఱొకటియా? వంశవృక్షమునందు కాదనుకొని మఱొకదానిం బరికింతము.

యాజ్ఞవల్క్యులు, కాణ్వులు, శుక్లయజుస్సులు, ప్రథమశాఖులు, ఇవి సమానార్థకములు. వీరిలో ననఁగా నాదిశాఖలో 5 ఉపశాఖలు గలవు. 1. ఆర్వ్యాలు, 2. కాకులపాడులు, 3. ద్రావిడులు [దాక్షిణాత్యులు] 4. దువ్వాలు, 5. అనుమకొండలు.

“ఆత్రేయసగోత్రంబునఁ గంచెర్లాంధ్రార్యుల వంశమునన్.” (రామ. చ.) అని యుంటచే రామదాసార్వ్యశాఖకుం జెందెననవలయునందురా? ఆర్వ్యోపశాఖయు శుక్లయజుశ్శాఖాంతర్గతమే. కాని గోపన్నది అనుమకొండశాఖగాని, ఆర్వ్యశాఖకాదు. కంచెర్లవారందఱు ననుమకొండలే. ఇదివఱకు లేదుగాని ఇప్పుడిప్పుడీయుపశాఖలలో నన్యోన్య వివాహము లేర్పడుచున్నవి.

అయ్యా! శుక్లయజుస్సు—కృష్ణయజుస్సు—అని యజుర్వేదము రెండుశాఖలు గలదగుటచే నాదాదిశాఖ తనదనుట కట్లనెనని తలంచిన సరసముగా నుండును.

4. ‘ఆదిశాఖ’ శబ్దము కులపరముగాఁ గవి వాడినయెడల నది ‘శాఖి’యనికాని ‘శాఖీయుఁడ’నికాని వ్రాయవలసియుండెను. అది నిజమే. కాని గోపన్న గొప్పవైయాకరణి కాఁడు. సంస్కృతాంధ్రముల నింత ప్రవేశముగలవాఁడుమాత్రమే. అతఁడు భక్తశిఖామణిగావున భక్త్యుద్రేకముచే నతనిభావములు ఛందో

రూపముగా వెల్వడినదనియే మనము గ్రహింపవలయును. లేనిచో నాది శాఖగల కంచెర్లకులమునం దుద్భవించినవాఁడని బహువ్రీహిం జేసికొనరాదా ? నిజమునకు "వాఁడు ప్రథమ శాఖ"అని లోకమున వాడుకగలదుగదా? ఆవాడుకంబట్టి యట్లు రచించియుండును. ఆదిశాఖగాక "అగ్రశాఖ"యనియుఁ గలదు. తెనాలి రామకృష్ణుఁడు "అగ్రిశాఖ కోకిలమవునీవు" అని పాండురంగమాహాత్మ్యమున వ్రాసెను.

మఱొకపక్షి:—కంచెర్ల శరభనకవి తన యధ్యాత్మ రామాయణములోఁ దాను శైవగురు శిష్యుఁడననియు, నాపస్తంబ సూత్రుఁడననియు 'మంత్రి' కులమువాఁడననియు వివరించుచుఁ దనశాఖవారు—

తే. కొండపల్లిని గొందఱుఁ గొల్లపూఁడిఁ
గొంద ఱుండిరి తంజాపురందుఁ గొంద
ఱెలమి వసియించి ప్రబలిరి చెలువు మిగుల
మీఱి కంచెర్ల వంశంబువారు ధరణి.

అని 'ఓరియంటల్ లైబ్రరీ వ్రాఁతప్రతిలోఁగలదని కీర్తిశేషులైన వంగూరి సుబ్బారావుగారు వ్రాసి యిందలి 'మంత్రి' పదమార్వేల నియోగిం దెల్పుచున్నదనియు కంచెర్లవారు కొండపల్లిలో నియోగులు గలరని దీనివలనఁ దేలుచున్నదనియు వివరించి కంచెర్ల రామదాసార్వేల నియోగియని పల్కిరి.

మంత్రిపదమే యార్వేల నియోగిందెల్పదు. "అల్లన లింగమంత్రి సుతుఁ"డని యాది శాఖీయుఁడే వాడెంగదా? నందవరపుర వంశోత్తంసుఁ డగునల్లసాని పెద్దనామాత్యుఁడును దన

తండ్రికిఁ "జొక్కయామాత్య" యని యమాత్యశబ్దమును వాడి యుండెను. గోలకొండ వేపారులును మంత్ర్యమాత్యపదముల వాడుకొనెదరు. యాజ్ఞవల్క్యులలోను వృత్తినిబట్టి నియోగులు వైదికులు గలరు. అనుమకొండ లచ్చముగా లౌక్యులే. గోపన్న లౌకికుఁడగుటచే "నల్లన లింగమంత్రిసుతుఁ"డని మంత్రి పదము వాడెను.

కంచెర్ల యింటిపేరిటివారు నాత్రేయ గోత్రులు నార్వేల నియోగులు బందరు దగ్గఱనున్న కృష్ణాపురమునఁ గలరు. నేను వారితో మాట్లాడితినిగూడ. కనుకఁ గంచెర్ల శరభనకవి యార్వేల నియోగిత్రైన నగుఁగాక- 'యాదిశాఖ' వాఁడనని స్పష్టముగా గోపన్న చెప్పికొనుటచే నితఁడుమాత్రము తప్పక కాఁడ్వుఁడే. కంచెర్ల యింటిపేరిటివారు నాత్రేయ గోత్రులు, నాదిశాఖీయులు వినుకొండ పిచ్చికలపాలెము ఏనుఁగుపాలెము కంచెర్ల (గుంటూరు మండలము) మున్నగు గ్రామముల నేటికిం గలరు. వారితోడను నేను మాట్లాడియుంటిని. ఆర్వేలవారిలోను నాది శాఖులలోను గంచెర్లవారుంటచే నిట్టి చిక్కు వచ్చుచున్నది.

కం. భూసురవరుఁడు నియోగియు
భాసుర కంచెర్లకులజ భవ్యయశుండున్
రామదాసు

అని వరదరామదాసు వ్రాయఁగా నార్వేల నియోగియని భ్రాంతిపడిరి కొందఱు. అట్లుకాదు. ఆదిశాఖులలోను నియోగు లుండిరంటిమిగదా? నియోగులువేఱు. ఆర్వేల నియోగులు వేఱు.

సీ. "ఇల యాజ్ఞవల్క్యవంశేందుఁడ కాత్యాయ
నీసూత్ర జాతధరాసురుండ
రహి హన్మకొండ భారద్వాజ గోత్రజుం
డాదిశాఖా నియోగ్యన్వయుండ"
యాజ్ఞవల్క్య చరిత్ర

అని వంగిపురపు వీరభద్రాచలపతి కవులు వ్రాసికొనిరి.

అయ్యో! కొందఱు రామదాసు చరిత్రమందలి 'నియోగి' పదముం జూచి రామదాసార్వేలనియోగియై యుండెనని తలంచి, దాశరథిశతకము బాధింప గోపన్న వేఱు రామదాసు వేఱని వాదించి, యదియు నిలువమిచే గోపన్ననుగూడ నార్వేల నియోగిం జేయ నుంకించిరి. గోపన్న రామదాసులు భిన్నవ్యక్తులనుటకుఁ బ్రబలాధారములు లభించునంతవఱకు వారిరువురుగారు. ఒక్కరేయనియు, నాతఁడు ప్రథమశాఖ నియోగి బ్రాహ్మణుండనియు, విశ్వసింతముగాక!

కొండవీటి దండెకవిలెయందును వినుకొండ తాలూకాలోని పెరుమాళ్ళపల్లె- ఉప్పలపాడు- చినతెల్లపాడు గ్రామములకుఁ గంచెర్లవా రాత్రేయస గోత్రులు ప్రథమశాఖీయులు కరణములుగా నున్నట్లు వ్రాయఁబడియున్నది.

రెండవ ప్రకరణము

లోకములో విద్యాశూన్యుఁ డైనను ధనము గలవాఁడేని పూజింపఁబడును. దరిద్రుఁడైనను నయాచకుండగు నేని యంత తిరస్కరింపఁబడఁడు. ఎవరికేని మన్నన పరులను దేహీ యన కున్నంతవఱకే. ఇంద్రుఁడైనను జెయిచాచెనా వాఁడు నల్వు రకుఁ బరిహాసపాత్రుఁ డగును. మిత్రుఁడేని యాచ్ఞాభారం బున గర్హ్యుఁడగును.

లింగనమంత్రి నల్వురకుఁ బూజ్యుఁడు. అక్కతన నాయనకు ధనము సులభముగా లభింపసాగెను. లేదని యెవ్వరి నడుగఁడు. ఒరులిచ్చిన వలదని నిరసింపఁడు. ఇఁకఁ బూజ్యత విత్తము చేకూరుటలో వింత యేమున్నది? తండ్రి యనంతరము గోప న్నకు నిదే మంత్రము. "పుత్రాదిచ్ఛే త్పరాజయమ్" అన్నట్లు లింగనమంత్రి గుణము లన్నియుఁ గొడుకున కబ్బినవి కాని తండ్రికి లేని గుణ మొండు రెండును గోపన్న కలవడి తండ్రికంటెఁ గొడుకే పైచేయి యనిపించుకొనసాగెను. ఆ రెండు గుణ ములు మీకుఁ గావలయునా? భక్తి-కవిత్వము. తండ్రికి బొత్తిగా భక్తి లేదనముగాని కొడుకుకున్నంత లేదనయే. కవి త్వము తండ్రి కసలే లేదు.

లింగనమంత్రి కీర్తిశేషుఁడైన పిదప గోపన్న చిన్నవాఁడు గాన కామమ్మ కాపురము పొదుపుగాఁ జేయుచుండెను. లింగన మంత్రి కొంతయాస్తి సంపాదించి యుండెను గానఁ దల్లికిఁ బిల్ల వానికి నన్నవస్త్రములకు లోపము లేకుండెను.

గోపన్న విద్యాభ్యాసము నేమరక చేయుచుండెను. రఘునాథ భట్టరాచార్యులయొద్ద నామలింగానుశాసనము కాళిదాసత్రయము నాంధ్రపంచకావ్యములు పూర్తిచేసెను. రాజవిద్యయని యురుదుగూడ నేర్చుకొని యుత్తమకక్ష్యలఁ గృతార్థుఁడయ్యెను. ఆచార్యులవారు గోపన్న బుద్ధికుశలత కచ్చెరువు పడినాఁడు. అతని రామభక్తికి, వాల్మీకి రామాయణ పఠనాసక్తికి, సంతసించినాఁడు. వీఁడు యశస్వి యగునని తలయూపినాఁడు. రామస్తుతి పరమైన చిటిపొటి పద్దెముల నల్లుకొని రాఁగఁ బరికించి సవరించి దీవించినాఁడు.

"మౌంజీబంధశ్శస్యతే బ్రాహ్మణానాం" అని యప్పార బ్రాహ్మణులు యోచించి "యజుర్వేదాధిపస్సితః" అనియు నెఱింగి కవిబలము గల శుభలగ్నమున నుపనయనాదికములచే గోపన్నకు ద్విజత్వము నిచ్చినారు. తన భర్త పిల్లవాని వడుగును జూచుకొనుటకే ప్రాప్తి లేకపోయె ననెడితలంపుచేత నయ్యుపనయనమునాఁడు కామమ్మ యొక్క యేడుపేడ్పు బందుగు లశుభముగా వగవరాదన నోరు మూసికొని గ్రుడ్లనీరు గ్రుడ్లఁ గ్రుక్కుకొన్నది. పండుగ పబ్బములనాఁడు ప్రియజనులు స్మృతికిరారా ?

గోపన్న యుపనయనము మొదలుకొని సకాలమునకు గాయత్రి నుపాసించుచుఁ గాలము గడపుచున్నను రామనామ మేమరకుండెను. రాముఁ డతనికిఁ బరమ దైవముగాఁ గన్పించుచున్నాడు. రామనామామృత మతని జిహ్వకకుఁ బరమామృతముగా నున్నది.

... ... సాధుజనావనవ్రతో
ద్దాముఁడు రాముఁడే పరమదైవము మాకని మీ యడుంగుకెం
దామరలే భజించెదను దాశరథీ! కరుణాపయోనిధీ!

అని పాడినాఁడు.

గోపన్న యాచార్యులవారి యొద్దఁ జక్కని వైదుష్యమును సముపార్జించి పదునెన్మిది పురాణములఁ జదువునెడ బ్రహ్మాండ పురాణములోని గౌతమీమాహాత్మ్యము-భద్రాద్రిప్రభావము పఠించి భక్తిప్రేరణమువలన నొకసారి భద్రగిరి కేగి శ్రీరామ చంద్రమూర్తిని సందర్శించి వచ్చినాఁడు. ఆవల సహజముగాఁ బైకుబుకుచున్న కవితాధారలో భక్తిరసమును మిళితముచేసి "దాశరథిశతక" మను రసాయనము తయారుచేసినాఁడు. ఆ శతకముం గూర్చి యొక యైతిహ్యము కలదు.

శ త క ము

గోపన్న గోదావరీతీర సికతాతలమ్మున నుపవిష్టుండై తాటీదళ మ్మునఁ బద్యమ్ము వ్రాసి ప్రవాహమ్ములో నాయాకును వదల నది నీరసముగానున్న వెల్లువకుం గొట్టుకొనిపోయెడిదఁట! రస పుష్టిగానున్న నీటికెదురెక్కి సమీపమున కేతెంచెడిదఁట! అట్లు గూర్పఁబడిన ప్రతిపద్యమును గంటనద్దికొని దాశరథీ! కరుణాప యోనిధీ! అని యఱవఁగా 'ఓఁ' యని రాముఁడు మారు పల్కునఁట!

మఱొకటి:— ఒకవైశ్యుడు వర్తకముచేసికొనుచు సర్వకాల సర్వావస్థలయందు భక్తిశ్రద్ధలతో దాశరథిశతకముం బారాయ ణముఁజేయుచు, మంత్రమన్నను వేదమన్నను మఱియేమన్నను

సర్వము దాశరథిశతకమునియే విశ్వసించియుండువాఁడొకనాఁడు గ్రామాంతరమునకేగి సరకు లమ్ముకొని ధనముఁగైకొని రెండెద్దులబండిమీఁద వచ్చుచుండఁగాఁ బ్రొద్దుక్రుంకినది. మబ్బుపట్టినది. గాలిదుమారము రేగినది. ఆసమయమున నెచటనుండియో దొంగలగుంపువచ్చి బండిచుట్టు మూఁగినది. వైశ్యునకు గుండె బ్రద్దలైనది. "శ్రీరఘురామ – శ్రీరఘురామ" అని నాల్క పల్కుచున్నది. డబ్బుమూటపై చేయియున్నది. కన్నులు మూఁతపడినవి. ప్రక్క కొరిగినాఁడు. కొంతసేపటికి శకటచోరకుఁడు 'బాబయ్యా! అంతగోలజరిగితే నిదురమెల్కువరాలేఁ?' అనిలేపి దొంగలు బాణాకఱ్ఱలతో బండిని జుట్టుకొనుటయు, నెచటనుండియో యాకస్మికముగాఁ బంగనామములువెట్టుకొన్న చెంచువాండ్రిద్దరువచ్చి బాణములువైచి దొంగలఁబాఱఁ దఱిమిపోవుటయుఁ, జెప్పి 'యీ గండముగడిచి బైటఁబడినార' మన్నాఁడఁట! అది వర్తకుఁడువిని 'నాయనా! వారు చెంచువారుగారు. మన పాలిటివేలుపులు. రామలక్ష్మణు' లనిచెప్పి తనపై రాముని కృపయున్నందునకుబ్బిపోయినాఁడు. ఇట్లని పెద్దలు చెప్పుచుండెడివారని మానాయనగారు చిన్నతనమున నాకుఁజెప్పి నాచే దాశరథిశతకము నిత్యము జదివించుచుండెడివారు. నాకు నట్లే కొన్ని గండములు గడిచినవి. గోపన్న మఱియుం గొన్నిపొత్తములు వ్రాసినట్లు కన్పించుచున్నది.

మసకొని రేఁగుపండ్లకును మౌక్తికముల్ వెలవోసినట్లు దు
ర్వ్యసనముఁ జెంది కావ్యము దురాత్ముల కిచ్చితి మోసమయ్యె......

అని వగచినాఁడు. దురాశచే నొరుల కంకితమిచ్చిన యా గ్రంథ మెయ్యదియో? ఎన్నటికైన నా కావ్యరత్నము కాలగర్భమును జీల్చికొని బయల్పడునా ?

ఈ శతకమందలి యొండు రెండుపద్యములు స్థాలీపులాకన్యాయముగాఁ బట్టిచూపుదుము.

ఉ. రంగ దరాతిభంగ ఖగరాజతురంగ విప త్పరంపరో
త్తుంగ తమఃపతంగ పరితోషితరంగ దయాంతరంగ స
త్సంగ ధరాత్మజాహృదయసారసభృంగ నిశాచరాబ్జ మా
తంగ శుభాంగ భద్రగిరి దాశరథీ! కరుణాపయోనిధీ!

ఉ. కోఁతికి శక్యమా? యసురకోట్లను గెల్వను గెల్చెఁబో నిజం
బాతని మేన శీతకరుఁడౌట దవానలుఁ డెట్టివింత? మా
సీత పతివ్రతామహిమ సేవకు భాగ్యము మీకటాక్షమున్
ధాతకు శక్యమా పొగడ? దాశరథీ! కరుణాపయోనిధీ! 62

ఉ. నీసహజంబు సాత్త్వికము నీ విడిపట్టు సుధాపయోధి ప
ద్మాసనుఁ డాత్మజుండు కమలాలయ నీ ప్రియురాలు నీకు సిం
హాసన మిద్ధరిత్రి గొడు గాకస మక్షులు చంద్రభాస్కరుల్
నీ సుఖతల్ప మాదిఫణి నీవె సమస్తము కొల్చినట్టి నీ
దాసులభాగ్య మెట్టిదయ దాశరథీ! కరుణాపయోనిధీ! 64

గోపన్న కవితాధారను భావమాధుర్యమును భక్త్యావేశమును జవిచూడవలయునన్న నాసుకృతికీర్తనలఁ జదివితీఱవలయు. అతని మఱొకగ్రంథమదియే. ఆకీర్తనలనే నేఁడాంధ్రదేశమున నాబాలగోపాలము చదివి యానందించుచున్నది. బంగారమునకు

మణులఁ జేర్చినట్లు తన రచించిన తొూహరలకుఁ బద్యములకు నా కీర్తనలనే కూర్చి కంచినుండి తూము లక్ష్మీనృసింహ దాసు గారితోఁ గలిసి భద్రాచలమునకు 1831 వ సంవత్సరమున వచ్చి నివసించిన నాగండ్ల వరదరామదాసుగారు హరికథను జేసి యానందించినాఁడు.

"రామదాసుకథ వరదరామదాస్ రచియించెను సూచనగా'

అని రామదాసుచరిత్రలోఁ గలదు.

అది యట్లుండె. ఇప్పుడు గోపన్నకు యౌవనమువచ్చినది. దాని తోఁబాటు తెలివిగలవాఁడు - చదువుకొన్నవాఁడు. బుద్ధిమంతుఁ డన్న పేరును వచ్చినది. ఒకనాఁడెవఁడో గోసాయి నిర్నిమిత్త ముగా వచ్చి యాయననుంజూచి "అబ్బాయీ! నీకుఁ గొలఁది కాలములో రాజయోగము పట్టనున్నది. తెలివిగలిగి దానిని నిలుపుకొ"మ్మనిపల్కి పోయినాఁడు. అమ్మాట నయ్యమ్మ విని యంతములేని యానందము నంతరంగముననే యనుభవించినది. చుట్టుప్రక్కల యమ్మలక్కలొండొరుల కవ్వార్తనుదెలిపికొని పని లేకపోయినను గల్పించుకొనివచ్చి కామమ్మతో సంభా షించి స్నేహము చేసికొని పోవుచున్నారు. మిత్రులు గోప న్ననుజూచి నీకు గొప్ప పదవి లభించిన మమ్ము మఱతువు గాఁ బోలు నని చిఱునగవులతో నెచ్చరించుచున్నారు. ఊరి పెద్దలు రచ్చబండమీఁదఁ గూర్చుండి "ఏమో తిన్నగునంతవాఁడు కాఁగూడదా? ఎవరి యదృష్ట మెట్లున్నదో? నిముసమునకు వచ్చు సంగతి మనకుఁ దెలియదుగదా?" అని యనుకొను చున్నారు. ఒకటి రెండు దినము లీ ముచ్చటయే యెచ్చట చూచినను.

ఒకనాఁడు తల్లి గోపన్న కన్నుమువెట్టి యెదురుగా గూర్చుండి 'నాయనా! పెద్దదానను గాన నోరూరకుండక చెప్పుచుంటిని. ఎంతకాలమిట్లు తినికూర్చుండుట? కొండయైనను దినమునకొక్క ఱాయిచొప్పునఁ దీయుచున్నచోఁ దఱిగిపోవునుగాదా? మీ తండ్రిగారు సంపాదించినదానిని దినుచుఁ గూర్చున్న నెన్నిదినములకువచ్చును? ఆయాస్తికొంచెమైపోయినపిదప సంసారమెట్లు జరుగును? వేఁడినీళ్ళకుఁ జన్నీళ్లు, చన్నీళ్ళకు వేఁడినీళ్లు నన్నట్లు పిత్రార్జితమునకుఁదోడు స్వార్జితమును నించుకయున్నఁ గూటికి గుడ్డకుఁ గష్టపడక దినములఁ గడపవచ్చునుగదా? 'ఉత్తమం స్వార్జితం విత్త' మన్నమాట నెఱుఁగవా? పెండ్లిపేరంటములు గావలసిన వాఁడవే? నిర్వ్యాపారుఁడవై యిట్లున్న నీకెవరుపిల్లనిత్తురు? ఏమి చూచియిత్తురు? అబ్బాయీ! నీవేమి తెలివితక్కువవాఁడవా? విద్యాగంధశూన్యుఁడవా? 'ఉద్యోగం పురుషలక్షణమ్' అని యెఱుఁగవా? శ్రీరాములవారి కొల్వులోనుంటినిగదా యనెద వేమో? ముక్తినిజూచికొని భుక్తిని మానుకొన్న నెట్లు? భుక్తి ముక్తులు రెండు నుపాదేయములుగావా? లేనియెడల లోకయాత్ర జరుగుట దుర్ఘటమురా నాయనా! భక్తిని నేను నిరసింపను గాని భుక్తిని జూచుకొనుచు భక్తి కలిగియుండవలె నందును. ఉద్యోగము భక్తి కాటంకముగల్గింపదు. ఇప్పటి నవాబుగారు హైందవులను మహమ్మదీయులను రెండుకన్నులవలెఁ జూచుచున్నాఁడు. కావుననే తానీషా మంచిరాజన్న కీర్తిని గాంచినాఁడు. ఆయనను సందర్శించినచో నేదేనియుద్యోగము నీకీయకుండఁజాలఁడు. మనవాఁడు మాదన్న ప్రధానిమంత్రిగాఁగూడ

నచటనున్నాఁడుగదా? ఆదయాళుఁడు తప్పక నీకు సిఫార్సుచేయఁ గలఁడు. 'విత్తకరీ చ విద్యా' అని తెలిసికొని రాజవిద్యలో నీవు గొప్పతరగతులుకూడఁ జదివితివఁట! గోసాయి యెవఁడో వచ్చి యేమో చెప్పినాఁడనియు వింటిని. రానున్నది రాకమానదని మిన్నకుండరాదు. ప్రయత్న మత్యావశ్యకము. తాను యత్నింపకున్న దైవమెట్టులు కొనితెచ్చి తనకు నిచ్చు?

"పౌరుషంబు దైవంబు తోడ్పాటులేక
ఫలము సెందంగ నేరదు పార్థివేంద్ర!
విత్తు సహకారి గాకున్న రిత్తనేల
వంధ్యమగుఁగాక తా ఫలవంతమగునె?"

పురుషుఁడు ప్రయత్నముచేయఁగా దైవమును దోడ్పడును. రెండు నున్ననే ఫలములభించును. పొలములో విత్తనములు చల్లనియెడల దైవము పంట పండింపఁగలదా? కానఁ బౌరుషదైవములు రెండును ఫలహేతువులు. కనుక నవాబుగారిదర్శనము సేయఁబొమ్ము "యత్నేకృతేయది నసిధ్యతికోఽత్రదోషః" మనము ప్రయత్నము చేయుదము. దైవముతోడ్పడి ఫలమొసంగని చోఁ బోనిమ్ము. మనతప్పేమున్నది? ఏమి ? మాటాడవేమి ? నవ్వెదవేమి? తలవంచుకొని జవాబుచెప్పవేమిరా తండ్రీ!" యనఁగా గోపన్న తలయెత్తి ముసిముసినగవులతో "అమ్మా! రామకోటివ్రాయుట పూర్తి గావచ్చినది. సాంతమగుటతోడనే భద్రగిరిదాశరథి కర్పించి యచటనుండియే గోలకొండ కేగివచ్చెదను లె"మ్మని యన్నముదిని లేచినాఁడు. "రామాయణము పారాయణముచేయుట- రామకోటివ్రాయుట- రామభజనమొనర్చుట-

నీకుమాత్రము దీటికయున్నదా నాయనా!" అని తల్యులి లేచి పోయినది.

పిమ్మటఁ గొన్ని దినములకు రామకోటిం బూర్తిచేసికొని తల్లితోఁ భద్రాద్రి కరిగినాఁడు. అచ్చట శ్రీరామచంద్రపాదారవింద ములసన్నిధిని రామకోటి నర్పించి తల్లి నాయూరనే నిల్పి తాను ద్యోగమునకై గోల్కొండతానీషాదగ్గఱ కేగినాఁడు. ఆయన మఱొక తూరి దయచేయుఁడన నొకసలాముగొట్టి తిరిగివచ్చి తల్లితోఁ జెప్పి నాఁడు. ఆమె 'కానిమ్ము రాముఁడే నీయండ'యనిపలికి 'నాయనా! యూష్మకుండము వెళ్లి చూచి పిదపఁ గొండపల్లి కేఁగుద'మన్నది. గోపన్న తల్లిని దీసికొని భద్రాచలమునకు నాగ్నేయ భాగ మున రెండు క్రోసుల దూరముననున్న యూష్మకుండమున కేగుచుఁ ద్రోవలో దానికథ నిట్లు చెప్పఁదొడఁగె.

అమ్మా! పూర్వకాలమున నాదిశేషుఁడు పాతాలమునకుఁ బ్రభు వైయుండఁ గొందఱు క్రూర రాక్షసు లాయనను బాధింపదొర కొసిరి. దాని కాయన సహింపలేక బ్రహ్మదేశము చేత భూలో కమునకువచ్చి భద్రాచల సమీపమున గౌతమీ తీరమున శివ ప్రతిష్ఠగావించి యద్దేవుంగూర్చి జపతపము లాచరించుచు నొక్క యగ్నికుండము గావించి యం దభిచారహోమము చేయ శివుఁడు ప్రత్యక్షమై శత్రువినాశకమగు నొక శూలమిచ్చి శత్రువుల జయించి సుఖంబుండుమని యానతిచ్చి యరిగె. అయ్యనంతుఁ డనంతరము భూలోకమునుండి స్వీయంబైన నాగ లోకంబున కరిగి రాక్షసుల జయించి ప్రభుత్వము సేయుచుండె.

అమ్మా! శేషుఁడు భూమినుండి రసాతలమునకేగిన బిలద్వార మునుండి భోగవతీ జలం బుచ్చి గౌతమీనదిం గలిసె. ఆయదియే రసాతల గంగాసంగమం బనుపుణ్యతీర్థంబు. శేషుఁడు ప్రతిష్ఠించిన శివక్షేత్రమే శేషేశ్వరస్థానము. ఆతఁడు చేసిన యగ్నికుండమున మహాగ్నిజ్వాలలు వెలిఁగెఁ గావున నందలి జలం బుష్ణంబుగనుండు. అదియే యూష్మకుండము. ఇమ్మాఁడు శేషునివలన నేర్పడియెఁ గాన దాని శేషతీర్థమందురు. అందు స్నానదానము లాచరించిన నభీష్టములు నెఱవేరు-నని చెప్పికొనుచుఁ దల్లియుఁ దాను దానిని సేవించి పిమ్మటఁ గొండపల్లికి వచ్చిరి.

మూఁడవ ప్రకరణము

వయో వృద్ధులు "అబ్బాయీ! నీ కిప్పుడే మంత్రమెందుకు? ఏమంత గడ్డాలు మీసాలు తెల్లవడినవి?" అని వారించు చున్నను, "నా కే మహాత్ముఁడు రామతారకము ననుగ్రహించునో? ఆచార్యులవారైనను సంచారమునుండి రారైరి" అని గోపన్నకు విచారము కల్గినది. అతఁ డొకనాఁడు శయనించి యిట్లు తలపోసె. రామస్మరణము సేయుచున్నను 'గురువులేని విద్య గూడ, దందురు. నా కే మహాత్ముఁడు త్వరగా లభించునో? ఏ గురువు నన్నుద్ధరించునో?

శ్లో॥ "గురవో బహవస్సంతి శిష్య విత్తాపహారకాః
తమేకం దుర్లభం మన్యే శిష్య హృత్తాపహారకమ్"

శిష్యుల ధనమును హరించు గురువులు పెక్కుమంది కలరు కాని హృదయ తాపమును బోఁగొట్టు గురువొకఁడుఁగూడ లేఁడని తలంచెదను. అయ్యో! కాలము వృథాగాఁ బోవుచున్నదే!" యని యనుకొని నిద్రించెను. అంత చిన్నతనములో నట్టి భక్తిభావము కుదురుట పూర్వ పుణ్యవిశేషము వలననే. కృష్ణుఁడు చెప్పెఁగదా?

శ్లో॥ తత్ర తం బుద్ధి సంయోగం లభతే పౌర్వ దైహికం
యతతే చ తతో భూయ స్సంసిద్ధౌ కురునందన! భ॥గీ॥ 6-43

అర్జునా! పురుషుఁడు పూర్వజన్మమునందు సంపాదించుకొన్న యాత్మానాత్మ వివేకజ్ఞానము నుత్తరజన్మమునందును బొందుచున్నాఁడు. పూర్వ సంస్కారమువలన జ్ఞానసిద్ధికై మఱలఁ బ్రయత్నమును జేయుచున్నాఁడు.

కం. చెడుఁ గరులు హరులు ధనములు
చెడుదురు నిజసతులు సుతులు; చెడు చెనటులకున్
జెడక మనునట్టి గుణంబులుఁ
జెడని పదార్థములు విష్ణుసేవా నిరతుల్.

భాగవత-అష్టమ

ఏనుఁగులు గుఱ్ఱములు ధనములు భార్యలు పుత్రులు నశించెదరు. చెడిపోవు దుష్టుల కైనను, చెడిపోని శిష్టుల కైనను విష్ణుభక్తి మాత్రము జన్మాంతరమందైనను జెడక వెంటవచ్చును. అట్లైన గురు వేలనందురా? గురువులేనిది బహిర్గతము కాదు.

"అభివ్యంజ కాధీనత్వా త్స్వస్వభావాత్" ఈశ్వరదర్శనము 3-33

'పూర్వసంస్కారము లభివ్యంజ కాధీనములు. అవి స్వతస్సిద్ధముగా బయటికి రావు. అభివ్యంజకద్రవ్య సన్నిధానముననే యాయా సంస్కారములు బహిర్గతములగును' అని బ్రహ్మానంద స్వాములవా రనిరి. ఒజ్జయుఁ దనంతటతాన వచ్చి యుపదేశించి పోవును జూఁడీ!

అంతఁ గొక్కొరొకో యని కోడి కూసినది. గోపన్న రామనామస్మరణముతో లేచి కాల్యములు నిర్వర్తించి స్నానసంధ్యాదికము నాచరించి రామాయణము భక్తితోఁ జదివి నమస్కరించి లేచి కుల గురువైన రఘునాథ భట్టరాచార్యులవారు ముంగిటి కరుదెంచిరని విని వేగముగా భక్తిశ్రద్ధలతోఁ బ్రత్యుత్థానాదికము నాచరించి యంజలిపట్టి నిలువంబడి యాశ్చర్య దృష్టి నిరీక్షించుచున్నవాని కొజ్జ యిట్లనియె.

గోపన్నా! కుశలమా! నీ నడవడిని వింటిని. నీ భక్తివిశేషములు నాకబ్బురము కలిగించినవి. నీ రచించిన దాశరథిశతకమే నీసుకృత పరిపాకమును వెల్లడించుచున్నది. రామానుగ్రహము నీయం దున్నట్లు నాకు గోచరించుచున్నది. శ్రీరామచంద్ర పరబ్రహ్మమూర్తి యందలి నీ యచంచలభక్తియే నీకుఁ బునరావృత్తిరహిత శాశ్వత పరమపదము నీఁజాలును. 'రామ'యను రెండక్షరముల ప్రభావము నీశ్వరుండును దెలియంజాలఁడు.

> "రా" కలుషంబు లెల్ల బయలంబడఁ ద్రోచిన "మా" కవాటమై
> దీకొని ప్రోచు నిక్క-మని ధీయుతు లెన్నఁ దదీయవర్ణనల్
> గైకొని భక్తిచే నుడువఁ గానరుగాక విపత్పరంపరల్
> దాకొను నే? జగజ్జనుల దాశరథీ! కరుణాపయోనిధీ!

అని నీవునుం జెప్పితివిగదా! నాయనా వింటివా? నారాయణాష్టాక్షరికన్న ముఖ్యతమమగు మంత్రము లేదని వైష్ణవోత్తములును, శివపంచాక్షరి సప్తకోటి మహామంత్రములకుఁ బ్రధానతమమైనదని శైవులును దలంతురు. మహర్షిమైనవసిష్ఠుఁ డీమంత్రద్వయ రహస్యము నెఱింగి యష్టాక్షరినుండి "రా" అను నట్టియుఁ బంచాక్షరినుండి "మః" అనునట్టియుఁ బ్రధానవర్ణములఁ దీసికొని "రామః" అను నామము నేర్పఱిచినాఁడు. ఆ మంత్రములలో నా రెండక్షరములే ప్రధానము లెట్లయ్యె నందువా? వినుము. అష్టాక్షరిలో 'రా' పోవుటతోడనే "నాయనాయ" అయినది. న+అయనాయ=అనఁగాఁ బరగతికిఁ బనికిరాదనియు-శివపంచాక్షరిలో 'మః' పోవుటతోడనే 'నశివాయ'

అనఁగా శుభముకొఱకుఁ గాదనియు-నర్థమిచ్చుచు నిర్జీవము లైనవి. ఇంతకంటె దృష్టాంతమేమికావలయు ? అబ్బాయీ ! అట్టిరాముఁడు పరమదైవమని భావింపుము. రామతారకమే భవతారకము. ఊరక సంశయించి పెరవేల్పులం గోరక నారక పీడానివారకమని తారకమునే హృదయకోరకమునఁ బూజింపుము-అని రామభక్తుఁడా! మాపరమగురుస్వాములవారాన తిచ్చిన భక్తిలక్షణములన్నియు నీయందుఁ గన్పట్టుచున్నవి.

శ్లో॥ మద్భక్తజన వాత్సల్యం పూజాయాం చానుమోదనం
స్వయ మభ్యర్చనం చైవ మదర్థే దంభవర్జనం
మత్కథాశ్రవణే భక్తిః స్వరనేత్రాంగ విక్రియా
మమానుస్మరణం నిత్యం యచ్చమాం నోప జీవతి
భక్తి రష్టవిధాహ్యేషా యస్మిన్ మ్లేచ్ఛేపి వర్తతే
స విప్రేంద్రో ముని శ్రీమాన్ స యతిస్సచ పండితః
తస్మైదేయం తతోగ్రాహ్యం సచపూజ్యో యదాహ్యహం

1. భక్తులయందు వాత్సల్యము కలిగియుండుట. 2. ఒరులుసేయు భగవత్పూజ కామోదించుట. 3. తాను స్వామినారాధించుట. 4. భగవద్విషయమున దంభము లేకుండుట. 5 భగవత్కథల భక్తితో వినుట. 6. భగవద్గుణానుభవమున వైస్వర్యాదులుపహించుట. 7. నిత్యము భగవత్స్మరణము సల్పుచుండుట. 8. భగవంతుని వదలి యుండ లేకుంట-నను 8 విధముల భక్తితో వర్తించు, వాఁడు మ్లేచ్ఛుఁడైనను వాఁడే బ్రాహ్మణశ్రేష్ఠుఁడు. మునియు యతియు, పండితుఁడును. వానికేదే నీయవచ్చును. వానివలనఁ బుచ్చుకొనవచ్చును. వాఁడును నావలెనే పూజ్యుఁడు. అని భగ

వాతుఁడే వక్కాణించెను. భక్తికంటె నుత్తమమార్గ మొండు లేదు. నాయనా! హఠయోగము, ఖేచరి, జాలంధరము, ఉడ్యానము, వజ్రోలి, అమరోలి, మొదలగు మార్గములజోలి పోకుము. అవి నిరపాయములు-సులభసాధ్యములు-కావు. ఒకవేళ కష్టించి సాధించినను నవి యణిమాదిసిద్ధులనొసంగి నీకు గర్వహేతువు లగును. సులభమైన తారకము నాశ్రయించిననే యష్టసిద్ధులు తమకుఁదామే పిచ్చికుక్కలవలె నీవెంటవచ్చును. కాని వానివైపు తిరిగియైనఁ జూడకుము. చూచితివా లక్ష్యము తొలఁగును. ఇచ్ఛగలదేని యిది వినుము.

“దేహమధ్యే బ్రహ్మనాడీ సుషుమ్నా సూర్యరూపిణీ పూర్ణచంద్రాభావర్తతే। సాతుమూలాధారా దారభ్య బ్రహ్మరంధ్ర గామినీభవతి. తన్మధ్యే తటిత్కోటి సమానకాంత్యా మృణాళ సూత్రవత్ సూక్ష్మాంగీ కుండలినీతి ప్రసిద్ధాఽస్తి। తాం దృష్ట్వా మనసైవ నర స్సర్వ పాపవినాశద్వారా ముక్తోభవతి. ఫాలోర్ధ్వ గలలాట విశేషమండలే నిరంతరం తేజస్తారకయోగ విస్ఫురణేన పశ్యతిచేత్ సిద్ధోభవతి”

- అద్వయతారకోపనిషత్తు

దేహమధ్యమున మూలాధారము మొదలుకొని బ్రహ్మరంధ్రము వఱకు సూర్యరూపిణియగు సుషుమ్నానాడి వెలుఁగుచున్నది. అదియే బ్రహ్మనాడి. దాని మధ్యరంధ్రమునఁ దామరదారము వలె సూక్ష్మమైనట్టియు, కోటివిద్యుత్కాంతులతోఁ బ్రకాశించుచుండునట్టియు కుండలినీశక్తిగలదు. దానిని మనోనేత్రమునఁ జూచిన నరుని సర్వపాపములు నశించును. పిదప ముక్తియు లభించును. మఱియు ఫాలమునకుఁ బైలలాటమండలి చంద్రమండ

లమందుండు కుండలినీప్రకాశమును దారకయోగానుభవముచేఁ జూచువాఁడు సిద్ధుఁడగును. ఇదియే యమూర్తి తారకము. తెలిసినదా? "శుక్లతేజోమయంబ్రహ్మ" శుద్ధజ్యోతిర్మయమగు బ్రహ్మమును మనోయుక్తాంతర్దృష్టిచే నరయుభాగ్యము నీకు శీఘ్రముగా లభించునుగాక! "సర్వభ్రాంతిఃపదార్థవివేచనే మనోయుక్తాభ్యాస ఇష్యతే" లోనివస్తువుఁ దెలిసికొనుటకు మనస్సుతోఁగూడినయభ్యాసమే కావలయుననుట మఱువకుము.

నేను చెప్పినదానిని జక్కఁగా మననముచేయుము. శ్రవణమననాదు లలవడినపిదప మూర్తితారకముఁ దెలిసికొనుము. వినెదవా? గుదస్థానమున మూలాధారము, మేహనమున స్వాధిష్ఠానము, నాభియందు మణిపూరము, హృదయమున ననాహతము, తాలుమూలమున విశుద్ధము, నిటలమున నాజ్ఞ, బ్రహ్మరంధ్రమున సహస్రారము, నుండును. ఈషట్చక్రముల సందర్శించినసాధుపుంగవు లిట్లు నుడివిరి.

శ్లో॥ ఆధారస్తు చతుర్దళోఽరుణరుచి ర్వాసాంత వర్ణాశ్రయః
స్వాధిష్ఠాన మనేక వైద్యుతనిభం బాలాంత షట్పత్త్రికం
రత్నాభం మణిపూరకం దశదళం డాద్యం ఫకారాంతకం
పత్రై, ర్ద్వాదశభి స్త్వనాహతపురీ హైమీకఠాంతాన్వితా

శ్లో॥ దృష్ట్వారం స్వర షోడశైశ్చ సహితం జ్యోతి ర్విశుద్ధాంబుజం
హం క్షే త్యక్షర పద్మపత్రయుగళం రత్నాభమాజ్ఞా పురీ
తస్మా దూర్ధ్వ మధోముఖం వికసితం పద్మం సహస్రచ్ఛదం
నిత్యానందమయీ సదాశివపురీశక్తే నమ శ్శాశ్వతం.

ఆధారచక్రము 'వ శ ష స' అను నాల్గు వర్ణములుగల నాల్గు దళములతో నెఱ్ఱగా నొప్పుచుండును. స్వాధిష్ఠానము 'బ భ మ య ర ల' అను 6 వర్ణములుగల 6 దళములతోఁ బెక్కు మెఱుముల కాంతితో మెఱయుచుండును. మణిపూరకము 'డ ఢ ణ త థ ద ధ న ప ఫ' అను 10 వర్ణములుగల 10 దళ ములతో రత్నమువలె వెలుఁగుచుండును. అనాహతము 'క ఖ గ ఘ ఙ చ ఛ జ ఝ ఞ ట ఠ' అను 12 వర్ణములుగల 12 దళములతో బంగరువన్నె భాసిల్లుచుండును. విశుద్ధము 'అ ఆ ఇ ఈ ఉ ఊ ఋ ౠ ఌ ౡ ఏ ఐ ఓ ఔ అం అః' అను 16 వర్ణములుగల 16 ఱేకులతో జ్యోతిపగిదిఁ బ్రకాశించుచుండును. ఆజ్ఞాచక్రము 'హం క్షం' అను 2 అక్షరములు గల 2 దళములతో రత్నమువలె తనరుచుండును. దానికిపై నధోముఖముగా వికసించిన సహస్రారపద్మము నిత్యానంద మయి మైనసదాశివుని పురము క్రాలుచుండును. మఱియుఁ దదధిష్ఠానదేవతలు విమానములు మున్నగునవి కలవు. వాని ననుభవమున నీవే తెలిసికొనఁ గలవు.

కం. తారకయోగము దెలియఁగ
నేరక వేదాంతవాక్య నికురుంబముచే
నూరక వాదించెడు చెడు
వారికి మోక్షంబు గలదె? వాయుకుమారా!

సీతారామాంజనేయము

అని కలదుగదా? భక్తి కంగముగ నీ యభ్యాసము నుంచి కొనుము.

తండ్రీ! ఏమైన నడిగెదవా? యన గోపన్న సాష్టాంగనమస్కారము లాచరించి నిలిచి కేల్మోడ్చి 'మహాత్మా! ధన్యుఁడను. ధన్యుఁడను. మీ సందర్శనమున ధన్యుఁడను. మీ నిర్హేతుక కృపాకటాక్షమున నన్నుఁ బావనునిం జేసిన మీ ఋణము నెట్లీఁగఁ గలను. ఆహా! నాకుఁ దెలియని యెన్ని విషయముల బోధించితిరి? అని కొంత తడవు నిమీలితాక్షుఁడై యుండి—

ధ్యాయే త్వాం హృదయాంబుజే రఘుపతిం విజ్ఞాన దీపాంకురం
హంసోహంస పరంపరాది మహిమాధారం జగన్మోహనం
హస్తాంభోజ గదాబ్జచక్ర మతులం పీతాంబరం కౌస్తుభం
శ్రీవత్సం పురుషోత్తమం మణినిభం రామం భజే తారకం.

రామకర్ణామృతము

అని యాచార్యులవారికి నమస్కరించి మొగంబునఁ జూడ్కులు నిగిడించి యిట్లనె.

గోపన్న—"బ్రహ్మమ్మనఁగ నేది? పరమగురుండ!"

అనియడుగ నాచార్యుం డించుక యోచించి యితనికి నిర్గుణ పరబ్రహ్మతత్త్వమును గూడ నుపదేశించెదంగాక! యని సంభాషింపఁ దొడంగె.

గురు— కనుమోయి మహదహంకారమైనట్టి
భూమ్యాదిభూతముల్ వో మహద్రూప
మై యొప్పు తేజ మాద్యంత శూన్యమ్ము
నిర్గుణమ్ము శుభమ్మనిర్వాచ్య మతుల
ముజ్జ్వలమ్ము బహువిధోపాధిరహిత

మఖిలగతము సచ్చిదానందరూప
మై మించు చైతన్యమగును బ్రహ్మము.

గోపన్న—ఈశ్వరుం డెవ్వఁడో యెఱిఁగింపు గురుఁడ!

గురువు—ఈబ్రహ్మమే స్వప్రకృతిచేత నీశ్వ
రాభిధేయమునొంది యఖిలలోకములఁ
దానుసృష్టించి యంతర్యామియయ్యుఁ
బొలిచి బ్రహ్మదుల బుద్ధీంద్రియముల
కెలమి నియంతయై యీశ్వరుండయ్యె.

గోపన్న—జీవుం డెవండో వచింపు మో గురుఁడ!

గురువు—ఈ యీశ్వరుండె రుద్రేంద్రాదినామ
రూపమూలకమున రూఢిగా నేన
స్థూలదేహమ్ముగాఁ దొడరియుంటి నను
నధ్యాసవశమున నందె జీవాఖ్య
అతఁ డొక్కఁడయ్యు దేహారంభకముల
భేదవశంబునఁ బెక్కురై తోఁచు.

గోపన్న—ప్రకృతి యెయ్యదియొ చెప్పవె గురుదేవ!

గురువు—బ్రహ్మసన్నిధినుండి బహుచిత్రగతుల
సర్వజగత్సృష్టి సామర్థ్య మొంది
బుద్ధిరూపంబునఁ బొలుచు నాబ్రహ్మ
శక్తియే ప్రకృతి నా జాల్వారుఁ దండ్రి!

... ...

గోపన్న—ఏది కర్మమొ చెప్పవే గురురాయ!

గురువు—ఇంద్రియమ్ము లొనర్చు నెల్లకార్యముల
నేన యొనర్చుచుంటి నటంచు నాత్మ
కనుబంధముగఁ జేయ నదియె కర్మమ్ము.

... ...

గోపన్న—ఏది బంధమొ చెప్పవే గురువర్య !

గురువు—అనఘ! యనాద్యవిద్యావాసనలను
నేఁ బుట్టితినని యిట్లెన్నెనిగతుల
ననుకొనుచుండుట యగునుబంధమ్ము
తల్లిదండ్రుల సహోదరులఁ బుత్రికల
గృహావనక్షేత్రా ద్యనేకవస్తువుల
నాది యన్మమతయున్న బంధమగును

... ...

కర్తృత్వమును బూనఁగా బంధమ్మగును

... ...

కైవల్యమాత్రకాంక్షయును బంధమ్ము

... ...

తనరు సంకల్పమాత్రమున బంధమ్ము.

గోపన్న—మోక్షం బనఁగ నేది బోధింపు దేవ !

గురువు—ప్రబలనిత్యానిత్యవస్తు విచార
శక్తి నశాశ్వత సంసారదుఃఖ
సౌఖ్యవిషయ సమస్తక్షేత్రమమత
లను పీడు బాధమ్ములఁ దొలంగుకొనుమ

అఖిలసంకల్పక్షయంబె మోక్షంబు

... ...

గోపన్న—సన్న్యాసి యెవ్వఁడు శశ్వత్ప్రభావ!
గురువు—సర్వధర్మముల విసర్జించి మమత
నయ్యహంకారంబు నటు త్రోసిపుచ్చి
బ్రహ్మంబు నొందు నుపాసించుచుండి
తలఁచి 'సర్వం ఖల్విదం బ్రహ్మ' మనియు
నిఁక "తత్త్వమసి" యని "నేహ నానాస్తి
కించన" యనియెఱింగియుఁ దదర్థాను
భవయోగమున "నహం బ్రహ్మాస్మి" యనుచు
భావించి నిర్వికల్పసమాధి చేత
నలరునాతండె సన్న్యాసియనంగ
నతఁడె బ్రహ్మజ్ఞాని యతఁడె ముక్తుండు.

... ...

—నా జిజ్ఞాస

ఇట్లు శ్రీశంకరభగవత్పాదులవారి కభీష్టమగు నద్వైతమతము నుపదేశించి మఱియు నిట్లనియె.

గోపన్నా! ఈ మార్గము సర్వజనసులభసాధ్యముకాదని శ్రీశ్రీ రామానుజులవారు శ్రీమధ్వాచార్యులవారు సేవ్యసేవకభావ ముట్టిపడ ఆ శంకరాద్వైతమునకు భిన్నముగా మఱికొన్ని మతముల స్థాపించిరి—

"హరి సర్వోత్తమదైవ మీజగము సత్యం బుచ్చనీచస్థితుల్
వఱలన్ జీవులు భిన్నులై హరికి సేవల్ చేసెడిన్ భక్తిభా

స్వాసత్వాన్ధన నైజసౌఖ్య మగుమోక్షం బత్రముఖ్యత్రయీ
స్ఫురితార్థంబు ప్రమాణమన్నుపదము పోల్చున్ మధ్వరాయల్।"
—నా స్మరణము

జీవేశ్వరులు భిన్నులను మాధ్వమతముంగూర్చి చర్చించి—

"పరి దృశ్యంబునె మిథ్యయందు రకటా ప్రత్యక్షమున్ నమ్మఁబో
వరా జ్ఞానంబున మోక్ష మబ్బెడినొకో భక్తిప్రపత్తుల్ చనన్
బొరి నేకంబయినన్ మృతింబొరయ జీవుం డీశ్వరుంగూడఁ డ
న్వరరామానుజ సద్గురూత్తముఁడు..........."
—స్మరణము

అని విశిష్టాద్వైత మతముంగూర్చియు బోధించి— నాయనా! మీ వంశమున మూఁడుతరములనుండియు వైష్ణవాచారము విజృంభించుచున్నదిగదా! నీవును శ్రీరామచంద్ర పరబ్రహ్మ మూర్తియే ముక్తికారణుండని దృఢముగా విశ్వసించి తైల ధారావిచ్ఛిన్న ధ్యానపరంపరచేతను—

శ్లో॥ ఆనుకూలస్య సంకల్పః ప్రాతికూలస్య వర్జనం
రక్షిష్యతీతి విశ్వాసో గోప్తృత్వవరణం తథా
ఆత్మనిక్షేపకార్పణ్యే షడ్విధా శరణాగతిః

అనుకూలుఁడుగా నుండుమని సంకల్పించుట, ప్రతికూలభావము వీడుట, రక్షించునను నమ్మకమూనుట, రక్షింపఁగోరుట, ఆత్మ భారము నర్పించుట, దీనతఁజూపుట, యనెడి ప్రపత్తిచేతను శ్రీరాముని గొల్వుము.

శ్లో॥ వ్యాధస్యాచరణం ధ్రువస్యచవయో విద్యాగజేంద్రస్యకా
కుబ్జాయాః కిమునామరూపమధికం కిం వా సుదామ్నోధనం

వంశఃకోవిదురస్య యాదవపతే రుగ్రస్య కిం పౌరుషం
భక్త్యా తుష్యతికేవలం నచగుణైర్భక్తిప్రియో మాధవః

ధర్మవ్యాధుఁడు మాంసమమ్మువాఁడైనను, ధ్రువుఁడు చిన్న ప్రాయమువాఁడైనను, గజేంద్రుఁడు విద్యాశూన్యుఁడైనను, కుబ్జ సుందరిగాకున్నను, కుచేలుఁడు ధనవంతుఁడు గాకున్నను, విదురుఁడు హీనజాతివాఁడైనను, యాదవుఁడగు నుగ్రసేనుఁడు పౌరుషహీనుఁడైనను, మాధవుఁడు గుణములంజూడక భక్తినే వీక్షించి సంతసించి సంరక్షించెను. భగవంతుఁడు భక్తిప్రియుఁడు సుమా! అమ్మహాత్ముం డనంతకల్యాణ గుణగణమండితుండు. హేయగుణరాహిత్యుండు. కల్యాణసంధాయకుండు. "పుంసాం మోహనరూపాయ" అనినట్లు పురుషులకును మోహజనకమగు దివ్యసౌందర్యమంగళవిగ్రహుండు. ఆనందమయుండు. పుండరీకాక్షుండు. బిడ్డా ! నీవు లేఁ బ్రాయముననే యిట్టి సన్మార్గము నవలంబించుటచే నీ భక్తి శీఘ్రముగనే పరిణతిం బొందునని తోఁచుచున్నది. శబ్దాంతరోచ్చారణప్రాతికూల్యమునకు "నోరు నొవ్వంగ హరికీర్తి నుడువు"చుండుము. అన్యశ్రవణాంతరాయమునకుఁ గంఠమెత్తి బిగ్గరగా హరికీర్తనలు పాడుము.

శ్లో॥ జిహ్వే కీర్తయ కేశవం; మురరిపుం చేతో భజ; శ్రీధరం
పాణిద్వంద్వసమర్చ; యాచ్యుతకథా శ్రోత్రద్వయ త్వంశృణు
కృష్ణం లోకయలోచనద్వయ; హరే ర్గచ్ఛాంఘ్రియుగ్మాలయం
జిఘ్ర ఘ్రాణముకుంద పాదతులసీ మూర్ధన్నమాధోక్షజమ్
—ముకుంద

ఓ నాల్కా ! కేశవునిఁ బాడుము. ఓ మనసా ! మురారిని భజింపుము. ఓ హస్తములారా ! శ్రీధరుని బూజింపుఁడు. ఓ శ్రో

త్రములారా! అచ్యుతుని కథలను వినుఁడు. ఓ కన్నులారా! శ్రీకృష్ణుని జూడుఁడు. ఓ పాదములారా! విష్ణ్వాలయమున కేగుఁడు. ఓ నాసికా! హరిపాదములఁబూజించిన తులసి నాఘ్రాణింపుము. ఓ శీర్షమా! అధోక్షజునికి వంగి మ్రొక్కుము—

అని నీ యింద్రియములఁ గైంకర్యవశమున శ్రీరామచంద్రుని కొప్పగించి కృతార్థుండవగుము.

శ్లో॥ నాస్థాధర్మే నవసునిచయే నైవకామోపభోగే
యద్యద్భవ్యం భవతుభగవన్ పూర్వకర్మానురూపం
ఏతత్ప్రార్థ్యం మమబహుమతం జన్మజన్మాంతరేపి
త్వత్పాదాంభోరుహయుగగతా నిశ్చలాభక్తిరస్తు

—ముకుందమాల

“ఓభగవంతుఁడా! నాకు ధర్మార్థకామములును వలదు. పూర్వకర్మము ననుసరించి యేది రావలయునో యదివచ్చుంగాక! నేనుమాత్రము కోరునదొక్కటే. ఎన్ని జన్మము లెత్తినను నీపాదముల నాశ్రయించు నిశ్చల భక్తిమాత్రము తప్పక నాకుండుగాక!” అని ప్రార్థించుచుండుము.

నాయనా! మనస్సు శాంతించినదా? ఇంక నేమికావలయునో యడుగుము. తెలిసియున్నఁ జెప్పెద- ననుడు గోపన్న యాచార్యులవారి పాదములఁబడి కన్నీటితోఁ బాద్యమిచ్చి, నిట్టూర్పుతో నర్ఘ్యమిచ్చి, హృదయముతోఁ బుష్పమిచ్చి, తత్పాదరజోమాల్యము కంటనద్దికొని మౌళిధరించి నిజేప్సితం బెఱింగింప నగ్గురుండు తారాబలాదికముంజూచి యరిచక్రంబున

సిద్ధసుసిద్ధంబని యెఱింగి "శుభస్య శీఘ్రమ్" అనితలంచి హస్తమస్తక సంయోగ పూర్వకంబుగా—

"శ్రీరామరామ రామేతి రమేరామే మనోరమే
సహస్రనామ తత్తుల్యం రామనామ వరాననే"

అనుచుఁ జెవిలో భవజలధితారక మగుతారకమహామంత్రము నుపదేశించి పునశ్చరణ విధానంబు గఱపి విధిదృష్ట ప్రకారంబు నం బూజలంది సంతుష్టాంతరంగుఁడై యరిగె.

అంత గోపన్న నిదురనుండి మేల్కొనినట్లుగా నిక్షేపము దొరకి నట్లుగా నేత్రములు వచ్చినట్లుగాఁ దలంచి నిర్భరానందాతి శయమున నిశ్చలస్వాంతుండై నిమీలితనేత్రుండై యించుక తడ వమ్మంత్రరాజమును మననము చేసికొని పరవశుండై గాంబోలుఁ బాణియుగంబు వికృతంబుగాఁ ద్రిప్పుచు శీర్షంబు నాడించుచు—

"జయతుజయతు మంత్రం జన్మసాఫల్య మంత్రం
జననమరణ భేదక్లేశ విచ్ఛేదమంత్రం
సకల నిగమ మంత్రం సర్వశాస్త్రైక మంత్రం
రఘుపతి నిజమంత్రం రామరామేతి మంత్రం"

గేయము

తారకమంత్రము కోరిన దొరకెను ధన్యుఁడనైతిని ఓరన్నా
మీరినకాలుని దూతలపాలిటి మృత్యువయని నమ్మరయన్నా!

... ...

ఎన్ని జన్మములఁ జేసినపాపము-లీజన్మముతో విడునన్నా
అన్నిటికిది కడసారిజన్మ మిది-సత్యం బికఁ బుట్టుట సున్నా!

అని గంతులు వైచుచుఁ బాడిపాడి కొంతసేపటికిం దెలివి

వహించినాఁడు. ఇట్లు గోపన్న భక్తితో రామమంత్రము నుపాసించుచు దినములు గడపుచుండెను.

ఇక్కడ రామదాసు గురువెవరో యించుక విచారింపఁబడిన పిదప మూఁడవప్రకరణము ముగియును. జనశ్రుతి యొందఱినో తార్మారు చేయుచుండును. ఈలోకప్రవాదాఘాతములకుఁ గొండలుసైతము కూలును. సముద్రములుసైతము వట్టిపోవును. నన్నయకుఁ దిక్కనకు—

"మదమాతంగతురంగకాంచన లసన్మాణిక్య గాణిక్యసంపద" లను పద్యముద్వారమున సమకాలీనతఁ గూర్చినవారో, భోజ రాజునకు నక్షరలక్షలకథలఁ దార్చినవారో, ప్రమిదేఁడు చము రునకుఁ బాండురంగమాహాత్మ్యమునకు సంబంధము వెట్టినవారో రాజరాజునకుఁ జిత్రాంగిని సారంగధరుని నంటఁగట్టినవారో యెవరోకాని కబీరునకు రామదాసునకు గురుశిష్యత్వమును బంధించి వైచిరి.

ఆ వాడుక ననుసరించి నాగండ్లవరదరామదాసు 1832లో రామ దాసు హరికథయందు—

'కబీరుదాసుని కటాక్షమునఁ దాఁ గాంచె రామనామమును'

అనిరచించెను. కబీరునకు గోపన్నకుఁగల కాలవ్యత్యాసమును దద్భక్తశిఖామణి గమనింపఁజాలఁడయ్యెను. అదియునుంగాక నాకాలమున వ్యక్తుల కాలనిర్ణయముచేసికొనుటకు సాధన సంపత్తియు సమృద్ధిగా సంభవింపదయ్యె. సంభవించినను భక్తుల కాజోలియేపట్టదు. అందువలన వృద్ధులమాటల నాధారము

చేసికొనియో కబీరుం గురువుఁ జేసినఁగాని రామదాసునకుఁ గీర్తిరాదనియో అట్లయ్యనఘుండు వ్రాసియుండెను.

బహుగ్రంథపరిశోధకుఁ డగు నప్పకవియే నన్నయ కలియుగాది నుండెననియెఁజూఁడీ!

కం. అవధారు శబ్దశాసనుఁ
డవనిఁ గలియుగమున కాది నారాజమహేం
ద్రవరంబునఁ జెప్పిన యాం
ధ్రవచోవ్యాకరణసూత్రతతిఁ దెనిఁగింతున్

—అప్పకవీయము

అనినం బెఱవారిం దడవనేల?

అంత నాహారికథయే యాంధ్రదేశమునంతయు నలముకొని యెల్లరిహృదయపీఠముల నాక్రమించుకొనియె. ఆగింజ నానుటచే నాటకములు ప్రబంధములు మొలకెత్తినవి. ఆకవులైన విచారించినవారుకారు. చూడుఁడు. శ్రీయుత ధర్మవరము గోపాలాచార్యులగారిచే రచింపఁబడిన రామదాసు రూపకమును తన్నాటకప్రదర్శములం దిలకించి కబీరు బాగుగా నభినయించెనందురేకాని యొక్క—రేని 1398 లోఁ బుట్టినకబీరు, 17వ శతాబ్దిమధ్యముననున్న గోపన్న కెట్లుపదేశింప లేచివచ్చెనని యందురేమో విచారింపుఁడు. గోపాలాచార్యులవారేని సవిమర్శముగా యోచించినట్లు కన్పింపదు. వారు తమనాటకము నాల్గవకూర్పునఁ బీఠిక "నేను హైదరాబాదునగరమున చిరకాలము వసించి భద్రాచల రామదాసుచరిత్రను విమర్శించి యున్నాఁడను. ఈనాటకముయొక్క— కథాభాగము చరిత్ర ననుస

రించి యున్నది. ౨౦౦ సంవత్సరముల క్రిందట గోలకొండ రాజ్య పాలకుఁడగు తానీషా కాలమున నక్కన్నయను నియోగిబ్రాహ్మణుఁడు రాజమంత్రియైయుండెను. అతనికి గోపన్న మేనల్లుఁడు. ఇతఁడే రామదాసు. ఇతఁడు కబీరుదాసువలన రామమంత్రోపదేశమువడసి" రనియు వ్రాసియుండిరి. కనుకనే తమనాటకమునఁ బెక్కురంగములఁ గబీరుం బ్రవేశపెట్టిరి. ఇది చమత్కారముగానున్న నుండునేమో కాని చరిత్రకు మాత్రము తీరని లోపము తెచ్చిపెట్టును.

"కబీరు విక్రమశకము ౧౪౫౫వ వత్సరమున జ్యేష్ఠశుద్ధ పూర్ణిమనాఁడు (క్రీస్తుశకము 1398 అగును.) జనించినట్లు ప్రబలాధారములు గన్పించుచున్నవి. సరియేకాని యాతఁడు రమారమి ౨౬౦ ఏండ్లు బ్రతికియుండఁగూడదా? అణిమాదిసిద్ధులంబొందిన యోగాభ్యాసకుల కది యొక లెక్కలోనిదియా?

> "ఏవంచధారణాః పంచకుర్యాద్యోగీ విచక్షణః
> తతో దృఢశరీరస్స్యాన్ మృత్యుస్తస్య నవిద్యతే"
>
> —యోగతత్త్వోపనిషత్

ధారణాద్యభ్యాసమువలన దృఢశరీరుఁడగుటయేకాక మృత్యువునుగూడ జయింపవచ్చునని యోగతత్త్వోపనిషత్తునం గలదు. మఱియుఁ బాతంజలమందును మృత్యువుం గెలువవచ్చునని మూఁడవయధ్యాయమునం గలదు. కానఁ గబీరు భీష్మునివలె మృత్యువును లోఁబఱచుకొని జీవించియుండఁగూడదా" అనియు మీ రడుగవచ్చును. నా యుత్తరము వినుఁడు. మీరన్నది సత్యమేకాని కబీరు యోగాభ్యాసకుఁడు గాఁడు. అతఁడు

పాతంజలసూత్రములఁ జదివి యాచరించిన ట్లాధారములు లేవు. పైఁగా నాతఁ డవతారవాదము — మాయావాదము-విగ్రహారాధనము-కర్మకాండము-వ్రతాదికములు - తీర్థయాత్రలు-వర్ణాశ్రమధర్మములు — మొదలగువానికిం బ్రతికూలవాది. కనుక నాతం డాసూత్రముల నా యుపనిషత్తులఁ బాటించియుండఁడు. ఎఱిఁగియుండఁడనిన ననవచ్చును. భక్తివాదము నాతఁ డంగీకరించిన నేకేశ్వరవాదియేసుఁడీ! రామరహీముల నైక్యము గూర్చినను నవతారముల నమ్మఁడుసుఁడీ! కబీరుమాటలు వినుఁడు.

"దునియా ఐసీ బావరీ, పత్థర పూజనజాయ్
ఘరకీ చకియా కాహే న పూజై జిసకా పీసాఖాయ్"

లోకము పిచ్చిది. ఎందుకన రాతిని పూజించును. గృహమందలి తిరుగలి నేలపూజింపరాదు? అది విసిరినపిండిని మనము తినుచుంటిమిగా? అని పైదాని భావము. మఱొకచో "రాతిని బూజించిన భగవానుఁడు కన్పించినచో నేను బర్వతమునే పూజించెద" ననిమె. ఇట్టివాఁడా రామదాసునకు గురువు? శిష్యుఁడు భద్రాద్రి శ్రీరామవిగ్రహములఁ పూజించుచున్న? గురువు వలదనఁడా?

మఱియొకచోఁ గబీరు "రాళ్లు కంకర ప్రోగుచేసి మసీదును నిర్మించెదరు. పూజారి దానిపై నెక్కి గొంతుపగుల నఱచును. భగవంతునకుఁ జెవుడు వచ్చినదా? యేమి?" అనెను. ఇట్టి గురువుగారు, తనశిష్యుఁడు భద్రాచలమందలి యాలయనిర్మా

ణాదుల కాఱులక్షలు వ్యయముచేయుచుండఁ జూచుచు మిన్నకుండఁ గలఁడా ?

వేయేల ? కబీరుమతమునకు రామదాసుమతమునకు హస్తిమశకాంతరము కలదు. కబీరు కాశీక్షేత్రమును వదలి 'బస్తీ' మండలములోని 'మగహర' అనుగ్రామమున కేగి యక్కడనే విక్రమశకము ౧౫౫౨ లో నాశ్వయుజ శుద్ధైకాదశినాఁడు (క్రీ శ. 1495) పరమపదముఁ జెందెనని "భక్తిసుధాబిందుస్వా" దను గ్రంథమునం దున్నది. ఆయన కళేబరమును సమాధిచేయ మహమ్మదీయులును, దహనముచేయ హైందవులును, బోరాడి చివరకెట్లో సమాధానపడిరఁట! ఎవరేమిచేసినను క్రీ శ.1495 లో మృతిచెందినవాఁడు 17 వ శతాబ్దిమధ్యమున రామదాసున కుపదేశింప లేచివచ్చుట యసంభవముకాదా ?

ఇఁక స్వప్నగోచరుండై యుపదేశించెనందురా ? యది తప్పుకొనుట యగును. లేకున్నఁ "దత్పథావలంబకునింగూడఁ గబీరందు" రనియు నట్టివాఁడెవఁడో యొకండు వచ్చి మంత్రోపదేశముచేసి పోరాదా? యనియు నొకచేయి యడ్డముపెట్టఁ జూచెదరా ? "అయ్యో ! రామదాసునకు గురువుకాఁదగినవాఁడంత యనామకుఁడా?" ఏల యీ వితండవాదము? రామదాసుగారే స్పష్టముగా నొకచోటఁగాదు రెండుచోట్లఁ దన కారణగురువును స్మరించియుండ మనకీ యూఁకదంపు తగునా ? వినుఁడు——

"ఎన్నిజన్మము లెత్తఁగవలయునో" అను కీర్తనలో "అనుదినమును గురునుపదేశయోగము నభ్యసింపనైతింగా" అని గురు వున్న ట్లొప్పుకొన్నాఁడు. పేరు లేదుగదా యనెదరేమో? ఉన్నది. ఇదుగో—

"ఆర్యులకెల్ల మ్రొక్కి వినతాంగుఁడనై రఘునాథభట్టరా
చార్యుల కంజలెత్తి"

—దాశరథిశతకము. 6

అని విస్పష్టముగా వాకొన్నాఁడు. ఇంకను సంశయమా? అయిన మఱొకచోటఁ గూడఁ దిలకింపుఁడు—

పట్టితి భట్టరార్యగురుపాదము లిమ్మెయి నూర్ధ్వపుండ్రముం
బెట్టితి మంత్రరాజ మొడిఁ బెట్టితి నయ్యమకింకరాళికిం
గట్టితిబొమ్మ మీచరణకంజములందు తలంపు వెట్టి పో
ఘట్టితిఁ బాపపుంజముల దాశరథీ! కరుణాపయోనిధీ!

గోపన్న వైష్ణవమత సంప్రదాయము కలవాఁడని యతని నడవడియే నుడువుచున్నది. కనుక రామదాసు వ్యంగ్యముగాఁగాక వాచ్యముగా "రఘునాథభట్టరాచార్యుల వలన మంత్రరాజ మగుతారకము గ్రహించితి ననుచుండ నీ డొంకతిరుగుడులు సంశయములు నేల?

ఇఁకనైనఁ గబీరు రామదాసునకు గురువుకాఁడని విశ్వసింతురు గాక!

నాల్గవ ప్రకరణము

విద్యార్థికిఁ గ్రొత్తపొత్తము, రేవంతునకుఁ దురంగోత్తమము, దరిద్రునకు విత్తము, లభించినట్లు గోపన్నకు మంత్రము లభించినది. అహోరాత్రములు దానిసేవయే. చెప్పవలసిన దేమున్నది.?

క్రమక్రమముగా గోపన్నసద్గుణములు భక్తిలతలు పరిసర గ్రామముల నలముకొన్నవి. అనుష్టాయణుండు-సుందరుండు-విద్యావంతుఁడు— తినఁ గుడువనింతకలవాఁడు- సాముద్రికులు జ్యోతిష్కులు రాజయోగమున్నదనుచునా్రు - అని గోపన్నను గూర్చి తెలిసికొని మాపిల్లనిత్తుము - మాపిల్లనిత్తు మని పైపై వచ్చి కన్యాజనకులు కామమ్మగారి నడుగుచుండిరి. అబ్బ లేనిబిడ్డ గాన నండయుండుటకు గొప్పసంబంధమైన బాగుండునని కామమ్మ మదిలోఁగలదు. కాదామఱి?తండ్రి కులమును, దల్లి ధనమును, బిల్ల రూపమును, బంధుగులు మృష్టాన్నమును, గోరుచుందురు.

కామమ్మ యొకనాఁడు కొడుకునుజేరి "నాయనా! పితరుల ఋణము దీర్పుము. గృహస్థాశ్రమము స్వీకరింపుము. ఏమో నాఘటము మాత్రము శాశ్వతమా? నీ వొకయింటివాఁడవైన నావచ్చిన పనితీఱును. మీ తండ్రిగారికిఁ బీటలపైఁ గూర్చుండు వేడుక లేకపోయెను. నాకుఁ గన్నులతోఁజూచు నదృష్టమైనా కలదు. ఎప్పటికేమో? పిల్లనిచ్చెదమన్నపుడు మానినచోఁ బిదపఁకష్టపడవలసివచ్చును నీకుమాత్రము తిరిగి చేయువా రెవ

రున్నారు? బ్రహ్మచర్యాశ్రమమాయెను. ఇఁక గృహస్థాశ్రమమునఁ బ్రవేశింపుము. అది నీకేమియాటంకము గలిగింపదు. మీఁదుమిక్కిలి యదియే నీవంటివారికి శ్రేష్ఠతమము.

సీ. కెలఁకులనున్న తంగేటిజున్ను గృహమేధి
  యజమానుఁ డంకస్థితార్థపేటి
పండిన పెరటికల్పకము వాస్తవ్యుండు
  దొడ్డిఁబెట్టిన వేల్పుగిడ్డి కాఁపు
కడలేని యమృతంపు నడబావి సంసారి
  సవిధ మేరునగంబు భవనభర్త
మరుదేశపథమధ్యమ ప్రపకులపతి
  యాఁకటికొదవు సస్యము కుటుంబి
బధిరపంగ్వంధ భిక్షుక బ్రహ్మచారి
జటిపరివ్రాజకాతిథి క్షపణకావ
ధూతకాపాలికాద్యనాథులకుఁగాన
భూసురోత్తమ! గార్హస్థ్యమునకు సరియె? —మనుచ

చెవిటి కుంటి గ్రుడ్డివారలకు బిచ్చగాండ్రకుఁ బెండ్లిగానివారికి సన్యాసులు మొదలైన దిక్కుమాలినవారికెల్ల గృహస్థుఁడే కూడుపెట్టు రక్షకుఁడు. కాఁబట్టి పరోపకృతి యొనర్పవలెనన్న నీ ద్వితీయాశ్రమమునఁ జేరవలయు. నీవు గృహస్థుఁడవయ్యు రామము జపించుకొనవచ్చు"నని యొడంబఱిచి కుమారున కన్ని విధములఁ దగిన యాదెమ్మ యనుకన్యనుగూర్చి యొక శుభముహూర్తమున వివాహము చేసినది. కొలఁది కాలమునకే గర్భాదాన సంస్కారముగూడ జరిగినది. భగవ

దనుగ్రహమున గోపన్నకుఁ గొన్నాళ్ళకుఁ గొడుకు గల్గినాఁడు. ఆ నాఁడు కామమ్మకు భర్త లేచివచ్చినట్లున్నది. ఇరుగు పొరుగువారు వచ్చిచూచి లింగనమంత్రి పుట్టినాఁడన్నారు. గోపన్న స్నానదానము లాచరించినాఁడు. పురుడు వెళ్ళిన పిమ్మటఁ గోటివ్రాసి బాలారిష్ట మున్నదేమో చూచి కుజుఁడు చాలియుండలేదని తచ్ఛాంతికై జపాదు లాచరించినాఁడు. ఒక రోజు కామమ్మ బాలుఁడు పోరుపెట్టెనని సోదెయడిగి నామ కరణమహోత్సవమునాఁడు నక్షత్రనామ మాసనామాదులైన పిదప నాయనా ! మీ నాయనగారిపేరుపెట్టరా బిడ్డకని చెప్పి నది. “లింగయ్యశర్మ” అని నామకరణము చేయఁబడెను.

పిల్లవాఁడు దినదినప్రవర్ధమానుఁడగుచున్నాఁడు. గోపన్న దూర మునుండి చూచిపోవునుగాని యెత్తుకొనుటలేదు. మనస్సులోఁ దన గృహస్థధర్మము నెఱవేర్చికొంటిననియుఁ బితౄణము దీర్చి కొంటిననియు మురియుచున్నాఁడు. తనకు రామునికొల్వు—దారకు నింటికొల్వు—తల్లికి పిల్లవానికొల్వు. కామమ్మ చేతులలోనే బాలుఁడు పెరుగుచున్నాఁడు.

పిల్లవాఁ డున్నాఁడు. వానిని బోషించుటకు ధనము కావలయు నన్నవాంఛయే గోపన్నకులేదు. అతండు దయాళుండు గావున బీదలంజూచి సహింపలేక క్రమముగాఁ దనయింటఁగల సర్వ వస్తువుల దానము చేయుచున్నాఁడు. చివరకు మిగిలినదిచూడ దారకుఁ దాళిబొట్టు—తనకుఁ బిలకజుట్టు. ఉంఛవృత్తి మేలు

గాదా యనుకొన్నాఁడు. కుచేలుఁ డిర్వదేడ్గురు కొడుకులతో బీదకాఁపురము సరిపెట్టుకొనలేదా యనుకొన్నాఁడు.

ఇట్టి స్థితిలోఁ బాపము! కామమ్మ యొకనాటి మధ్యాహ్నము మడికట్టుకొని జపముచేసికొని నాయనా! కన్నులు తిరుగు చున్నవిరా! హంస లేచునట్లున్నది—అని నేలపై నొత్తిగిలి భగవద్ధ్యానముచేయుచు నిరాయాసముగా నసువుల విడచినది. ఒక యేడుపేడ్చి గోపన్న యథావిధి యపరకర్మ మాచరించి మాతృఋణ విముక్తుఁడైనాఁడు. తనచేతులలోఁ దల్లి పోయినం దులకుఁ దృప్తుఁడైనాఁడు.

ఒకనాఁడు శ్రీరామచంద్రుఁ డడవులలోఁ గష్టములొందుచున్నట్లు, చెట్టుక్రింద గండశిలపైఁ గూర్చుండి శబరి యిచ్చెడి యెంగిలి పండ్లఁ దినుచున్నట్లు, స్వప్నమున గోచరింప నులికిపడి లేచి కూర్చుండి యోజించినాఁడు. తా నిదివఱలో భద్రాద్రి కేగి దర్శనము చేసికొనివచ్చిన శ్రీరామవిగ్రహము స్మృతికివచ్చినది. దమ్మక్క గట్టించిన యాలయము జీర్ణమైనది. ఆ రామస్వామికిఁ గోవెలను నిర్మించిన బాగుండు ననువాంఛ కల్గినది. మఱల యోజించినాఁడు.

"చేత దమ్మిడీ లేని నేను దేవాలయనిర్మాణ మహాకార్యము నెట్లాచరింపఁగలను? దరిద్రునిమాట నెవ్వ రాలింతురు? ఎవరు పల్కుదురు? ఎవరు తోడ్పడుదురు? ఇది నావలన నగు కార్యమా?" అని కొంతసేపు నిట్టూర్పుపుచ్చి మఱల ధైర్యము తెచ్చుకొని "స్వామివారి యనుగ్రహమున్న ఱాళ్ళు నీళ్ళపైఁ దేలవా?

పూరిపుడక బ్రహ్మాస్త్రముకాదా? కనుక నాకేల యధైర్యము? అంతకు రాముఁడే కలఁడు. ఈ సారి నవాబును సందర్శిం చెద" ననుచుండ దక్షిణబాహువు స్పందించె. అది శుభశకు నంబని మనంబున నానందించి "రామా! నీకు నమస్కారములు. నీ సంకల్పము లమోఘములు. నీ కృత్యము లనిర్వాచ్యములు. నీలీల లద్భుతావహములు. నీ యిచ్ఛవచ్చినట్లు నన్ను ద్రిప్పి కొనుము." అని యొకనాఁడు పంచాంగశుద్ధి యెఱింగి గోల కొండకుఁ బయనమైనాఁడు.

ఆ మార్గమును రామస్మరణమను నిశ్శ్రేణిచే నెక్కుచున్నాఁడు. అందువలన మార్గాయాస మతని డాయదయ్యె. ఆనాఁడు ధూమశకటములుగాని ద్విచక్రశకటములుగాని లేవు. గ్రామం బులు నొండొంటికి దగ్గఱ యుండవు. మార్గములును నిష్కం టకములై యుండవు. క్రూరచోరసంచారభైరవములు. ఆట వికజనాకీర్ణములు. దుర్గమకాంతార సంతానదంతురితములు. కాని యానాఁ డూరికొక సత్రముకలదు. అం దాగంతులకు వలయునన్ని వసతులు చేయఁబడుచుండును. మఱియు గృహస్థు లతిథ్యభ్యాగతులకు నతికుతుకమున నాతిథేయ సత్కారము లాచరించుచుందురు "నాన్నోదక సమందానం" 'అభ్యాగత స్స్వయం విష్ణుః' ఇత్యాది వాక్యార్థముల మననము చేయు చుందురు. పాత్రమెఱిఁగి దానము, క్షేత్రమెఱిఁగి విత్తనము, వేయవలయుననియు వారికిఁ బట్టుదల. కనుక మన రామభక్తుఁ డే గ్రామమున కేగినను 'అయ్యా! మాయింటికి దయచేసి మా యాతిథ్యము స్వీకరించి మమ్ము పావనులఁ జేయుఁ' డని బతి

మాలువారే. ఆముఖవికాసమో—ఆ పూర్వసుకృత విశేషమో-ఆ రామకృపాతిశయమో- ఎవరుచెప్పఁగలరు? 'వస్త్రేన వపుషావాచా' అన్నట్లు గోపన్న పింజవోసి వస్త్రము ధరించును. మోమునిండఁ దిరుమణి తిరుచూర్ణము దిద్దును. మెడనిండయేకాక తులసిదండలు ముంజేతులకును జుట్టుకొనును. గోపుపాదమంత నడినెత్తిని శిఖ.ముందరిజుట్టుగాని క్రాపింగుగాని లేదు సరికదా యానాటి గిరజాలు జులపాలుగూడ నాయనకు లేవు. బుజమునుండి చిన్న బొక్కిసా వ్రేలాడుచుండును. శిరోవేష్టనము పాదరక్షల ధరించి యొకచేతఁ బేముకఱ్ఱను మఱొకచేతఁ జిఱుతలను దాల్చి టక్కుటక్కుమనిపించుకొనుచు నీరవముగా హరికీర్తనలఁబాడుచు నడచుచుండును. ఆయన యొడ్డుపొడుగు గలవాఁడు. దేహము బలిష్ఠమైనది. విశాలమైన ముఖము. కనులలో నొకటిరెం డరుణరేఖలు గలవు.

తనవెంట సుందరకాండమును గొంపోవుచుండెనుగాన గోపన్న మకాముచేసినయింట భోజనానంతరము నిదురింపక పురాణముం జెప్పెడివాఁడు. స్ఫుటమైనవాక్కు. మధురమైన భావములు. చక్కని వైదుష్యము. స్వారస్యముగల గాత్రము.సంగీతమునందుఁ బ్రవేశముగలదు. ఇఁక నతని కేయూరగౌరవముజరుగదు? ఉదయమొకయామడ సాయంకాల మొకయామడ చొప్పుననప్పారుండు కతిపయదివసములకు గోలకొండఁ జేరినాఁడు.

16 వ శతాబ్ది గోలకొండరాజ్యము రెండవయీజిప్టని ఖ్యాతి వహించినది. అరబస్థాన్ తురుకస్థాన్ ఈరాన్ (పారశీకము)

మొదలైనదేశములనుండి యనేకవర్తకులు గోలకొండకు వచ్చుచుండిరి అందుచే దేశములోని వర్తకము విశేషముగా నభివృద్ధియై గోలకొండలో దొరకని వస్తువులేదని ఖ్యాతివచ్చెను. ఇబ్రాహీం కుతుబ్ షాహా (౧౫౫౦-౧౫౮౧) కట్టించిన "గోలకొండ దుర్గప్రాకారము, ఇబ్రాహీంబాగ్ అనుతోట, ఫుల్ బాగ్ అను పుష్పోద్యానము, లంగరులు, (భిక్షాగృహములు) ఇబ్రాహీం పట్టణతటాకము" ఆయనకీర్తిని జాటుచు వెలుఁగుచున్నవి. తానీషామామతండ్రి (౧౫౮౦-౧౬౧౧) మహమ్మద్ కులీ కుతుబ్ షాహా కట్టించిన జుమ్మామసీదు, చార్ మినార్, రాజసౌధములు-పాఠశాలలు, భిక్షాగృహములు, నేటికిని ప్రకాశించుచు ననేకుల పొగడ్తల నందుకొనుచున్నవి. ఈయన కాలములోఁ బట్టణముచుట్టు వేయఁబడిన పెక్కుతోటలు తానీషాగారిచేతను గాపాడఁబడుచు పురమునకు వన్నె దెచ్చుచున్నవి. గోలకొండ దినదినాభివృద్ధినందుటచే జనులందఱికి నీరు చాలినంత లభింపమిచే కులీకుతుబ్ షాహా ముసి కానకట్టగట్టించియు గొట్టములద్వారమున నీరుదెప్పించియుఁ బ్రజలఁ బోషించుటయే కాక ముసియొడ్డున నొక పట్టణముగూడ నిర్మించి స్థల సంకోచ భయము ప్రజలకుఁ బాపెను. ఆ నవాబుకొడుకు హైదర్ అగుట నతనిపేరనే హైదరాబాదని నేఁడు పిల్వఁబడుచున్న దా పట్టణము. గోలకొండ కైదు క్రోశముల దూరముననున్న హైదరాబాదునుగూడ గోపన్న చూచినాఁడు.

గోపన్న గోలకొండ రాజవీథులఁబోవుచు నా పుర సమధికైశ్వర్యముంజూచి యాశ్చర్యపడినాఁడు. నేటి చెన్నపురము దాని

గ్రుక్కకుఁజాలదు— నేటి బొంబాయి దాని ప్రక్కకుఁజాలదు— అనినచో మీరాకాపట్టణమహోన్నతదశ హృదయమునకు హత్తుకొనునని తలంచెదము. ఏవైపుచూచిన శిరోవేష్టనము క్రిందఁబడుఁగాని సౌధ శిఖరాగ్రభాగములు దృగ్గోచరములుకావు. ఏ వంకఁజూచిన మామిపండ్లరాసులవలె మాణిక్యములు కుప్పలుగ వోయఁబడియున్నవి. అందఱు రత్నముల వెల యడుగువారే. అందఱు బంగారమును వీసెలకొలఁదిఁ గొనువారే. బీదవాఁడు కంటికిఁ గన్పింపఁడు. బిచ్చగాఁడు కూడులేదని యాచింపఁడు. భటులు రాజలాంఛనార్థమేకాని చోరులను బట్టుటకుఁగాదు. దర్బార్ ప్రజోపయోగకార్యముల నొనర్చుటకేగాని నేరముల విచారించుటకుఁ గాదు.

అట్టి గోలకొండపట్టణమున నేగుచు మహామాత్యశేఖరుల సౌధమడిగి సమీపించినాఁడు. అక్కన్నకొక సౌధము. మాదన్నకొక సౌధము. మాదన్నకొడుకు మల్లన్నకొక సౌధము. మాదన్న పినతండ్రి కొక సౌధము. అన్నిటినిజూచి యాశ్చర్యపడి—

సీ. భానుచంద్రప్రభా భాసమాన స్వర్ణ
చంద్రకాంతోపల సౌధములును
కలకంఠ శుక నీలకంఠ సముత్కంఠ
మానితకూజితోద్యానములును
ఫుల్లసితాంభోజ హల్లకకల్హార
కైరవోల్లసిత కాసారములును
మణిమయ కనకకంకణ ముఖాభరణ వి
భ్రాజిత దాస దాసీజనములు

కలిగి చెలువొందు సదనంబు గాంచి విస్మ
యమును బొందుచు నెట్టిపుణ్యాత్ముఁ డుండు
నిలయమొకో యపూర్వమై నెగడె మహిత
వైభవోన్నత లక్ష్మీనివాసమగుచు.

— భాగవతము

అని తలంచుచు డాయంజని ద్వాఃపాలురచే నమాత్యులవారి హర్మ్యమని యెఱింగినాఁడు. ఆ ధగద్ధగాయమానధర్మహర్మ్యమును నిర్నిమేషదృష్టితో వీక్షించి నిశ్చలుఁడై నిలిచినాఁడు. పింగళి మాదన్నగారు సామాన్యుఁడా? నవాబుతర్వాత నవాబంతవాఁడు. ఆయన యబ్ధిపై నౌకల నడిపించినాఁడు. అవనిపై బంగారమును పండించినాఁడు. ఆయనకత్తి కెదురులేదు. ఆయనమాటకుఁ బోటీలేదు. ఆయనకీర్తికి మేరలేదు.

ఆనతియిచ్చెనా యది శిలాక్షర మెవ్వని నేని మెచ్చెనా
వానిఁ గృతార్థుఁ జేయుఁ బగవాఁడయినన్ శరణంబుఁ జొచ్చెనా
యా నరు నేరమెంచక తనంతటివాని నొనర్చు; నిచ్చెనా
యేనుఁగుపాడి యీడుగలరే ?......................

బెబ్బులివంటివాఁడైన యౌరంగజేబునకుఁ బ్రక్కలో బల్లెమైన యోధాగ్రేసరుఁడు. స్వకీయ నిశితకరవాలధారాంచలములఁ బెక్కుసారు లౌరంగజేబుసైన్యము నోడించి పాఱఁగొట్టిన వీరాగ్రణి. మహారాష్ట్రరాజ్య స్థాపకుఁడగు శ్రీ శివాజీప్రభువంతవాని స్నేహముం జూఱగొన్న మహారాజ్యాంగవేత్త. బెజవాడ మచిలీపట్టణము చెన్నపురి మొదలైన తనరాజ్యమందలి యనేక పట్టణముల నన్నసత్త్రముల స్థాపించిన మహాపుణ్యశాలి. అతని భోగభాగ్యములు వర్ణనాతీతములు.

ఆంధ్రులారా! ఆయనను గుఱించిచెప్పిన మీకు విసువుపుట్టునా? పునరుక్తి యనిపించునా? అభిమానము గలదేని యాదరముతోఁ జదువుఁడు.

"యజమానునిరాజ్యము కాపాడవలయుననియు, హిందువుల గౌరవ మధికముచేయుటకై హిందువులయొక్క యభివృద్ధిచేయ వలయుననియు, మాదన్నపంతులు (శ్రీ) శివాజికిని తానీషాకును స్నేహము కుదిర్చెను. మాదన్నపంతులుగా రాహ్వానము చేసినందున ౧౬౭౬ లో శివాజి.........గోలకొండకుఁ బోయెను." అ...........

మాదన్నగారు ధర్మమునందు మిక్కిలి శ్రద్ధగలవారుగను విద్వాంసుల నాదరించువారుగను నుండిరి......తానీషా మరాటావారితో సంధిచేసికొనుట విని యౌరంగజేబు తన సైన్యములను గోలకొండమీఁదికిఁ బంపెను. కాని యక్కన్న మాదన్నగార్లసైన్యములను అనేకపర్యాయము లోడించి పాఱఁదోలిరి.........

ఇట్లు గోలకొండలో సర్వాధికారముతోఁ బ్రభుత్వము చేయుచున్న యీ మంత్రిపుంగవుల యనుగ్రహము వడయవలయునని మనదేశమువారుగాక ఫ్రెంచి ఇంగ్లీషువారుగూడ విశ్వప్రయత్నములు చేయుచుండిరి. అప్పుడు ఈష్టుఇండియాకంపెనివారు చిన్న వర్తకులు. చెన్నపట్టణము ఒక చిన్నగ్రామము. ప్రస్తుతము జార్జిటవున్ అనఁబడుస్థలము మాత్రము కంపెనీవారి స్వాధీనములో నుండెను. మచిలీపట్టణములో వీరికి నొక

గిడ్డంగి (Factory) యుండెను. ఈ స్థలములన్నియు గోలకొండవారి రాజ్యము లోనివి. కావున నీ భూములకై కంపెని వారు గోలకొండనవాబునకు శిస్తు చెల్లించుచుండిరి. ఇంతియు గాక గోలకొండరాజ్యములో నిరాటంకముగా వర్తకమ్ము చేసి కొనుటకు నవాబు నాజ్ఞ కావలసి యుండెను......కావున గోలకొండలో సర్వాధికారులయిన అక్కన్న మాదన్నగారి యనుగ్రహము సంపాదించుటకు చెన్నపట్టణములోని యింగ్లీషు వారు విశ్వప్రయత్నములు చేయుచుండిరి. ౧౬౭౮ లో తానీషాయు మాదన్నగారును మచిలీపట్టణమునకుఁ బోఁగా నచ్చటి యింగ్లీషువారు వారిని మిగుల గౌరవించి వారి యనుగ్రహము వడయుటకై వారికి ననేక బహుమతు లొసంగిరి. ౧౬౭౮ వ వత్సరపు ఫిబ్రవరినెలలో చెన్నపట్టణపు ఇంగ్లీషు వారు తమకు స్యాంథోం అనఁగా మైలాపూరు ఎగ్మూరు అను స్థలములు కౌలున కిప్పించునట్లు కోరిరి.

౧౬౮౦ లో పోడేల లింగప్ప యనువాఁడు చెన్నపట్టణమునకు సరుకులు రాకుండ నడ్డగించినందున వాఁ డటుచేయకుండ మాన్పవలసినదనియుఁ దమవర్తకమునకు భంగములేకుండఁ జేయవలసినదనియుఁ గంపెనీవారు అక్కన్న-మాదన్న పంతుల వారినిఁ గోరిరి.........అదివరకు కంపెనీవారికి నీయఁబడిన "ఫర్మందు" ప్రకారము విశాఖపట్టణము మొదలైన స్థలములలో కంపెనీవారికి వర్తకవిషయమైన వీళ్లు కలుగఁజేయుమని కంపెనీవా రక్కన్న మాదన్నగారిని ౧౬౮౩ సెప్టెంబరులోఁ గోరిరి. అక్కన్నగారికిని దుబాష్ వెంకటాద్రికిని ౨౫ వ సెప్టెంబరు దిన

మున బహుమతుల నంపిరి. ౧౬౮౨ నవంబరులో మాదన్నగారి కొడుకు మల్లప్పకు వివాహమయిన సందర్భములో వెలయిచ్చెదనని యాతఁడు తెల్పినను వలదనిచెప్పి చెన్నపట్టణపు ఇంగ్లీషు వారు వీసెడు బంగారపు గొలుసు కానుకగాఁ బంపిరి. ౧౬౮౩ సం॥ నందు ౧౮ జనేవరి దినమున సంవత్సరాదికానుకఁ గంపెనీ వారు ౪౦౦ వరహాలు మాదన్నగారికిఁ బంపిరి. వారి యనుగ్రహము వడయుట కివి పంపఁబడెనని వ్రాయఁబడియున్నది.

ఇంగ్లీషువారిని ననుగ్రహించుటకును పరదేశమునుండి వచ్చిన యితరాగంతుకులను (Interlopers) గోలకొండ రాజ్యములోనుండి వెడలఁ గొట్టుటకును అక్కన్నగారికి నెన్నియోపుట్లరాగియు ధనమును ఇచ్చెదమని చెన్నపురములోని ఇంగ్లీషు వారు ౧౬౮౩ లో ౧౪ గవ ఆగష్టుదినమునఁ దెలియఁజేసిరి. ఇట్లొక్కటా? రెండో మాదన్నగారి కుమారుని యుపనయనమునకుఁ బెండ్లికి మాదన్నగారి పేష్కారుకు (Secretary) ఆయన బిడ్డకును, బినతండ్రికి బహుమతులు పంపి వారియనుగ్రహమును సంపాదించుటకై యీష్టుఇండియా కంపెనివారు ప్రయత్నించుచుండిరి.” ఇదియొకనాటి మనయాంధ్రుని మహోన్నతదశ.

—మహమ్మదీయ మహాయుగము.

అట్టి పింగళి మాదన్న మహామాత్యశేఖరు సందర్శన భాగ్యము కొండికలకు లభించునే? యనుకొనుచుండ నొక వైష్ణవోత్తముఁ డొగోపన్నంజూచి జాలిపడి సమీపించి “అయ్యా! మీ

దేయూరు ? ఏలవచ్చితిరి?" అనియడిగి నిజవృత్తాంతం బెఱింగి "ఇట్లుకాదు. అమాత్యులవారుషఃకాలంబున మధురోదనామక సరోవరమున కేగి స్నానసంధ్యాదికము నిర్వర్తించుకొని వత్తురు. మీరిచట వేచియుండి వారితో సంభాషింపుఁడు. ఎల్లి శివపూజయుఁ దత్సరస్తీరసౌధంబున నేయని కొందఱు బ్రాహ్మణులన వింటిని. నేఁడు మీరు మాయింటికి విచ్చేయుఁ"డన నగునగునిది మంచియుపాయమని గోపన్న వారియింటనే యారేయి గడపెను.

చరణాయుధములు ఱెక్కలల్లాడించి గొంతెత్తి కొక్కొరోకోయని కూసెను. దరిద్రుని ఛిద్రకుటీరము చందమున మిన్కుమిన్కుమనుకొలఁది తారలతో నంబర మొప్పుచుండెను. ప్రభాత వాయువులు మందమందముగా భటులవడువున రాజవీధుల నడయాడుచుండెను. శయ్యోపవిష్టులగు వృద్ధబ్రాహ్మణులొనరించు హరినామసంకీర్తనములు ద్విజారావముల మాఱుమ్రోయుచుండెను. అగస్త్యుఁడు తవసునిశిత కిరణజాలంబులం జోఁపి కర్షకలోకంబు కృషికార్యంబులఁ బ్రవర్తిల్లం జేయుచుండెను. కులాయంబుల శకుంతసంతాన మెఱుకై పోవనుంకించికాఁబోలు స్వీయ శిశుసంతతికిఁ కిలకిలారావముల బుద్ధులు గఱపుచుండెను. సూర్యునకుఁ బ్రతిటికాలంబు కూర్చుండఁ దీఱికకలదో లేదో కాని కాలమునకు మాత్రము తీఱికలేదు. ఎల్లప్పుడు పయనము చేయవలసినదే!

అప్పుడు గోపన్న రామస్మరణమొనర్చుచు మేల్కొని కనులు విచ్చి స్వీయాంగుళీయకమందలి శ్రీరామస్వరూపమును దిల

కించి కంటనద్దికొని నీరవముగా ధ్యానశ్లోకములఁ బఠించుకొని లేచి యవ్వలఁ గాల్యముల నిర్వర్తించుకొని స్నానసంధ్యాదు లాచరించి ముఖంబునఁ దిరుమణి తిరుచూర్ణంబు, మెడను దులసి పేరులు, హృదయమున రామపాదములు, నోట శ్రీరామ పదోచ్చారణము, మెయినిండ ద్వాదశోర్ధ్వపుండ్రములు, గ్రాల నా గేస్తునకుంజెప్పి పింజవోసిన నీర్కావిధోవతి గునిసియాడ బుజమునుండి వ్రేలాడు నుత్తరీయపుఁజెంగులు గాలికి నృత్య మాడ సవరంబెటెంగి యెడమకాలు ముందుంచి పయనమై మాదనామాత్యుని సౌధరాజమునకు దక్షిణదిశనున్న మధురో దంబను కాసారంబు తీరంబుఁజేరె.

ఆ సరోవరము భూసురులకొఱకు మాదన్నగారు నిర్మింపించిరి. మహమ్మదీయు లద్దానిం దాఁకరాదని వారికట్టడి. అది సుగ్రీ వాజ్ఞయే. దాని గట్టున గోపన్న సుఖోపవిష్టుఁడై సమయము కొఱకు నిరీక్షించుచున్నాఁడు. శరీరవ్యాయామానంతరము మాదన్న యఘమర్షణసూక్తులతో స్నానమాచరించి తీర మందలి తియ్యమామిడిచెట్టుక్రింద తిన్నియపైఁ బఱచిన వ్యాఘ్రా జినముపైఁ గూర్చుండి యనుష్ఠానము చేసికొనుచున్నాఁడు.

కారాగారవిముక్తులైన చోరులమాడ్కి ముడిచికొన్న 'తామర పూలనుండి చంచరీకసంచయము లెట్లో దారితీసికొని వెల్పలికి వచ్చి ఝుంకారము లాచరించుచున్నవి. వారిజపరాగ పంకిల దూషితముకానియట్లు యంత్రము లమర్పఁబడియుండుటంజేసి నిర్మలోదకము భూసురవర్యుల కాపోశనాదులఁ దృప్తిగొల్పు.

చున్నది. సదాగతియగుటఁగాబోలుఁ దెమ్మెరకుఁగమ్మని తమ్ముల నెత్తావి నువ్వెత్తుగనెత్తికొనిపోవ సర్వాధికార మీఁబడినది. దాఁగిలిమూఁతలోఁ దల్లినిఁదాఁకఁ బర్వెత్తుబాలికలవలె పాల రాలమెట్లచాలుం దాఁకఁ దరంగపాళులు వెన్వెంటఁ బర్వులిడు చున్నవి.

తరుణారుణకిరణ మృదుకరముల చక్కలిగింతలఁ బకబకనవ్వు చున్నవోయన్నట్లు వికసితపుండరీకషండంబులు ధవళరోచుల వెలుంగుచున్నవి. ద్విజులు నదైసఁల మెట్లపై బారులు తీర్చి నిలు వంబడి మందేహాసురసంహారణార్థము మంత్రించి సర్వతోముఖం బుల బ్రహ్మాస్త్రంబుల విడుచుచుండిరి. కొందఱు గాయత్రి జపించుచుండిరి. కొందఱు వచ్చుచుండిరి. కొంద ఱేగుచుండిరి. భల్లున తెల్లవాఱినది. భాస్కరుఁడు ప్రభానుయకరములం దట్టి ప్రకృతిని మేల్కొల్పినాఁడు. సర్వప్రాణులు స్వస్వవ్యాపారముల నిమగ్నులై యుండిరి.

మాదన్నగారు ముఖవస్త్రము వైచికొని పంచాక్షరి జపించి శివ పూజను ముగించి లేచునప్పటికి జాముప్రొద్దెక్కినది. పిమ్మట శివనిర్మాల్యము మారేడుదళములు గంటనద్దికొని చెవిం జేర్చి యడిగినవారి కడిగినన్నెన్ని యో దానధర్మము లాచరించి వారిని సంతుష్టులం జేసి పంపెను. ఇది వారికి నిత్యకృత్యము.

కలిమి యుండఁగనేసరియా? దానశూన్యమైనవిత్తము, సంతాన విహీనమైనగృహము- ధైర్యరహితమైన దేహబలము-నిరర్థకము.

జరయు మృతియులేనిజనునట్లు ప్రాజ్ఞుండు
ధనము విద్య గూర్పఁ దలఁపవలయు
ధర్మమాచరింపఁదగు మృత్యుచేఁ దల
పట్టి యీడ్వఁబడిన వాఁడువోలె.

గోపన్న దూరముననుండి యిదియంతయుంజూచి మాదన్నగారి దైవభక్తికి ధర్మాసక్తికి నబ్బురంపడుచు సమీపించి నమ్రుఁడై నమస్కరించి నిలువంబడి తన స్థితిం జెప్పికొని యేదే నుద్యోగ మిప్పింపవలయునని ప్రార్థించినాఁడు. మాదన్నగారాతనియాకార వైఖరుల నుపలక్షించి విద్యాదికమెఱింగి "నేఁడు దర్బారు నకువచ్చి నవాబుగారిని సందర్శింపవలసిన" దని చెప్పి గృహాభిముఖుఁడై నడచినాఁడు. గోపన్న చిత్తమని సెలవుదీసికొని పరిచితుఁడైన వైష్ణవునింటికేగి యతనితో నంతయుం జెప్పి భుజించి దర్బారుసమయాం బెఱింగి తగిన వేషముతో రాచనగరి కరిగి రాముని ధ్యానించుచు నవాబు కొల్వుకూటముం జేరుకొనియె.

నవరత్నస్థాపితమై యున్నతమై విశాలమై కనులకు మిఱుమిట్లు గొల్పు కాంతులతో నలరారు సింహాసనమున నవాబు హుక్కా పీల్చుచు సురేంద్రునట్లు గూర్చున్నాఁడు. ఆయన ప్రక్కన సముచితాసనమున రెండవ బృహస్పతింబోలినమాదనామాత్యుఁ డుపవిష్టుఁడై యున్నాఁడు. మఱొకప్రక్కన నక్కన్నగారు రెండవ రుద్రుఁడువలె వెల్గుచున్నాఁడు. సామంతప్రభువులు, రాయబారులు, రాజకీయోద్యోగులు, నుచితస్థలముల నొప్పారుచున్నారు. రాజభటులు స్వస్వవ్యాపారములం దప్రమత్తులై యున్నారు. పాలితులువచ్చి తమతమకష్టనిష్ఠురములం జెప్పికొని

తృప్తికరమైన ప్రత్యుత్తరములొంది వెడలిపోయిరి. ఇపుడు సాలుకా గుడగుడధ్వనిదక్క మఱొండు శబ్దమచటఁ బుట్టుటలేదు. అట్టి సమయమున గోపన్నగారు త్తరీయమును నడుమునకు బిగించి వంగి సలాముచేసి వినయముట్టిపడ మాదన్నగారికిని నమస్కరించి తన్నిర్దిష్టాసనంబునం గూర్చుండి నవాబుగారి గుణగణముల నురుములోఁ బ్రశంసించుచుఁ దన వక్తృత్వము, పాండిత్యము, సౌజన్యము, ప్రభుభక్తి, వెల్లడించినాఁడు.

ఈగోల్కొండనవాబు అబూహాసన్ కుతుబ్‌షాహా. ఇతడు కాంతాలోలుఁడు. మహాభోగియైనను బ్రజల కష్టనిష్ఠురముల విచారించుచుఁ గన్నబిడ్డలవలెఁ బోషించు ధర్మప్రభువైయుంటచే "తాన్‌షాహా" అనఁగా మంచిరాజు నాఁ బేర్వడసెను. తాన్‌షాహా పదమే తానీషా యయ్యెను. ఆంధ్ర బ్రాహ్మణుండగుమాదన్నగారికిఁ బ్రధానామాత్యస్థానము, నక్కన్నకు సర్వ సైన్యాధిపత్యము నిచ్చి హిందూ మహమ్మదీయుల సమానగౌరవదృష్టి నరయుచుంటచేఁ బ్రజలెల్ల రతనిఁ బొగడుచుండిరి. ఆయన దైవభక్తి గలవాఁడుగూడ.

తానీషా గోపన్న ముఖవైఖరి, భక్తలక్షణములు, ధైర్య సాహసములు, విద్యావాగ్మిత్వములు, పరికించి మిక్కిలి యలరి మాదన్నగారి నభిప్రాయగర్భితముగా నిరీక్షింప మాదన్న గోపన్నంజూచి నీ కేమికావలయు ననియడిగెను. గోపన్న చిత్తము-తమకొల్వుగావలయునన మాదన్న నవాబుగారి చెవిచెంత నేదియో చెప్పి తలద్రిప్పించి వెంటనే యొక ఫర్మానావ్రాసి నవాబు

చేతి కొసంగ నతండు నవ్వుచు గోపన్నం దాపునకుం బిలిచి "భక్తవర్యా! మిమ్ము నరసినది మొదలు నా హృదయ మపరిమితానందము నందుచున్నది. మీరు మా కొలు వియ్యకొనెదరేని భద్రాద్రి తాలూకాకుఁ దహశీల్‌దారుగా నియమించెదము." అనుడు దేవరవారికృప యనుచున్న గోపన్నకు దస్కతుచేసి యధికారపత్రి మిచ్చి 'మీ విధిని మీరు సక్రమముగా నెఱవేర్చుకొనెదరని నమ్ముచున్నాము' అనఁ జిత్తమని భయవినయములతో దాని నందుకొని కంట నద్దికొని వంగి సలాము చేసెను.

అంత నగారామ్రోత విని నవాబు కొలువు చాలించి యభ్యంతరమందిరమ్మున కరుగ మాదన్నగారికి గోపన్న నమస్కరించి సముచితసంభాషణలం దేల్చినాఁడు. అమాత్యుఁడును నతని బుద్ధికుశలతకు సంతసించి ముద్రాదు లొసంగి ప్రవర్తింపవలసిన పద్ధతులం గఱపి యుచితవిధి నంప నతండు తన గురువుగారి బంధు వగు నవ్వైష్ణవు నింటికరిగి సర్వము నివేదించినాఁడు. అయ్యుభయుల సంతోషలహరుల కొడ్డు దగులలేదు.

మఱునాఁడు గోపన్న యాగేస్తునకుఁ గృతజ్ఞతాపూర్వకముగా నమస్కరించి పయనమై భద్రాద్రిఁ జేరి గౌతమీపూతవారి సుస్నాతుఁడై సీతారాములవారి సందర్శించి సంజాతకౌతుకంబున సర్వ వృత్తాంతము నివేదించినాఁడు. పిమ్మట బుత్త్రవతి యగు కళత్రముఁ బిల్పించుకొని యుద్యోగము స్వీకరించి రామకైంకర్యమున కిది తోడగునని తలంచి ప్రజల నలజడిపెట్టక

యతిథ్యభ్యాగతులఁ బూజించుచుఁ జుట్టపక్కముల గౌరవించుచు సీతారాముల ధ్యానించుచు రైతుల కష్టసుఖముల విచారించుచుఁ గాలము గడపుచున్నాఁడు.

సిరి దా వచ్చిన వచ్చును
సలలితముగ నారికేళ సలిలముభంగిన్
సిరి దాఁ బోయినఁ బోవును
గరి మ్రింగినవెలగపండు కరణిని సుమతీ!

ఎవఁడైనను నధికార మున్నపుడు మంచివాఁ డన్నపేరు గడింపవలయును. అపకారముచేయ నవకాశమున్నను జేయనివాఁడు, నుపకారము చేయవీలున్నపుడు చేయువాఁడుగదా సద్గుణుఁడు ? ఏది చేయుటకును నవకాశము లేని నిరుద్యోగిని మంచివాఁడనుట తన వివేకశూన్యతం దెల్పుఁగాని వాని నైజస్వభావముం దెల్పదు. అపకారోపకారములు నిరుద్యోగి యెట్లు చేయఁగలడు ?

ఇదివఱకుకంటె నిపుడు గోపన్నను మంచివాఁడనుటలో నర్థమున్నది. చేతినిండ నధికారమున్నది. భద్రాచలము తాలూకాకుఁ దాను సర్వాధికారి. తనక్రింద నెందఱో యుద్యోగు లున్నారు. ఎందఱో ప్రజ లున్నారు. ఎన్నియో వ్యవహారము లున్నవి. వానివానిఁ జక్కఁబఱచుటలోఁ జాక చక్కృ మున్నది. వివాదములలోఁ దీర్పు లీయవచ్చుఁగాని న్యాయనిర్వహణము చేయవలయును. అధికారము చెలాయింపవచ్చుఁగాని ధర్మమునందు దృష్టి నిల్పవలయును. పన్నువసూలుచేయుట పాడియే కాని పైరుపడకున్నఁ బరికింప

వలదా? ఆక్రమణాలు చేయకుండ నదుపాజ్ఞలలో నుంచుట యధర్మము కాదుకాని యనదల లేమిని నరయవలదా? తన ప్రాంత చెల్లుబడి యగునని చీటికిమాటికిఁ జిన్న నేరమునకును గ్రామాధికారుల నుగ్రదండనమునకుఁ బాల్పరుప వచ్చునా? తనకు లోఁబడినవారుగదా యని నోరికొలఁది బ్రువ్వఁ దిట్ట వచ్చునా? తనకు నౌకరులుగదా యని రేయనక పవలనక పనిగొనవచ్చునా? గోపన్న యెట్లు పరిపాలన మొనర్చెనో కాని యుదయుఁ జేయెత్తి మ్రొక్కువారే. అందఱు మంచి మహారాజని కొనియాడువారే. కాదామఱి?

ఎవఁడు తనపొట్టకేకాక ప్రజలకొఱకై తా నుంటినని తలంచునో యాయుద్యోగి నందఱు నగ్గింతురు. ప్రజను దనకుటుంబముగా నెంచుకొనువాని నెవరు కొండాడరు? ఇట్లు గోపన్న గారు భద్రాచలము తాలూకాను ధర్మముగాఁ బాలించుచుఁ బ్రజలకుఁ దలలోని నాల్కవలె మెలంగుచుండెను. కొంత కాలము గడచెను. చదువరులారా! ఈప్రకరణముఁ బ్రిప్పుటకు మున్నొక విషయమును మీకుఁ జెప్పనిచో సంశయము మిమ్ము బాధించును. ఏది యది? గోపన్న మాదన్నగారి మేనల్లుఁడుగాఁడా? చూతము.

1760 లోనున్న తిమ్మజగపతి యాస్థానపండితుఁ డగు నేనుఁగు లక్ష్మణకవిగారి తుల్యామాహాత్మ్యమున—

సీ. సుల్తనబ్దుల్‌హసన్ క్షోణీశ్వరునిచేత మాటిమాటికి బహుమానమందె
మఱియును బింగళిమాదన్న భానుజీ మంత్రజ్ఞులవలన సమ్మానమందె

అక్కన్న మొదలైనయట్టి పెద్దలచేత మేలుభూషణములు మెప్పులందె అని యుండుటవలనను—

"సుల్తాన్ శహాబహద్దరు అబ్దుల్ హసన్ అనే ప్రభువున్ను పింగళి మాదన్నగారున్ను విశేషమైన బహుమతీలున్ను జగపతి అనే బిరుదనామమున్ను ఇప్పించినారు."

—సెద్దా- సం.

అని కిమ్మూరుసీమ కైఫీయతులో నుండుటవలనను మాదన్నగారి యింటిపేరు పింగళివారనుట స్పష్టము.

"శోభితాపస్తంబ సూత్రు గౌతమగోత్రు సుచరిత్రుఁ బింగళిసూరనసుకవి"

అని కళాపూర్ణోదయమందుఁ గలదుగదా? కనుక మాదన్న గారిదికూడ గౌతమగోత్రమైయుండునా? కీర్తిశేషులైన కె. వి. లక్ష్మణరావుపంతులుగారు పురాతనగ్రంథములఁ బరిశోధించి మాదన్నగారిది భారద్వాజగోత్రమని తెలిసికొంటిమని మహమ్మదీయ మహాయుగమున వ్రాసియుండిరి గాన సూరన మాదనలు భిన్నగోత్రజులు.

'అక్కన్నమాదన్న లార్వేల నియోగులనియు, వారియింటిపేరు పింగళివారనియు, వారివంశికులగు పింగళివారును సిద్దలూరివారును నిప్పటికి నున్నారనియు, వారికి గోలకొండ వేపారులతో సంబంధ బాంధవ్యము లున్నవనియు సాక్ష్యముగ తెలియుచున్నది. (See; Local Recards, Mackenzei) (పె-సం. వి)

ఈరికార్డును మనము నమ్మవలసినదే. కనుక మాదన్న యార్వేల నియోగి. నేటికినిఁ బింగళివా రార్వేలనియోగులలోనే కలరు.

ఇతరశాఖలందు లేరు. వారు భారద్వాజగోత్రజులే. నేను వారి తోను మాట్లాడితిని. గోపన్న యాదిశాఖవాఁడు గాన మాదన్నకు మేనల్లుఁ డెట్లగును?

మేనల్లుఁడే యైనచోఁ బైకము చెల్లించిన వదలిపెట్టెదనని తానీషాయనెం గాన రామదాసునకుద్యోగమిప్పించినవాఁడును, మహోదారుఁడును, మహైశ్వర్య విరాజితుఁడును, మహా మేధావియు, నగు మాదన్నగారు పైకముచెల్లించి కాని లేక యేదేనివిధమున నవాబుతోఁజెప్పికాని తన మేనల్లుని జెఱ విడిపింపక చూచుచుండునా? పైఁగాఁ జెఱలో నన్నికష్టములు పడుచుండఁ జూచి సహించుచుండఁగలఁడా? ప్రధానామాత్యుని మేనల్లునే సేవకు లన్నివిధముల హింసలు పెట్టఁగలరా? ఈచెఱ మేనమామకుమాత్రము గౌరవప్రదమా? ఏమి సందు దొరకునా యని వేచియున్న యిబ్రహీము మున్నగువారీసమయమందు మాదన్న యుద్యోగమునకును భంగము గలిగింప నవాబునకుఁ జాడీలు చెవినాటఁ జెప్పకూఱకుందురా? గోపన్నను జెఱనుండి విడిపించినను, విడిపింపకూఱకున్ననుగూడ మాదన్నగారి కమాత్యస్థానమున కీసూచకులవలన ముప్పు తప్పక వచ్చెడిదే. అట్లు జరుగలేదు. కాన నీ చుట్టఱికము నమ్మరానిది.

అసలీ కల్పన యిటీవలఁ బుట్టినది. ఒక రామదాసుచరిత్ర హరికథలో నిది లేనే లేదు. అది వరదరామదాసుగారు ౧౮౩౧-౧౮౩౪లో వ్రాసినది. ఇప్పుడు ప్రచారములోనున్న హరికథ

సింగరిదాసు కూర్చినది. మఱొక రామదాసుచరిత్రలో నిట్లు కలదు. " అక్కన్న మాదన్నయు నని యిద్దరు నన్నదమ్ము లతిప్రియులు." ఈ సోదర్యమును గొంద ఱొప్పుకొనలేదు. మఱియు నందే—

కం. అనఘుల శాస్త్రవిధిజ్ఞుల
నునురక్తులఁ బితృపితామహక్రమమున వ
చ్చినవిప్రుల మంత్రులుగా
నొనరించెను గార్యసంప్రయోగము కొఱకున్.

అని కలదు.

అక్కన్న సర్వసైన్యాధ్యక్షుఁడు. **మా**దన్నమాత్రము ప్రధానామాత్యుఁడు. మఱియు వీరి తండ్రితాతలు మంత్రులైనట్లు నిదర్శనములు లేవు. **మా**దన్నగారి మంత్రిత్వము పిత్రార్జితము కాదు. తానీషాకుఁ బూర్వమున్న సుల్తానుదగ్గఱ మీర్జుమ్లా దివానుగా నుండి గడబిడ చేసినట్లున్నది. కాని మాదన్న తండ్రీ యున్నట్లులేదు.

మఱియు నాగ్రంథమందే "హైదరాబాదున మేనమామలు **అ**క్కనమాదనగారు . . . . . ." కలరనియు

కం. మామలు మంత్రులు నాకును
నే మచ్చికఁ జూడఁగోరి యిటువచ్చితి మా
మామల కెఱిఁగింపుండని
వేమరు వేఁడెదనటంచు వెస వచ్చి తమిన్.

. . .   .   —అనియు,

తెప్పునలేచియు నెదురుగవచ్చిరి యప్పుసుతునిఁ జూడ
అప్పు డపరిమిత సంతోషంబున గప్పినమోహముతోడ
వందనములు చేసినతమయల్లు నవార్యమైన కృపతోడఁ
సుందరాంగ రమ్మని యక్కున నరుదందఁ జేర్చి వగతోడఁ

అనియుఁ దమ తల్లి మృతిని గోపన్న చాటఁగా—

... ... మముఁ
'ఘనదుఃఖంబున ముంచి నీవరిగితే కామమ్మ యేమమ్మ......'

అని యక్కన్నమాదన్న లేడ్చినారనియుఁ గలదు.

ఇదియంతయుఁ గవికల్పనా విశేషముకాని సత్యముకాదు. "పోర్చుగీసువారి గ్రంథానుసారముగాఁ బ్రకటింపఁబడిన ఆర్కిలాజికల్ రిపోర్టులో దాసుగారికి నక్కన్నమాదన్నగార్లకు సంబంధము లేనట్లు వ్రాయంబడియున్నది" అని బ్రహ్మశ్రీ కా. బ్రహ్మయ్య శాస్త్రిగారును బెద్దాపుర సంస్థాన చరిత్ర విమర్శనమున వ్రాసియుండిరి. కనుక గోపన్న మేనల్లుఁడు కాఁడని తలంచుట సమంజసముకాదా ?

ఐదవ ప్రకరణము

చదువరులారా! భక్తులకు భగవత్కథల యందు విసువుండదు గదా? అవధారు. రాముఁడు భద్రగిరిపై నేలయుండెనో వచించెదను.

భ ద్రా చ ల ము

మాహాత్మ్యము బ్రహ్మాండపురాణమునందు గౌతమీ మాహాత్మ్యమున నిట్లు కలదు.

ఏ మహోన్నతాకారుశిఖర భాగంబున స్వర్గంబును, బాదతలంబునఁ బాతాళంబును, మధ్యంబున మర్త్యంబును, భాసిల్లుచున్నదో- ఏ మహానుభావుఁడు త్రిపురసంహార కార్యంబున లలాటేక్షణునకుఁ జేదోఁడైనిల్చెనో-యట్టి మేరుమహీధరేంద్రునకుఁ జిరకాలము వఱకు సంతతి కల్గదయ్యెను. అక్కతన నతండు ఘోరతపం బొనర్చి చతుర్ముఖుండు చక్షుర్గోచరుండై వరం బడుగుమనుడతండు నమస్కరించి స్వామీ నాకు భగవద్భక్తుం డగుపుత్రు నిమ్మని కోర నలువ వల్లెయని యంతర్థానుండయ్యెను.

త్రేతాయుగమున రావణాది దుష్టరాక్షససంహార మొనర్చి శిష్టుల సంరక్షింప బ్రహ్మేంద్రాదులు ప్రార్థింపఁగా శ్రీమన్నారాయణుం డయోధ్యాపతి యగుదశరథమహారాజున కగ్రమహిషి యగుకౌసల్య యందు శ్రీరామచంద్రుఁడై యవతరించెను. మఱియుఁ గైకకు భరతుండును, సుమిత్రకు లక్ష్మణా

శత్రుఘ్నులును, దివ్యాంశములవలన జనించిరి. రామలక్ష్మణులు జంట. భరతశత్రుఘ్నులొకజంట. రామునియందుఁ దమ్ముల కత్యంత భక్తిశ్రద్ధలు కలవు. రామునికథ నెఱుఁగని వారెవరు ? అయిన నిది చదువుఁడు.

సీ. తాటకమర్దించి తపసిజన్నము కాచి
హరువిల్లువిఱిచి ధైర్యమున మెఱసి
ప్రబలులైనట్టి విరాధకబంధోగ్ర
ఖరదూషణాది రాక్షసులఁదునిమి
వానరవిభునేలి వాలిఁ గూలఁగఁజేసి
జలరాశి గర్వంబుఁ జక్కఁజేసి
సేతువుబంధించి చేరి రావణకుంభ
కర్ణాదివీరులఁ గడిమిఁ ద్రుంచి
అల విభీషణు లంకకు నధిపుఁజేసి
భూమిసుతఁగూడి సాకేతపురమునందు
రాజ్యసుఖములు గైకొన్న రామవిభుఁడు
వరుస నను బ్రోచుచుండుఁ బ్రవాసగతుల. భాగవతము

శ్రీరామచంద్రమూర్తి పిత్రాజ్ఞాపరిపాలనమున కడవులకేగి సీతాలక్ష్మణసమేతుఁడై చరించుచు నొకనాఁడు బడలికచెంది విశాలమైనట్టి, సుస్నిగ్ధమైనట్టి, శిలాఫలకమ్మునఁ గుతుకమ్మున విశ్రమించి తన శ్రమమ్ము వోఁ జిమ్మెనని మనమ్మున ముదమ్ము వొంది "ఓ పాషాణమా! నీవు మాకొనర్చిన యీ సుకృతవిశేషమ్మున మేరుధరేశునకుం జనించి మా కత్యంతభక్తుండవయ్యెదవని యానతిచ్చెనఁట! ఆకారణమ్మున నాపాషాణమ్ము మేరు

కళత్ర మగుమేనకయందు శైలాకారమ్మునఁ బ్రాదుర్భవించి భద్రుం డనునభిఖ్య నొందె.

పిదప నతండు కొంతకాలమునకుఁ దపంబొనర్చి రాముని బ్రత్యక్షము చేసికొని 'స్వామీ! అనారతమ్ము మిమ్ము నెత్తిపైఁ బెట్టికొని సేవించున ట్లనుగ్రహింపవలయు' నన శ్రీరామచంద్రుండు వల్లె యని 'ఓ భద్రా! భానువాసరమ్మున గౌతమీతరంగిణి స్నానానుష్ఠానమ్ములు సలిపి ముమ్మారు నీకుఁ బ్రదక్షిణమ్ము చేసిన జనులు మల్లోకంబునకు వచ్చెదరు. నీవు కల్పాంతమందు మత్సాయుజ్యమందెద'వని యనుగ్రహించి యాభద్రుని శిరోభాగమందు ధనుస్తూణీరధరుండు సీతాలక్ష్మణసమేతుండు నై నిలిచె. చదువరులారా! రాయియెక్కడ! తపమెక్కడ! ఇట్టిమాటలు మేము నమ్మమని మీ రనవచ్చు. నా దొకమనవి. చైతన్యబ్రహ్మము స్థావరజంగమాంచితసర్వబ్రహ్మాండభాండమందు నిండియుండె ననుట మఱువకుఁడు. ఆహారనిద్రాభయాదులు మనుష్యులకుం బోలె పశుపక్షికీటకాదులకుం గలవనుట సర్వవిదితము. అట్లయ్యు నవయవములు తుల్యములుగా నున్నవా? మన చర్మచక్షుస్సులకు గోచరింపనియంతమాత్రమున నమ్మమనుట భావ్యము కాదు. వానివానికిం దగిన యంగాదు లుండితీరును. ఇప్పుడిప్పుడు "బోసు" మొదలగు పండితులు తీఁగలకును మ్రాఁకులకునుగూడ నిద్రాభయసంతోషాదులు కలవని కనిపెట్టి యంత్రములద్వారమునఁ జూపుచున్నారుగదా? నమ్మితిరా? లేదా? నిన్నమొన్నటివఱకు రాముఁడు విమానమెక్కిపోయెనన

గేలిసేసితిరిగాదా? నేఁడు విమానము లున్నవనిన నమ్మరు గాఁబోలును?

మఱియుఁ జీవులభావను వైశికతంత్రి యెఱుఁగునఁట! మృగ ములభాషను యయాతి యెఱుఁగునఁట! కనుకఁ బరిశోధింపఁ బరిశోధింప నింక నెట్టి యత్యద్భుతములు బయల్పడునో? కాఁబట్టి మానవావయవములకుం గన్పట్టనంతమాత్రమున స్థావరముల కవయవాదులు లేవనుకొను టెట్లు?

ద మ్మ క్క

భద్రగి ర్యుపత్యకయందుఁ దొట్టతొలుత నొక చిన్నయిల్లు కట్టఁ బడెను. దానింజూచి మఱొకటి. పిదప నింకొకటి. క్రమ ముగా గ్రామ మేర్పడినది. భక్తులు రామసన్నిధాన భాగ్య మును త్యజింపఁగలరే? అదియే భద్రాచలము. అందుఁ బూర్వము తమ్మల దమ్మక్క యను నొక వయసుచెల్లిన భక్తు రాలు గలదు. ఆమె రామకోటి వ్రాయుచు రామోచ్చార ణమున బియ్యపుగింజల నేరుచు నిరంతరము రామస్మరణము చేయుచు రాముని నమ్మియుండెను.

ఒకనాఁ డామెకు రాముఁడు స్వప్నగోచరుండై "ఏ తద్గిర్యుపరి తలమున నుంటి" నని కొన్ని చిహ్నములం జెప్పి యాలయ మొండు నిర్మింపించుమని యాదేశించి యదృశ్యుఁ డయ్యెనఁట! ఆమె యులికిపడి మేలుకొని పరిసరవర్తుల కయ్యుదంతము విన్పింప వారంద రాశ్చర్యనిమగ్నులై యాథార్థ్యము సరయు దముగాక యని తచ్చిహ్నముల నన్వేషించుచు నా తిప్పపై

నొకచో లతాగుల్మముల మధ్యమున సీతారామలక్ష్మణ విగ్రహములం దిలకించి ప్రహర్ష పులకితాంగులైరి. సాష్టాంగ నమస్కృతు లాచరించిరి. భక్తిరసమునం దేలియాడిరి. భగవన్మహిమముల కబ్బురం పడిరి. దమ్మక్క యదృష్టమును గొండాడిరి.

పిమ్మట వారందఱు స్వస్థలమునకు వచ్చి యొండొరులం బ్రోత్సాహించుకొని యథాశక్తి ధనమర్పింప దమ్మక్క యాధనముతోం జిన్నగర్భాలయమ్ము కట్టించి యావిగ్రహములం బ్రతిష్ఠించి నిత్యనైవేద్య దీపారాధనాదు లాచరించుచుండె. నాండు మొదలు నేటివఱకు భద్రాద్రిరాముండు శరాసనతూణీరధరుండై భక్తాభీష్టప్రదాయకుండై సర్వజనసంసేవ్యుండై యున్నాండు.

అంతం గ్రమముగా నారామగర్భాలయము జీర్ణదశను జెందినది. దానిని బునరుద్ధరించి గొప్పకోవెల నిర్మించి ధ్వజంబెత్తవలయునని గోపన్న సంకల్పించుకొని యొకనాండు రైతుల నందఱ రప్పించికొని భక్తినిగూర్చియు ధర్మకార్యములం గూర్చియు నుపన్యసించి యిట్లనియె.

గేయము

పొయ్యేటప్పుడు వెంటరాదు-ఒక పుచ్చినవక్కైన
వెయ్యారులు దాంచుకొనియు నర్థుల-కియ్యలేని లోభుల కయ్యయ్యో
ఇచ్చినమాత్రం బిచ్చును దైవము-హెచ్చడిగినరాదు
వచ్చేటప్పుడు వెంటనేమయిన-దెచ్చుక రాలేదు.

... ...

ఇరవుగఁ దొలిజన్మంబులఁ జేదల కియ్యని దోసమునఁ
దిరిపెము లెత్తెడి వారినిఁ గాంచియుఁ దెలియక యున్నారు.

అని ధర్మాసక్తిని గలిగించి మన పాపములు కొండలకొలఁదిఁ యెన్నిజన్మములనుండియో పేరుకొనియున్నవి. ఎంతకాల మిట్లు పుట్టుచుఁ జచ్చుచు వాని ననుభవింతము? ఆ పాపరాశి నొక్కుమ్మడి నిర్మూలింప వలదే? బ్రహ్మహత్యాది పంచ మహాపాతకములేమి వాచిక కాయిక మానసిక దుష్కల్మషము లేమి యన్నియు దేవాలయ నిర్మాణవశంబునఁ బటాపంచలై తూలిపోవును. కనుకఁ దత్కార్యమున మీరు నాకుఁ దోడ్పడ వలయును—అన నంద ఱిదిలెస్స. అట్లే యథాశక్తిఁ దోడ్పడెద మనిరి.

గోపన్న తత్క్షణమున దక్షులైన తక్షకాదులఁ బిలిపించి యాలయ నిర్మాణమునకు నియోగించెను. కాఁపులు తమ తమ శకటములతోడవచ్చి యుచితకార్యము లాచరించుచుండిరి. భృతకుల కవ్వారిగా ధనమిచ్చుటవలన నొక్కొకప్పుడు రాజ ధనమును వ్యయపఱుపవలసి వచ్చుచుండెను.

గోపన్న ప్రథమమున నవాబుసొమ్ము (సిస్తు) నంటఁగూడదని తలంచెనుగాని రామభక్త్యతిశయమువలనఁ గార్యావసరముల కొలంది తప్పనిసరి యయ్యెను. చందాలమూలమున వెంటనే ధనముంగూర్చి సాలాఖరున నవాబుగారి కంపవచ్చునులెమ్మని ధైర్యము వహించినాఁడు. చందాలు వేయించుచున్నాఁడు. వసూలు చేయించుచున్నాఁడు. వ్యయము సల్పుచున్నాఁడు. ఎండయనక వానయనక పవలనక రేయనక తిరుగుచున్నాఁడు.

ఆఁకలిదప్పులనే మఱచినాఁడు. చెంతనుండి ప్రతిపనిని జేయించు చున్నాఁడు. కరణములందఱు గొప్పకాఁపులనొప్పించి కాగి తములపై వేయుఁడు. ఇచ్చునపుడు చూచుకోవచ్చునని పది చోటవంద-వందచోట వెయ్యి-వేయించుచున్నారు. నవాబు పైకము వ్యయముచేసినంత చందాపట్టికలోఁ బడినది. గోపన్న చూచి వసూలు చేయలేకపోదునా ? అనుకొన్నాఁడు. రాముఁడు తోడ్పడఁడా ? పోనీ యంత కరుణమానిన నా ప్రయత్నమేమిసాగును? ఈశ్వరు నాజ్ఞలేనిది చీమయుఁ గుట్ట దందురు. ఏయాపదయు రాముని కెఱుకలేక నాకెట్లా పాదించునని తలంచుచున్నాఁడు. అది యెంత భక్తియో! ఉద్యోగమిచ్చి నది రాముఁడు. ఈపని చేయించుచున్నది రాముఁడు. రాముఁడు నాకేల యాడగాలేఁడు ? అని తలంచును. ఒక్కొక్కప్పుడు నే నీ యుద్యోగమునఁ జేరినదీపనికేగదా? అది తీర్చుకొన్నపిదప నే నెట్లైననేమి? యని భావించును. నక్తందినము పని సాగు చున్నది, క్షణికవారము నిదర్శనముగాఁ గన్పించుచున్నది. శూన్యమునఁ బదార్థము గోచరించుచున్నది. పదార్థము భాస మాన మగుచున్నది. స్థలాభోగము - శిలాభోగ మన్నట్లు భద్ర గిరి యిప్పుడు కన్నులపండువుగా నున్నది.

"కలియుగవైకుంఠము-భద్రాచలనిలయము-సేవింత"మని ప్రజల మేల్కొల్పినది. సీతారామస్వామి దేవాలయము తయారైనది.

గేయము

కాంచనసౌధములు-వానికి కెంపు-మించిన దూలములు-వజ్రములు చె క్కించిన స్తంభములు-పగడములని భ్రమ-మించగ ద్వారములు-

అంచయాన మఱి యెంచలేనుగదె - మంచిపచ్చలుగూర్పించిన వాకిండ్లు-
—కలియుగవైకుం

బంగారుగోపురములు-కోవెలలు వెలుంగు మాణిక్యములు-భేరీమృ
దంగాదినాదములు-భాగవతుల సంగీతపుకీర్తనలు-
రంగైనకల్యాణరత్న మండపముల-శృంగారమేమని చెలియ విన్నవింతు-
—కలియుగ

మఱియు నేనైనం గానిమ్మని ధైర్యమువహించి రామదాసు తహసీల్ పైకముతో వివిధధాన్యములకుం గొట్లు, గుడివ్రాయస కాండ్రకుం గచేరీలు, నన్నదానమునకుం బచనశాలలు, నుత్సవములకుం దేరులు, వాహనములు, నేర్పఱచెను. రామునకుం బలు దోము నెలవులు, పన్నుండుతలములు, పాన్పుచోటులు, దిరము కొల్పెను. ఉత్సవవిగ్రహములం జేయించె. తనకీర్తికి ధ్వజముగా గొప్ప ధ్వజస్తంభమును స్థాపించెను. పదివేలవరహాలు వెచ్చించి ప్రాకారమును, పదివేలవరహాల పచ్చలపతకమును భరతునకు, పదివేల మొహారీల మొలత్రాడు శత్రుఘ్ననకు, పదివేల వరహాల ముత్యాలపతకము లక్ష్మణునకు, పదివేలవరహాల చింతాకు పతకము సీతమ్మకుం, జేయించెను.

మఱియు పూర్వప్రతిష్ఠిత మూలవిరాడ్విగ్రహమును గదలింప జంకి ఉత్సవవిగ్రహముల నెలకొల్పి యితరదేవతాప్రతిష్ఠ లాచరించి మహావైభవముతోఁ జైత్రశుద్ధప్రతిప త్తిథి మొదలుకొని బ్రహ్మోత్సవంబు సాంగంబుగ సాంతంబుగఁ బాంచరాత్రోక్త ప్రకారంబున జరిపించి నవమినాఁడు సీతాకల్యాణమును గావించి యెన్నియో గ్రామములనుండి వచ్చిన వివిధవర్ణములవారి కవ్వారిగా షడ్రసాన్నములను బెట్టించుచుండెను. వండువారు

వడ్డించువారు, తినువారు ,లేచువారు, జనము సందులేక నిండి యుండెను. స్వామికార్యమునఁ బాల్గొన్నఁ బుణ్యమువచ్చునని మెట్టినో మరియు నేదోయొకపనిని సముత్సాహంబున సల్పుచునే యుండెను.

పుత్త్రుఁడు పునర్జీవితుఁ డగుట.

గోపన్ననోట 'లేదు' అనుమాట వినరాదు. అంత నిర్భాగ్యుఁడైనను నా వ్రతము నాచరించు చుండె. తనకై యొకరిని "దేహి" యనియుం జెయి సాపఁడు. కనుక నన్నదాన మవ్వారిగా సలుపుచు నన్ని వర్ణములవారిని సంతుష్టులం జేయుచుండె. ఇట్లుండగా నొకనాఁడు దశసహస్రాధిక బ్రాహ్మణమున కన్నము వడ్డించుచుండిరి. పచనశాల కలకలలాడుచుండెను. ఎక్కడఁ జూచిన నేల యీనినట్లు జను లుండిరి. అట్టియెడ గోపన్న కొడుకు పారాడుచుం బోయి లోతయిన గంజిగుంటలోఁ బడెను. ఎవరి పనిలో వారుంటచే నెవరుం జూడలేదు. "జయ రమారమణ గోవిందా హరి" యని బ్రాహ్మణు లాఘోషనించిరి. దాసుగారిభార్య యగు నాదెమ్మ వడ్డించుచు వెలుపలికి వచ్చి చేతులు గడిగికొనుచు గంజిగుంటవైపు చూచి శిరోజములు గన్పింప వేగిరపాటుతోఁ జెంత కేగి పరికించి మేను గడగడ వడకుచుండఁ జిఱుచెమటల కేల్దోయితో బాలునిఁ బైకిఁ దీసి తా నేడ్చినచో బ్రాహ్మణాపరాధము చేసినట్లగునని తలంచి ప్రాణములు బిగపట్టుకొని యా బాలశవమును భుజమున వైచుకొని పోయి యొక గదిలోఁబడి కంటికిం గడివెడు నీరు గాఱ నీరవముగా నేడ్చుచుండెను. నెమ్మదిగా సంతృప్తిగా

యథేచ్ఛముగాఁ గంఠదఘ్నముగా భుజించి గోవిందలు గొట్టుకొనుచు గబ్బున ద్రేఁపుచు బ్రాహ్మణ ముత్తరాపోశనము పట్టి పదిలముగా లేచెను. దాసుగారు సదక్షిణమ్ముగ పూగీఫల కర్పూరాది ద్రవ్యసహితమ్ముగ నగుతాంబూలమ్ముల నిప్పించుచవప్పు డార్తనాదమ్ము వినవచ్చెను. జనులు చుట్టు మూగిరి. "అయ్యో! అయ్యో! ఎంత దారుణము! ఎంత పాపకాలము! అట్టి భక్తునకా యిట్టి చెట్ట?" అనుచుం బరిపరివిధములం దలంచుటవలన నమ్మహారావము రేగి దిక్కుల వ్యాపించి గోపన్న నాహ్వానించెను. అప్పారుండు నివ్వెఱపడి దాయం జని తన యేకైకపుత్త్రుఁడు మృతుండగుటచేఁ గన్నుల నీరు కాల్వలు గట్ట నించుకసేపు శోకించి యంత ధైర్యమువహించి తెల్విదెచ్చుకొని యబ్బాలశవముఁ బైనివేసికొనిపోయి శ్రీరాము ముందటం బెట్టి "శ్రీరామచంద్రా! నీ మాహాత్మ్యము దిగంతముల మాఱుమ్రోగునట్లు సల్పుటకే నాకీ యాపద గల్గించితి వని యెఱింగితి. ఇఁక నాలసింపనేల? తొల్లి మృతుండగు విప్రనందను బ్రదికించినట్లు నేఁడు నాపుత్త్రుని బ్రదికించుము.

కీర్తన.

కోదండరామ కోదండరామ-కోదండ మాంపాహి కోదండరామ

... ...

ఏబుద్ధి వీఁడు ఎఱుఁగనివాఁడు-పాపఁడు వీఁడు-బడలియున్నాఁడు
పాపని లేపి-బాధలఁజోపి- ఆపదబాపి-యటు ప్రీతిజూపు ॥కోదం॥

... ...

రావయ్య వీని-రక్షింతుగాని - సేవించు వాని-స్థితి గందుగాని॥కోదం॥

అని యెన్నెనిగతుల వేఁడుకొన నమ్మృతబాలుండు సుప్తోత్థి

తుండుంబోలెఁ గనులువిచ్చె. చైతన్యము వచ్చె. లావణ్యము హెచ్చె. మాటాడఁజొచ్చె. కాలుటచే బొబ్బలుపోయి వ్రణమయముగా నున్న శరీరమంతయు క్రమముగా నెప్పటియట్ల యయ్యె. రాముని కసాధ్య కార్యములుగలవా? నోళ్ళు తెఱచికొని యాశ్చర్యచిత్తులై చూచుచున్న జనులు భళీ! రామదాసా! నీవ నిక్కమగు భక్తుఁడవు నీ సుకృతాతిశయముఁ బొగడఁ దరముగాదు- అని పరిపరివిధములఁ బొగడిరి. నమస్కరించిరి. పాపహరమగునని పాదముల నంటిరి. కౌఁగిలించుకొనిరి- అని వ్రాయవలయునా? నెలంతలు దాసుగారి భార్య యుచితజ్ఞతకు, ధైర్యమునకు, నోర్పునకు మెచ్చుకొని నవరత్నములన్ని యొకచో, నత్తగుల్లలన్ని యొకచో, నుండునని యామెం బొగడి నమస్కరించి పోయిరి.

సంకల్పించుకొన్నట్లు రామాలయ నిర్మాణకార్యము ముగిసెను. అదృష్టచర మశ్రుతపూర్వమని యెల్ల రబ్బురంపడ సుతుఁడు పునర్జీవితుఁడై నాఁడు- అని గోపన్న తలంచుచుండఁ గొందఱుపౌరులువచ్చి "రామదాసా! తహసీల్ సొమ్మును వ్యయముచేసితివి. రాజుల చెల్మలు, పాముల చెల్మలతోఁ దుల్యములని యెఱుంగవా? చూపోపనివారు నీపైఁ జాడీలుచెప్పి తానీషా కాగ్రహము కల్గించెదరు. కనుక సొమ్మును దయారు చేసికొమ్ము." అన దాసు కానిమ్మంతకు రాముఁడేయున్నాఁడు.

కీర్తన

తక్కువేమి మనకు రాముం డొక్కఁడుండు వఱకు- అనిపాడుచుండెను.

ఆఱవ ప్రకరణము.

సితారా గోల్కొండ నవాబైన తానీషా భార్య. ఈమె పూర్వపు సుల్తానైన "అబ్దుల్లాహుసేన్ కుతుబ్ షా కొమార్తె. మిక్కిలి చక్కనిది. ఈసుందరి హిందువులయందు ద్వేషభావముగలదై సమయము లభించినపుడెల్ల వారి నడఁగఁద్రొక్కఁ జూచుచుండెను. ఐనను మహామాత్యుఁడగు మాదన్నగారి యనుపమాన ప్రజ్ఞాబలమునకును ధర్మాత్ముఁడగు భర్తసమదృష్టికిని భయపడుచునే యుండెను. సర్వసేనాధ్యక్షుఁడగు నిబ్రహీమ్‌అను నొకమహమ్మదీయుఁ డీమె యాలోచనముల నెఱవేర్చుచు మాదన్నగారికి సైత మపాయముం గల్గింపఁదలంచి "నీలీలావిలాసములఁ గామదాసుఁ డగు తానీషాను బ్రముగ్ధునిం జేసి హైందవద్వేషిగాఁ జేయుమ"ని సితారాకు బోధించుచుండెను. ఇతఁడు భద్రాద్రితాలూకాధికారము ఖాళీయైనపుడాస్థానమును మహమ్మదీయుని కిమ్మని పట్టుపట్టి నవాబును గోరె. సితారాయు నొకదినంబునఁ బ్రణయకలహాంతమునఁ గోరెను. కాని తానీషా యిట్టి పక్షపాత ముచితముగాదని యోజించి యా హైందవస్థానమును మాదన్నగారి యిష్టప్రకారము రామదాసున కొసంగి యుచితవైభవముతో నంపెను.

గోపన్నను రాముఁడు వ్యాఘ్రాకారమునఁ గాపాడుట.

గోపన్న మహావైభవముతో భద్రాద్రి కేగుచుండెనని సితారా విని యోర్వలేక దురాగ్రహాగ్రస్తయై యిబ్రహీమును

బిలిపించి కొందఱు తస్కరుల నంపి మధ్యేమార్గమున రామ
దాసుం జంపింపు మని యాదేశించెను.

ఇబ్రహీము వల్లె యని కఠినచిత్తులఁ గాలాయసతుల్యాకారుల
దీర్ఘదండహస్తులఁదన నచ్చినభటుల నంప వారు ఘోరకాంతార
మధ్యప్రదేశంబునఁ దారసిల్లి రామదాసు నరికట్టిరి. అప్పుడు
రామదాసుగారుద్విగ్నచిత్తుఁడై చేయునది లేక——

శ్లో॥ ఆపదా మపహర్తారం దాతారం సర్వసంపదాం
లోకాభిరామం శ్రీరామం భూయోభూయో నమామ్యహం॥

ఆపదలం దొలఁగించి సంపదల నిచ్చు నయనానందకరుండగు
రాముని కెన్నియో నమస్కారములు. అని పెక్కు చందం
బులం బ్రార్థించి రామా! 'జడ్డిగములోనే మిడుతపో ట'న్నట్లు
నన్నుఁ బరిహాసపాత్రునిం జేసి యుద్యోగారంభదశలోనే
యిట్టి యిక్కట్టుఁ బెట్టితివా" యని నిమీలిత నేత్రుఁడై
యుండ నా భక్తరక్షణపరాయణుండు నారాయణుండు ఘోర
వ్యాఘ్రాకారంబున నేతెంచి యా ముష్కరతురుష్కుల దఱిమి
కొందఱ వధించి యొకచోఁ గూర్చుండెను. అప్పుడు రామ
దాసా శార్దూలమ్మును జూచి భయమ్ము నొందక యిది రామా
నుగ్రహమ్ముకాక మఱేమని భజనసేయుచు దాని కభి
ముఖుండై——

గేయము

అడుగు దాటి కదలనియ్యను నా కభయ మీయక నిన్ను విడువను
అని వెన్నంట నది యటునిటు చనుచుండ నెదురుగాఁ జని——

"గడియగడియకుఁ దిరిగితిరిగి యడిగితిని వేసరక వచ్చెను

గడువు దప్పిన నేను నిఁక గడు దుడుకుతనములు సేయుదు నిను"- అడుగు॥

అనుచుండ నది తోఁక ముడుచుకొని కూర్చుండి నప్పుడు——

"కుదురుగఁ గూర్చుండనియ్యను నీకు గోపము వచ్చిన భయపడను
ఇది మదిని నెఱిఁగియు నింక నీ మొఱపోటు మేమియు లేదు దగ నా
హృదయకమలమునందు నీ మృదుపదములను బంధించి వేయుదు——అడుగు॥

అది యూవులించుచు నటునిటు చూచుచుండ——

'తేపతేపకు నీదు మోమిటు చూపకుండిన నోర్వఁజాల॥ ——అడుగు॥

అని నృత్యము చేయుచుండ మఱి రెండు పులులు మెల్లగా రాఁగా

'నీహితవుజనములు వచ్చి నన్ను-వేడుకొనినను విడువ నిన్ను"
——అడుగుదాటికదలనీయ॥

ఓయీ! నీవు వ్యాఘ్రరూపమునవచ్చిన రాముఁడవు. నే నెఱింగితి ననుచున్నాఁడు

"రాక్షసాంతక సీతారమణ- సారసాక్ష సద్గుణ భక్తాభరణా
ఈ క్షణంబున దీనజనుఁడని మోక్షమియ్యక యుంటివైనను
సాక్షిపెట్టి నేఁడు వేఁడక దీక్షచే సాధింతు నిన్ను
——అడుగుదాటి॥

అని యదరుబెదరులేక కీర్తింప నా వ్యాఘ్రము చూచి చూచి పిదప నల్లనం జని యగోచరంబయ్యె.

ఈ ప్రయత్నము నిష్ఫలమగుటవలనఁ బాహుపెద్దపులి యెటనుండి వచ్చెనో యని నిట్టూర్పువుచ్చి కానిమ్మతఁ డుద్యోగముం దక్కించుకొన్నం జూతములెమ్మని తలయూఁపి కొందఱ గూఢచారులంబిలిచి "రామదాసునందు తప్పులు వెదకుచు నతని యాజ్ఞ తాలూకాలోఁ జెల్లకుండునట్లు రైతుల

కుద్బోధించి సిస్తు వసూలుగాకుండునట్లు చేయుడని పంపెను. ఆ చారులును భద్రాద్రికివచ్చి మారువేసములతోఁ జరించుచు రామదాసు రామాలయము నిర్మింపించుసమయమున హితులవలె వచ్చి ఖజానాలోని సొమ్మును ప్రస్తుతము వ్యయముచేసి పర్యాయమునఁ జుదాలమూలకముగా మఱల బొక్కసము నింపవచ్చునని గఱపి యట్లుచేయించి యాసమాచారమును వెంటనే సితారా కెఱింగించిరి

'పిట్ట చిక్కెనని సితారా సంతసించి యా వేగులవాండ్రకుఁ బారితోషికములఁ బంపి' యిబ్రహీమును రప్పించి దాసు సిస్తును వ్యయము చేయుచున్నాఁడు. నవాబుగారు మఱల మీావలన వసూలుచేయుంపుమా యని రైతుల భయపెట్టి సిస్తు వసూలు గాకుండునట్లు గ్రామములలోఁ బ్రచారము సాగించి నవాబు గారిని రామదాసు ధిక్కరించు చున్నాఁడని మహాజరుల నంపునట్లు చేయవలసినదని చెప్పిపంపి యతండు పోవుచుండ మఱలం బిలిచి ఓయీా! ఉక్కు తునియలవంటి మోఱకులంబంపి భద్రాద్రి ఖజానాను గొల్లగొట్టించుము. మఱవకుము. ఈ హిందువులకు సింహాస్వప్నముల మధ్యోదముగాక యనిచెప్పి సెలవిచ్చి పంపెను.

అంత నొకనాఁడు మాదన్నగారు లెక్కలు తనిఖీచేసి భద్రాద్రి పైకము రాలేదని యెఱింగి వెంటనే విశ్వాసపాత్రులగు గూఢచారులం జీరి "నవాబుగారు భద్రాద్రితాలూకా పైకము రాలేదని కోపించుచున్నారు. కాన నీవు వెంటనే సొమ్ము వసూలు

చేసి పంపవలయును. లేకున్నఁ గీడుమూడును. నీ యభ్యుదయమునకు భంగముగల్గింపం గొందఱు గోముఖ వ్యాఘ్రములున్నారని యెఱింగి జాగరూకుఁడవై కనుగలిగి మెలగవలయునుసుమా! అని గోపన్నకుఁ జెప్పఁబంపినాఁడు. తా నా మాటల గూఢచారులవలన విని కానిమ్ము "భవితవ్యతాబలవతీ" కాఁగలది కాకపోదు. అంతకు శ్రీరామచంద్రమూర్తియే కలండని యా చారుల నంపివేసి రామదాసు కంకణము గట్టుకొని శ్రీరామ కల్యాణ మహోత్సవాలోకనానందసముద్రమున మునిఁగియుండ నానాటి నడిరేయి యిబ్రహీమ్ పంపిన దొంగల గుంపులు ఖజానాతలుపులు బ్రద్దలుగొట్టి లక్షయేఁబదివేల పైకమును హరించిరి. తెల్లవాఱినది. ఎల్లవారి మోములతోఁ బాటు దాసు మోమును దెల్లవాఱినది నేను రామునింటిలో దొంగలదోఁపు చేయించెదనని రాముఁడే ముందుగా నా యింటిలో దొంగలదోఁపు చేయించినాఁడు కావలయు. కాని మ్మంతకు నతండే యున్నాఁడని తలంచి దాసు నిశ్చింతుఁడై యున్నాఁడు.

మఱునాఁడే రామదాసు తమ ధనమును వ్యయముచేసి దేవాలయముం గట్టించినాఁడు. మేము సిస్తు నిచ్చుటకే భయపడుచున్నాము. తమ యానతిం ద్రోసిపుచ్చు రామదాసువలన మీ రాజ్యమునకు మీకు నపాయము రాఁ గలదు. మీరు వెంటనే విచారించిన సర్వముం దెలియఁగలరు. అను నర్థముగల మహజరులు కొన్ని గ్రామములనుండి తానీషాకు వచ్చి చేర నతండు పరికించి నా ధనము ధర్మకార్యములకేగదా విని

మనకు హిందువులకుఁ బోలిక యెక్కడిది? పొత్తెక్కడిది?
ఏమండీ—వినుఁడు.

అవకాశము దొరకినం జాలు నిదియంతయు హిందూ రాజ్యమగును. అగుటకుఁ బ్రయత్నములును జరుగుచున్నవి. అకటా! ఒక్క తహశీల్దారుని మీ రణఁచలేకున్న—కా దొక్క హిందువునుగూడ మీయాజ్ఞలో మెలఁపకున్న—ఇఁక మాటలెందుకులే ప్రభూ! నా కంటె హితము గోరువారు మీకుఁ గలరా? మీ క్షేమముగోరి చెప్పుచున్నదానను. వినుఁడు. నా నిశ్చితాభిప్రాయము వినుఁడు. ఏమైనఁగానిమ్ము ఆ కాఫరును మీరు వెంటనే పట్టి తెప్పించి తల నఱికింపవలయును. ఒక్క హిందువును మీ రీపనిచేసిన నింక నెవ్వఁడును రాజద్రోహమునకుఁ బాల్పడఁడు. నమ్ముఁ డని సివమెత్తి పలుకుచున్న యాగయ్యాళినిఁజూచి తానీషా నవ్వుచు ప్యారీ! బేగం! నీ స్వమతాభిమానమునకు సంతసము, పరనిందకు దుఃఖము కలుగుచున్నది. హిందువుల నేల సంశయించెదవు. ఏటికి దూషించెదవు. అన్నిమతములవారిలోను శిష్టులు దుష్టులు నుందురు. మన మతస్థుఁడైనను నౌరంగజేబు మీ తండ్రి సబ్దుల్లా హుసేన్ కుతుబ్‌షాహాగారిని పియూపంథ మవలంబించెనని యెన్ని విధములఁ బీడింపలేదు మీఁన్‌జుమ్లా సంగతి నీవే చెప్పితివి. అది యట్లుండె. మీతాతగారు మహమ్మద్ కులీకుతుబ్‌షాహాగారు ప్రతివత్సరము 60 వేల హొనులు హైందవుఁ డని, మహమ్మదీయుఁ డని తలంపక పేదతనము మాత్రము చూచి పంచిపెట్టెడివారే. వారు లోకోపకార

ములకై 78 లక్షల హోనుల వెచ్చించిరే. వారి యల్లుఁడనైన నేనేమి వెచ్చించితిని. మఱియు వారా ధనము నొక్క స్వజాతికి మాత్రమే కాదుకదా వినియోగించినది.

మీ తాతతండ్రిగా రగు "ఇబ్రహీం కుతుబ్ షాహా" గారిని హైందవుఁ డగురామరాయలు పుత్రకల్పునిగాఁ బోషింపలేదా? ఆ యిబ్రహీంగారు మురారిరావును ముఖ్యమంత్రిగాఁ జేసికొన లేదా? ఆ మంత్రి దక్షిణ దేశములోని హైందవ దేవాలయముల దోచుకొని వచ్చినందులకుఁ గదా నవాబుగారు మిక్కిలి చింతించి కృశించి యా వగపుతోడనే మరణించిరి. ఆయన స్వపరజాతిభేదము కలిగియుండెనా? ఆయన కెందఱు తెలుఁగు కవులు మిత్రులుగా నుండిరో యెఱుఁగుదువా? ఆయన తెలుఁగు నెంత యాదరించెనో తెలిసికొంటివా? అద్దంకి గంగాధర కవిచేఁ 'దపతీసంవరణ' మను కావ్యమును కూడఁ గృతి నందిన యా నవాబుగారి గుణగణము నేమని కొండాడఁ గలము.

ప్యారీ! జాతి ద్వేషము కూడదు. తప్పు చేసినచో నే మతస్థుఁడేని దండ్యుఁడే మాదనామాత్య శేఖరుని నీ వనుమానింపకుము. ఆయన తెలివితేటల వలననే మన రాజ్యము నిలిచియున్న దని గ్రహింపుము. లేనిచో నెప్పుడో మహారాష్ట్ర వీరులచేఁ బడియుండెడిదే. లేదా ఔరంగజేబు కాఁ జేసెడి వాఁడే.

బేగం! నీవు చెప్పు. ఔరంగజేబు సైన్యములు మన గోల
కొండను ముట్టడించినపు డెన్నిసారు లక్కన్న మాదన్నలు
వానిం బాఱఁదోలి యుండలేదు. స్వజాతి వాఁడైన యిబ్ర
హీమును నమ్ముకొని యున్నచో నిప్పటి కెక్కడ నుండెడి
వారమో? నెమ్మదిగా నాలోచించుకొనుము. మాదన్న
గారి బుద్ధికుశలత వలనఁ జుమీ ఫ్రెంచి, యింగ్లీషువారు మన
యాజ్ఞలకు వేచియున్నది. అక్కన్న మాదన్నగార్ల విష
యమై నీ వొక్క దోసమైనఁ జూపఁ గలవా? హైందవుఁడని
గోపన్న నేరము నణఁచియుంచె ననవత్తువేమో? నిన్న నే
లెక్కలు పరీక్షించి భద్రాచలము తాలూకా పైకము మాత్రము
రాలేదనియు హుకుము పంపితి మనియు మాదన్నగారు
నీకంటె ముందే చెప్పియుండిరి. అసలు వారు బయటఁ బెట్టిన
గదా నీకును దెలిసినది. లేకున్న మన మెట్లు తెలిసికొనఁ
గలము. అనుచుండ సితారా చివాలున లేచి మీ రాజ్య
వ్యవహారముల జోలి నాకేల? ఆదియునుఁగాక ఆడదాని
కేమి తెలియును. మీ యిష్టము వచ్చినట్లు చేసికొనుఁడు.
నాకు శిరోవేదనగా నున్నది అని విలాసముగాఁ జేతులు
ద్రిప్పుచు మోము నోఱగా వంచి యొక క్రేగంటి చూపు
విభునిపైఁ బాఱవైచి దూరముగాఁ బోవుచుండగాఁ నామెయొయ్యా
రమునకు నా నడకల తీరునకు నా చుఱుకుఁ జూపుల యేపు
నకు నోపలేక మదనోద్రేకము తలకెక్కి యున్న తానీషా
వెంటనే లేచి యొడిసి పైఁటచెఱఁగు లంకించికొని యంతలోఁ
గదిసి బాహుపంజరమున గాఢముగా బంధించుకొని పర్యంకము

నకుఁ దెచ్చి యంకతలంబునఁ జేర్చికొని చుబుక మొత్తి మొగము మొగమున కానించి ప్యారీ బేగం ! చూడు. ఇటు చూడు. నావలన దప్పున్న క్షమింపుము. వానిని జేప పట్టి తెప్పించెద. నేను మాత్ర మత్యాచారమును సహింతునా ? ఉన్న విషయముం జెప్పితిఁ గాని నీవు చెప్పినదానిం జేయ నంటినా ? ఏల యింతలో నింత కోపము ? అని బుజ్జగించుచు నుండెను.

అంత నా రేయి యమ్మోహనాంగి నిదురించినదో ? లేదో ? భల్లున తెల్లవారినది. నిండుపేరోలగంబున కేతెంచిన తానీషా గారితోఁ ప్రభుభక్తి పరాయణుండగు మాదన్న భద్రాద్రి తాలూకా పైకము రాలేదు. నిన్నటితో సాలాఖరైనది. ఏమి యాజ్ఞ ? యని విన్నవింపఁ నతండు కనులెఱ్ఱచేసి తత్ క్షణమ తహాసీల్ దారును బట్టి తెప్పింపుమని హుకుం పంపించినాఁడు.

అక్కడ రామదాసుగా రనుష్ఠానముం దీర్చుకొని కచేరీ చావడిలోనికి వచ్చి 'సంవత్సరము ముగియులోపల నవాబుగారి పైకముం జెల్లింపవలయుఁగదా. నేను ఖర్చుపెట్టినదానిని భక్తి చేయుటకుఁ బూనుకొన్న నదియేమిచిత్రమో ? ఇంతవఱ కిచ్చినట్లిప్పుడు చందాల ధనికు లొసంగుటలేదు. ఇంకఁ దాలూకాలో వసూలు కావలసిన సిస్తు రెండులక్షల యేఁబదివేలు. దొంగలు దోఁచుకొనిపోయినది లక్ష యేఁబదివేలు- మిగిలిన రెండు లక్షలు నాక్రిందఁబడెంగావలయును. అయ్యో! రామా! యీ యాఱులక్షల పైకము నేఁడెట్లు చెల్లింతు—

గేయము.

నీ సంకల్పం బెటువంటిదో కన నెంతవాఁడ రామా
దాసితోఁలఁగి నీదాసజనులు భువి గాసివడిన యా ఘనమెవ్వరిదో॥నీసం॥
ప్రాచినమతి విడఁజూచిన నీకృపఁ గాచియుండుగా నీ
తోఁచితోఁచకను దొడరి కరంబులుచాచి పరులనే యాచనచేయను॥
—నీసం॥

అని కీర్తించుచుండ యమకింకరులవలె నిష్కరుణులైన కలుకు తురక జవానులువచ్చి హుకుము చూపించి యున్నవాని నున్నట్లు పట్టుకొని రమ్మనిరని చేతులకు సంకెలలువైచి విచ్చు కత్తి పహరాలతోఁ దోడ్కొని పోవుచుండిరి. భద్రాద్రిలో నా భక్తునకువచ్చిన యాపద కాబాలగోపాలము నాఁడు కంటఁ దడివెట్టనివారు లేరని, యొక్కరును బాయిరాఁ జేయలేదని యింకను వ్రాయవలయునా ?

అట్లు తహశీల్దారుగారిని భార్యతో మాటలాడనీక పిల్లవాని నైనఁ జూడనీక యన్నముం దిననీక సంకెలలువైచి పట్టుకొని పోవుచుండఁ బరిపరిగతుల శ్రీరామచంద్రుని జీరుచు దూరుచు, భూషించుచు దూషించుచు భావించుచు సేవించుచు రాజసేవకుల వెంటఁ బోవుచు—

శా॥ "పోకన్మానదు దేహ మేవిధమునం బోషించి రక్షించినన్
రాకన్మానవు హాని వృద్ధులు మహారణ్యంబులో డాగినన్
గాకన్మానవు పూర్వజన్మకృతముల్ కాఁగల్గు నర్థంబులున్
లేకన్మానవదెంత జాలిపడినన్ లేముల్ సిరుల్ రాఘవా."

అని ధైర్యము వహించుచు గోల్కొండఁ జేరి నవాబును

దర్శించి తల వంచి సలాము చేయఁ దానీషా మండిపడి తహ
శీల్‌దారుగారూ ! పైక మేది ? సాలాఖైరైనను పంపలేదేల?
నవాబుగారు చండశాసనులని యెఱుంగవు గాఁబోలు" నని
పలుక, స్వామీ ! ఇంక రెండులక్షల యేఁబదివేలు వసూలు
గావలయును. లక్ష యేఁబది వేలు చోరులు హరించిరి—అని
చెప్పుచుండఁ దానీషా రూక్షేక్షణములఁ బఱపుచు భయంకర
ముగా గర్జించి, దొంగా ! రామాలయముం గట్టించి బొంకు
చుంటివా ? మే మెఱుగ మనుకొంటివా ? యన నా
గోపన్న స్వామీ ! కల వృత్తాంత మంతయుం జెప్పుచుంటిని.
దేవా ! రామాలయమునకు రెండు లక్షలు మాత్రమే—అను
చుండఁ దానీషా హుక్కాను బిల్చి ఓ గడుసు బాపఁడా !
నీవు భక్తుఁడవు మంచివాఁడ వని యుద్యోగ మిచ్చినందులకుఁ
దగినట్లు చేసితివి. మా యుత్తర్వు లేనిదే ఖర్చు పెట్టుటకు
నీకు గుండె యెక్కడిది ?" అన నయ్యా ! మీ రాజ్యములోనే
శ్రీరామచంద్రులవారి కాలయము గట్టించితి. ఆ ప్రఖ్యాతి
యంతయు మీదే యని బంధితుం డనుచుండ నింక నోరు
మూయుము. మా యానతి లేనిది నీ వట్లు సల్ప వచ్చునా ?
మా పైక మాఱు లక్షలు చెల్లింపనిచో నిన్ను వదలము.
అంతవఱకుం జైలులో నుండుము." అయ్యా ! గడు విచ్చిన
ధనము చెల్లించెద నన ఛీ తులువా ! పాఱిపోఁజూచుచుంటివా.
విడువను. విడువను. ధనము చెల్లించిననే విడిచెదను. అంత
వఱకు జైలులో నుండుమని పంపివైచి కొలువు చాలించి నవా
బంతిపురి కరిగెను.

ఏఁడవ ప్రకరణము.

శ్లో॥ హారిర్దుఃఖా నిభక్త్యేభ్యో హితబుధ్ద్యాకరోతి వై
శస్త్రక్షారాగ్నికర్మాణి స్వపుత్రాయ యథాపితా॥

భగవంతుఁడు తన భక్తులకు హితబుద్ధితోఁడనే దుఃఖములను గలిగించుచున్నాఁడు. కుమారుని కారోగ్యభాగ్యము లభించుటకేగదా తండ్రి యతని వ్రణమునకు ఛేదాదు లాచరించి బాధ కల్గించుట కనుక రామదాసను రత్నమును గష్ట పరంపరలను నికషోపలముల నొఱపిడివెట్టి దుష్కృతమాలిన్యముం బోఁదట్టి దివ్యతేజోవంతునిం జేయుచున్నాఁడు శ్రీరామచంద్రుండు. కష్టములు వచ్చినప్పుడే మానవుని గాఢ భక్తి ప్రభావము ప్రకాశించునది. పుటము వేయుచున్నకొలందిగదా బంగారమునకు వన్నె వచ్చునది.

రామదాసు కష్టములు.

బలవద్విరోధము దుస్సహము సుఁడీ. అందుం దుష్టులతోఁడి పగ నేమనవలయు. "అకరుణత్వ మకారణవిగ్రహమ్". రామదాసేమి చేసెనని సితారా కతనిపైఁ గోపము ? రాణి గారి యాజ్ఞయని చెఱలో నున్న దాసునకుఁ బావుసేరు బియ్యముం బావుసే రుప్పుం గలిపి బత్తె మొసంగిరి. దాసిట్లు దుఃఖించుచున్నాఁడు. రామా ! ఈ యన్నము నెట్లారగింతును.

గేయము.

ఏలాగు తాళుదు నేమిసేతు రామ - ఈజాలిచేతను తాళజాలనురా
దీనజనులకెల్ల దిక్కు నీవె రామ - మనమున నిన్ను నే మఱవ నో రామా ॥ఏ॥

అని వేఁడికొని బచనంబు సేసికొన దివ్యాన్నంబయ్యెనఁట. దానిని భుజించి రోజులు గడపుచు రామా! నీ నామస్మరణమున కితర కార్యము లంతరాయము లగుననియా? నన్ని యేకాంత స్థలమునకుం ద్రోఁచితివి. తండ్రీ! నీ లీలల నెవ రెఱుంగఁగలరు. అని రామధ్యాన నిమగ్నుఁడై సంతోషము గానే యుండెను.

“ఇంటికంటె గుడి పదిల' మన్నట్లు గోపన్న సంతోషముగానే కాలము గడపుచున్నాఁడని సితారా విని పండ్లు పటపటగొఱికి యతనిఁ గొరడాలతోఁ గొట్టుఁడని యాజ్ఞాపింప నా భటు లట్లు చేయుచుండ

గేయము.

అబ్బబ్బా దెబ్బలకు తాళలేర రా మప్పా గొబ్బున నన్నాదుకోర

... ...

పరులకొక్క రవ్వ యీ లేదుగదరా ఓ పరమాత్మ! నీపాదములు నమ్మినారి
కొరడాలు తీసుకొట్టిరి గదరా హరనుత గోవిందహరి తాళలేర॥ అబ్బబ్బా॥

అని శరీరమును భటులకు నాత్మను హరికి నర్పించియుండ బాపురే రామానుగ్రహమున నాదెబ్బలవలనఁ గందఁడయ్యె, బాధ నొందఁడయ్యె.

మఱియుఁ గొంతకాలమునకు రాజాజ్ఞచే ముండ్లపైన నడిపించిరి. ఏమికష్టము. దాసునకు రాముఁడున్నాఁడు గదా!

గేయము.

రామా దయఁజూడవే భద్రాచలధామ నను బ్రోవవే

... ...

తాటక సంహరణ మేటి రాక్షసకోటి మదహరణా

నీటుతో నీనామకోటి వ్రాసితి నీకు సాటిలేదని సారెసారెకు వేడితి। రామా అనిస్తుతింప నాబాధం బోరయుండయ్యె. భక్తులమాటలే మహా మంత్రములు.

మఱియొకనాఁ డిట్లే యందఱుఁ బైకము గాఁజేసి మొండిచేయి చూపెదరు. ఇతరులకు భయము గల్గునట్లు శిక్షింప వలయునని సితారా యాజ్ఞాపింప దాసు చేతులకుఁ గిట్టికోలలు వేసి కొట్టిరి.

గేయము.

అబ్బబ్బా దెబ్బలకు నోర్వలేర జబ్బుసేయకరార తబ్బిబ్బాయెరా
అట్టి నిన్ను పూజించినట్టి చేతులనిదిగో గిట్టికట్టికొట్టే రెట్టుతాళుదునయ్యో!
... ...

అని వేడుకొనుచుండ ఫెడేల్ ఫెడేల్ మనఁ గొట్టుచుండిరి. కాని యాదెబ్బలు రామదాసు శరీరమున బూడిదెలోఁ బోసిన యాజ్యధారలయ్యె.

అదిచూచి భటులు నివ్వెఱంపడి యీయన పసరుకట్టెఱుం గునా ? యేమి ? జెయిలులోనికి వచ్చునపుడు దేహమునకుఁ బసరుపూసికొని వచ్చినాఁడు కావలయు నని యమ్మూఢులు శరీరము శోధించి తోమి స్నానముచేయించి కత్తులపై నడిపించిరి. ఐన నేమి తారకమంత్ర బలమ్మున నవి భూమిలోనికిం గ్రుంగిపోయి యించుకంతయుఁ గాయంబున గాయముచేయవాయె. అదిచూచి రాజసేవకు లిదియేమిచిత్రము. వీనికిం గారడివిద్య వచ్చునాయేమి ? అట్లైన నీదెబ్బతో నన్నియుం

దీరుసని సీతారాముం జెప్పి పెద్ద యుక్కుగుండును వీపు విఱుగు నట్లు పైఁబెట్టి యూరంతయుఁ ద్రిప్పుచుండిరి. గోవర్ధనోద్ధారుఁ డుండ గోపన్న కేమి కొదువ ?—

గేయము

భారము లన్నిటికి నీవే కలవని నిర్భయుఁడనై యున్నారా
దారితప్పక నీవు దరిజేర్చెదవని ధైర్యముతోచిందిరా శ్రీరామ
—భారము॥

... ...

అని వేఁడుచుండ నతనికిం బెండుమోసినట్లుండి వెంటఁ బర్వెత్తుచుండ నా సేవకులు అబ్బా! యీ బక్కబాపని కెంతబలమున్నదిరా? మన మైఁదార్గురమే వీనిచెంత నుండుచో నప్పడము ముక్కలవలె మనల విఱిచి పాఱిపోఁగలఁడురా" యని గుస గుస లాడుచు నతనిం జెయిలులోనికిం బంపివైచిరి.

సీతారాకేల బుద్ధిలేదో ? మండు వేసవికాలములలోఁ గాలుచున్న యిసుకపైఁ గోపన్నను నిలువం బెట్టుచుండె. 'లక్ష భక్ష్యముల భక్షించు లక్ష్మయ్య కొకభక్ష్యము లక్ష్యమా ? " రామా! శీతోష్ణాదిద్వంద్వములఁ దుల్యముగాఁ జూడవలయునని నేర్పుటకా నాకీశిక్ష నేర్పఱచితివి. అని రామధ్యానము చేయుచుఁ బూఁబాన్పుపైనుండునట్లుండె, ఇతఁ డపర ప్రహ్లాదుఁడా ? యేమి ?

చం॥ పలువురు దానవుల్ పొడువ బాలుని దేహము లేశమాత్రమున్
నొలియదు లోపల న్రుధిరముబ్బదు కందదు శల్యసంఘము

స్ఖలియదు దృష్టి వైభవము నష్టము గాదు ముఖేందు కాంతియుం
బొలియదు నూతన శ్రమము పుట్టదు పుట్టదు దీనభావమున్.

—భాగవతము

సముద్రములోఁ బడినాఁడు. అదృష్టవశమునఁ గలము చిక్కినది. ఇంక నుల్లోలాభీలకల్లోలమాలాసంఘట్టనము లెన్ని కలిగిన నేమిభయ మున్నది? జ్ఞాని యవి తన నొక దరి వట్టింప వచ్చె ననియు, నజ్ఞాని తనను ముంచవచ్చె ననియు మాత్రము భేదముగాఁ దలంతురు. రామదాసునకుఁ దారకము లభించినది. దాని ప్రభావముఁ బ్రత్యక్షముగా ననుభవించినాఁడు. కనుక—

గేయము

శ్రీరామ నీ నామ మేమి రుచిరా? ఓ రామ నీ నామ మెంత రుచిరా

... ...

కదళీఖర్జూరాది ఫలముల కన్నను పతితపావననామ మేమి రుచిరా॥ శ్రీరామ

... ...

పనస జంబూ ద్రాక్ష ఫలరసములకంటె నధికమౌ నీ నామ మేమి రుచిరా—
—శ్రీరామ

శరణన్న జనముల సరగున రక్షించు బిరుదు గల్గిన నామ మేమి రుచిరా॥ శ్రీరామ

ఈ రుచి యిట్టిదని పల్కఁ దరమా? నాయనలారా! ఈ రుచి షడ్రుచులలోనిది కాదు. ఇది యుపమాతీతము. ఇది యనుభవైకగోచరము సుఁడీ. "పంచదారకన్న పానకంబునకన్న మావిపండుకన్న మాధ్వీకన్న" మిన్నయైన దనుట కానిమాట. సదృశపదార్థము లేనిది పోలిక యెట్లు? అమృతమందు రేమో? అమృత పానరతులకును బునర్జన్మము గలదు కాని

యీ నామామృత పానరతులకు లేదు. కాన నమృతమును దీనికి సాటిగాదు. "ఏమి రుచిరా?" అనుటవలననే నేటికి గోపన్న తద్రసాస్వాదనానంద నిమగ్నుఁ డైనాఁడని తేలుచున్నది. కనుకనే అన్ని యిక్కట్టులకుం దాళ గలుగుట. భళిభళీ రామదాసా! నీవ ధన్యుఁడవు ధన్యుఁడవు.

అట్లు పరవశుండైన దాసుం గాఁపరులు వేకువం జూచి నిర్జీవుండ కాఁదలంచి బిగ్గరగాఁ బిలువఁ గొంతవడికి లేచె. అమూర్ఖులు గాఢ సుషుప్తి యనుకొనిరి.

పిమ్మట నమ్మహాభక్తుండు నీరమునకై కూపమ్మున కరుగుచో మధ్య మార్గమ్మున వృశ్చికదష్టుం డయ్యెను. ఉన్నదిగదా రామ మంత్రము.

గేయము

"మేలైన చిటికెన వ్రేలు - ప్రాతఃకాలమందునఁ గుట్టె తేలు."

రామ రక్షింపుము. అని మొఱవెట్ట నాబాధ పోయెను.

అది కని భటు లాశ్చర్యచిత్తులై "ఏమయ్యా! నీ యొద్ద మందులు మ్రాఁకులు మంత్రములేమైన నున్నవా? ఎన్ని బాధలకు నోర్చుకొనియెదవు" అన గోపన్న యిట్లనియె. నేను మందుల మ్రాఁకుల నెఱుంగ.

గేయము

రామునివారల మైనాము - ఇతరాదుల గణనసేయము
ఆమహా మహుఁడు సహాయుఁడై విభవముగా మమ్ముఁజేపట్టి గారవించును—
సదా॥రా॥

... ...

గ్రహ గతులకు వెఱవఁబోము - మాకుఁ గలదు దైవానుగ్రహము
ఇహపరములకు మాకిఁక నెవ్వరడ్డము - మహి రామబ్రహ్మ మంత్రము—
బూనియున్నాము ॥రా॥

... ...

అని నిర్భయముగాఁ బలికినాఁడు. నాటినుండియు సీతారా మెదుటనున్నఁ దప్ప నామె యానతిం బూని దాసును బాధింప మానిరి. ఇతఁడు తిట్టినఁజాలు పిల్లా మేకా మనము చచ్చిపోయెదమని భయం పడిరి. ఇట్లు దాసు చెఱలో గడి యలా? రోజులా? నెలలా? యేండ్లు గడపుచుండెను. ధనముం జెల్లించిననే వదలుట. ఎవరు చెల్లించెదరు. ఈ నేర మునఁ దానుం గలఁడని ప్రజలు నవాబు ననుకొందురని తలంచి మాదన్నగారు చెఱ విడిపింపఁ గలిగియుండియు నూరకుండెను. తదితర బంధువు లాఱులక్షలఁ దెచ్చి కట్టువా రెవరున్నారు? అందువలనఁ జెఱలో మితరహితమైన కాలముం గడపవలసి వచ్చి యెల్లప్పుడు రాముని గీర్తించుచు,

గేయము

సీతారామస్వామీ నేఁ జేసిన నేరంబేమి?
ప్రేమతో నవరత్నంబులు చాపిన హేమకిరీటం బడిగితినా?
కోమలమగు నీ మెడలోపుష్పపు దామములిమ్మని యడిగితినా?
మోమోటం బిడకుండఁగ నీవగు మురుగులు గొలుసులు నడిగితినా?
కమలేక్షణమిము సేవించుటకై ఘనముగరమ్మని పిలిచితిఁగాని॥ సీతారామ॥

ఇట్లు గోపన్న యెడంద నిష్కామ భక్తి లహరితోఁ ణకినను

గేయము

"పంద్రెండేండ్లాయెను శ్రీరాములు బంది-ఖానాలోనే యుండినాను
శ్రీరాములు
అర్థము తెమ్మనుచు నన్ను శ్రీరాములు-ఇప్పు-డరికట్టఁ దలఁచుచున్నారు
శ్రీరాములు

ఏమిటికి దయరాదు. అని పెక్కుడుములఁ జెందుచుఁ బంద్రెండేండ్లు రాముని ధ్యానించి చివఱకు విసివి, ఇఁక ధనముఁ గట్టనిది వదలఁడని తలఁచి శరీరముపై నాశవిడువక

'సర్కారు పైకము తృణముగ నెంచుమీ రామచంద్రా ? యీ
దెప్పరమునఁ గాచి యప్పుడీర్పుమయ్య రామచంద్రా.'

అని వాపిచ్చి కోరినాఁడు. చూచితిరా ! అస్తినాస్తి విచికిత్సాగ్రస్తచిత్తులారా ! రాముని ధనముందెచ్చి కట్టుమని భక్తుఁడాజ్ఞాపించుచున్నాఁడు' ఎంత విశ్వాసమో ? ఎంత దృఢభావమో ? ఎంత నిశ్చలభక్తియో ? రామదాసునకు.
అట్టి భక్త్యుద్రేకమునఁ గీర్తించిన కీర్తనలు రసపుష్టిగా నుండెనని వ్రాయు టనవసరము. ఎట్టి ఱాతిగుండె వానినైన నవి గఱిగింపఁ జాలును. మఱి రాముని కేల దయరాలేదో ? అందువలన నిఁక నమ్మతోఁ జెప్పిచూతమను కొన్నాఁడు. మఱల దింపుడు కళ్లమాస జనించి పౌరుషము పుట్టించియైనఁ జూతమని—

గేయము

రామ నీచేనేమికాదుగా సీతాభామకైనఁ జెప్పరాదుగా
శరచాపములశక్తి దప్పెనా ? నీశౌర్యము జలధిలోఁ జొచ్చెనా ?

కరుణమాలి వైకము దెమ్మని భక్తవరుల బాధింప నీస్థైర్య మెక్కడపోయెరా॥
—రామ॥

అని తర్జించుటకు భక్తునకుమాత్రమే చనవుగలదు. చేసికొన్న భార్యకును లేదు. ఇప్పటికిని రామునికిం బౌరుషము కల్గలేదు. ఇఁక లాభము లేదనుకొన్నాఁడు. తండ్రికోపముం దల్లిగాని తొలఁగింపలేదని యెంచి.

గేయము

'నను బ్రోవమని చెప్పవే-సీతమ్మతల్లి- నను బ్రోవమని చెప్పవే'
అని తగినకాలముంగూడ నిర్దేశించి ప్రార్థించినాఁడు.

" అధిక రోషకషాయిత స్వాంతుఁడైన
నరపతికి విన్నవింపకు నాయవస్థఁ
బైత్యదోషోదయంబునఁ బరుసనైన
జిహ్వకకుఁ బంచదారయుఁ జేదుగాదె?"

అనేఁగదా దమయంతి. మఱియు "పన్నెండేండ్లనుండి పగలు రేయి నాపన్నుఁడనై మిమ్ముల ఓజననీ - ఎన్నెన్నో విధముల సన్నుతించినఁగాని కన్నులఁజూడఁడాయె-ఓజననీ" అని చాడీలు చెప్పినాఁడు ... ... కన్నతండ్రులింత కరుణమాలి భువిని ఉన్నవారలు గలరా ? ఓ జననీజనకతనయ......" అని వాపోయినాఁడు.

ఎనిమిదవ ప్రకరణము

'బుద్ధిః కర్మానుసారిణీ' కర్మము ననుసరించియే బుద్ధియుఁ బ్రవర్తించుచుండును. కర్మ క్షయమగుటతోడనే దాసుండు సీతమ్మను 'సిఫారసు' చేయుమని కోరినాఁడు. ఆమె మాట దక్కించుకొన్నది. నిజమునకుఁ దల్లుల హృదయములు నవనీత కోమలములు-కరుణారసాప్లుతములు —

మ. అల వైకుంఠపురంబులో నగరిలో నామూలసౌధంబుదా
పలమందార వనాంతరామృతసరః ప్రాంతేందు కాంతోపలో
త్పల పర్యంకరమా వినోదియగు నాపన్నప్రసన్నుండు వి
హ్వల నాగేంద్రము పాహిపాహి యనఁ గుయ్యాలించి సంరంభియై

— భాగవత.

నాఁడు పర్వెత్తినాఁడు. నేడు రామదాసు మొఱ చెవిపడుట తోడనే సీతమ్మతల్లి మగనియొద్దకు గబగబ పర్వెత్తినది. అంజలి వట్టి మనవిని వినుమన్నది. బిడ్డబాధ కెంత పరితపించినదో ఆతల్లి—

గేయము

దాసపోషణ బిరుదాంక సజ్జనులను గాసి నొందజేతురా
ఏసీమనైన దినేశవంశజులిట్లు మోసముచేయుదురా
కరిమొఱ లిడనాఁడు దురుసుగ నేగి మకరిఁ ద్రుంచి కరిఁగావవా?
పరమపావనరామ చెఱసాలనున్న భూ సురు నేల రక్షింపవో?
అతిపాపియైన యజామిళు నేలితి వతఁడేమి నీచుట్టమా?

అని చెప్పినది. మఱియు వినయము, చనవు, నుట్టిపడఁ గావుమని చెప్పినది.

"స్వామీ! యాబాల్యమునుండి సేవ సేయుచుండె. పండ్రెం డేండ్ల నుండి బాధలు పడుచుండె.

"నీవే తప్ప నితఃపరం బెఱుఁగ మన్నింపం దగుఁ దీనునిఁ రావే యీశ్వర కావవే వరద సంరక్షించు భద్రాత్మకా" అని వేఁడుచున్నాఁడను. తమకేల జాలి గలుగ లేదు. భాగవతుల సంరక్షింపఁ దలంచిన వేగిరపాటు వలన "సిరికిం జెప్పఁడు శంఖ చక్రయుగముం జేదోయి సంధింపఁ డే పరివారంబును జీరఁ డభ్రగపతిం బన్నింపఁ డాకర్ణికాంతరధమ్మిల్లము చక్కనొత్తఁడు వివాదప్రోత్థిత శ్రీకుచోపరిచేలాంచలమైన వీడఁడు"

— భాగవత

భగవంతుఁ డని చెప్పుకొనెదరే! స్వామీ! నేఁ డేల యాల సించితిరి? అని పాదముల వ్రాలి బతిమాలుచున్న సతికై దండం బూని లేనగవు సొగసు మొగమునఁ గులుకుచుండ య న్నగధరుం డిట్లనియె.

ప్రేయసీ! నిజమే నీవన్నమాట ఐనను నియతిని దాటరాదు " అవశ్యమనుభోక్తవ్యం కృతంకర్మ శుభాశుభం " శుభమును గాని, యశుభమునుగాని చేసికొన్న కర్మము ననుభవించి తీర వలసినదే.

గోపన పూర్వజన్మమున నొక భూసుర కుమారుఁడు. అతం డింధనార్థ మడవుల కేగి దైవవశమునఁ బట్టువడిన యొక కీరముం దెచ్చి దాని స్వేచ్ఛ నరికట్టి పంజరమునఁ బండ్రెండేం డ్లునిచి యనుదినము రామ రామ యని దానిచే ననిపించుచు విని

సంతసించుచుండువాఁడు. పిదప నతండు కాలధర్మమునొంది గోపన్నయై పుట్టి యన్ని యేండ్లు తత్ఫల మనుభవించినాఁడు. పునర్జన్మ హేతువగు తత్కర్మ మనుభూతం బయ్యెఁ గాన నీ యిష్టప్రకారము నిదె రామదాసుని రక్షించి వచ్చెదం జూడు మని లక్ష్మణద్వితీయుండై మ్లేచ్ఛాకారములతో నా యర్ధ రాత్రమునఁ దానీషా యంతిపురిం జేరి కవాటముం దట్టె. భార్యతోఁ దనకప్పుడు వచ్చిన సుస్వప్న వృత్తాంతముం జెప్పు చున్న తానీషా 'ఎవఁడురా? యిప్పుడు తలుపు తట్టినాఁడని యించుక కోపముతో వచ్చి తలుపుఁదెఱచి 'అయ్యా! పైక మిదిగో'యను మాటలవిని చల్లవడి భార్య నవలి కంపి ధనేషణుం డగునతండు సుఖోపవిష్టుండై యిట్లు సంభాషింపఁ దొడంగె.

తానీషా—ఏదేశము మీది ?

రాముఁడు—అయ్యా! మాది యొక దేశమని యేమున్నది ? అంతట నుండెదము.

తా—ఇప్పు డెచటనుండి వచ్చితిరి?

రా—భద్రాద్రినుండి.

తా—మీ రెవరు ?

రా—కన్పించుచున్నను దెలిసికొన లేనపుడు చెప్పిన మొదలే యర్థముకాదు.

తా—ఓయీ! మీ వంశము నే నడిగినది.

రా—సూర్యవంశమని తలంతురు.

తా—మీరు మహమ్మదీయులు గారా?

రా—మమ్ము మహమ్మదీయులు మహమ్మదీయులని, హిందువులు హిందువు లని తలంతురు.

తా—మీరు మా బువ్వ తిందురా?

రా—ప్రేమతో నెవరు పెట్టినను తిందుము.

తా—అట్లైన మీరు వెలి వేయఁబడరా?

రా—వేయఁ దలంచినవారికిం దొరకినఁగదా ?

తా—దొరకక యెం దుండెదరు ?

రా—సుజనులయెడ.

తా—మీ వృత్తి ?

రా—కాచుకొని యుంటయే.

తా— మీ రెవరి బంటులరు ?

రా—దాసుని బంటులము.

తా—చెఱలో నున్న గోపన్న భక్తుఁడు మీ దొరా ?

రా—అవును. మా దొర లా భక్తాగ్రేసరులే. వారు చెప్పినట్లు మేము నడుచుకొందుము.

తా—మీ నామధేయములు ?

రా—ఇతఁడు లక్ష్మోజి. నేను రామోజీని.

తా—అచ్ఛా, అచ్ఛా. హిందువుల పేరులు. మహమ్మదీయుల ఆకారములు. మీ కొక జాతి ఆచారము లే నట్లున్నది ?

రా—చిత్తము. ఎవ రెట్లు తలంచిన నట్లే.

తా—ఎన్ని దినములనుండి దాసునిఁ గొల్చుచుంటిరి ?

రా—మూఁడు తరములనుండి.

తా—జీత మెంత ?

రా—జీతమునకుగాదు. ప్రసాదమునకే.

తా—మీరు మా కొలువులో నుండరాదా ?

రా—మీ మనస్సు నిలుకడ లేనిది?

తా—లేక మే మేమి చేసితిమి ?

రా—రామదాసును జెయిలో వైచితివిగదా ?

తా—ధనమును హరింపలేదా ?

రా—తాను పొట్టకుఁ దిన్నాఁడా? ధర్మ కార్యమునకేగదా వినియోగించినది ?

తా—అందుకు నాకు సంతసమే. కాని యొందఱు నష్టేచేసిన?

రా—సరే. పైకముం దీసికొనుఁడు.

తా—అచ్ఛా. అచ్ఛా. సంతసము. కూర్చుండుఁడు. పైకమంతయుం దెచ్చితిరా ?

రా—చిత్తము.

తా—ఆఱులక్షలు చెల్లింతురా?

రా—మేము ఋణ ముంచుకొనము. రసీదు వ్రాయింపుఁడు.

తా—పైకము చెల్లింపుఁడు.

రా—మా దాసుగారిని వదలింపుఁడు.

తా—తెల్లవారిన పిదప.

రా—పెక్కుమాటలేల ? పైకము చెల్లించుకొనుఁడు.

తానీషా ఇంత పైకము నెట్లు మోయఁగలిగితి రన, రాముఁడు నవ్వుచు మాకిదియే భారమా ? మే మెంతబరువు మోయు

చున్నారమో మీ కెట్లు తెలియును ? అనుచుండఁ బైకముఁ దీసికొని రసీదు వ్రాసి ముద్రవేసి యొసంగ దాని నందుకొని రాముఁ డల్లనం జని తమ్మునితోఁగూడ నదృశ్యుండయ్యె.

అక్కడ రామదాసు చేయునదిలేక యిట్లు విలపింపఁదొడంగె. స్వామీ ! ఎంతకాలమునకు నీకు దయరాలేదే. ఇఁక నేమి చేయుదును. స్వామీ ! సీతా రామచంద్రప్రభూ !

ప. కరి నేలింది హాశిక్కీ; ద్రౌపదికిఁ గోకల్ మెచ్చి యిచ్చింది స
బ్బర; కాకాసురునిం గటాక్షమునఁ జేపట్టిం దబద్ధం; బహో
శరణన్నం బగవాని తమ్మునికి రాజ్యం బిచ్చుటల్ గల్ల; యి
త్తరి నన్నేలిన నిక్క మీకథ లనంతా ! భావనారాయణా ?

ఓ రామచంద్రా ! ఓ కరుణాపయోనిధీ ! ఓ దాశరథీ!ఓ భక్త జనసేవధీ! ఓ పార్థసారథీ ! ఇఁక నాశరీరముపై నాస వదలితిని

శ్లో॥ త్వమేవ మాతాచ పితాత్వమేవత్వమేవ బంధుశ్చ గురుస్త్వమేవ
త్వమేవ విద్యాద్రవిణంత్వమేవత్వమేవ సర్వంమమదేవదేవ.

నాకు తల్లి, దండ్రి, గురువు, బంధువు, విద్య, ధనము దేవ ! ఒకఁడన నేల సర్వము నీవే. అంతయు నీకయర్పించితి. ఇంతవరకుఁ జెఱనుండి విముక్తుఁడను గా నుంకించితిం గాని దేవదేవా ! బుద్ధి వచ్చినది. ఈ బుద్బుదప్రాయమైన కాయముం బడవేయుటకుఁ జెఱసాల యైననేమి ? చంద్రశాల యైననేమి? చెఱ నీ స్మరణమున కడ్డువచ్చినదా? కారాగారము తారక జపమున కవరోధమయ్యెనా ? చేతులం గాళులం బంధింతురుగాని హృదయము నరికట్టలేరుగదా ? వలదు. వలదు. రామా ! నాకింక

వాంఛవలదు. పాలించుకొమ్ము. బాధించుకొమ్ము. సర్వము నీ యిచ్ఛాధీనము. తండ్రీ! నాకేమివలదు. ధనమిచ్చి బంధ విముక్తునిం జేయుమనుట యజ్ఞాన విలసితము. జన్మహేతువు లగు నీ యాశాపిశాచములు నాచెంతకుం జేరకుండుగాక! తండ్రీ! నీ నామస్మరణము నాకు విజ్ఞానకిరణము. నీచరణము నాకు శరణము. నీ పదపద్మములపై మన్మనశ్చంచరీకము నివ సించుంగాక. అని నిమీలితాక్షుండై ప్రతిదినంబు నట్లు భావ బలంబున రామసన్నిధానముం గల్పించుకొని

శ్లో॥ శ్రీరాఘవేతి రమణేతి రఘూద్వహేతి రామేతిరావణహరేతి రమాధవేతి
సాకేతనాథసుముఖేతి చసుప్రతేతి వాణీసదావదతు రామహరే హరేతి
—రామకర్ణ

అనియుం

శ్లో॥ జిహ్వే కీర్తయ కేశవం... ... ... (37 పేజీ చూ)

అనియు నెచ్చరించి షోడశోపచారంబులం బూజించి

శ్లో॥ వందే సాధకవర్గ కల్పకతరుం వందే త్రిమూర్త్యాత్మకం
వందే నాదలయాంతక స్థలగతం వందే త్రివర్గాత్మకం
వందే రాగవిహీనచిత్తసులభం వందే షడబ్జస్థితిం
వందే పూర్ణదయామృతార్ణవ మహిం వందే సదారాఘవం
—రామకర్ణా

చూర్ణిక

"శ్రీమదఖిలాండకోటి బ్రహ్మాండభాండ తండోపతండకరండ మండల కాంతోద్దీపిత సగుణనిర్గుణాతీత సచ్చిదానందపరాత్పర తారక బ్రహ్మాహ్వయదశదిశాప్రకాశం సకలచరాచరాధీశం॥

... ...

దుష్టనిగ్రహ శిష్టపరిపాలనోత్కట కపటనాటకసూత్ర
చరిత్రాంచిత బహువిధావతారం శ్రీరఘువీరం
... ...
భవజనితభయోచ్ఛేద ఛిద్రమచ్ఛిద్రం భక్తజనమనోరథోన్నిద్రం
శ్రీమద్భద్రాచల రామభద్రం రామదాసనుప్రసన్నం భజేహం
భజేహం భజేహం." ... ...

అని దేహేంద్రియ పంచకంబుల మఱచి మానసపూజ సేయుచో నిట లోర్ధ్వతలంబునం బాఱిన యంతర్దృష్టికిం జిత్కళాసందర్శనాంతర మనిర్వచనీయజ్యోతి సర్వవ్యాపక నిరతిశయానంద పరమాకాశంబున దుర్నిరీక్షమగు సహస్ర కోటి సహస్రభానుప్రభాభాసమానము శ్రీరామ పరబ్రహ్మము పొడగట్ట నద్వితీయాప్రమేయ నిర్భరానంద పారావారంబున మునిఁగి పరవశుండై నిశ్చేతనుండై పడియుండె.

అంత నెప్పటికో కనులు విచ్చిచూడ నెల్లెడల రాములే కన్పించుచుండిరి.

"అంతా రామమయం—ఈ జగమంతా రామమయం" అని పాడుచు నృత్యము చేయుచుండ శ్రీరామచంద్రుండు ప్రభుభట వేషముతోవచ్చి రసీదిదిగో! రామదాసుగారూ! యని విసరి వైచి చనియె.

శ్లో॥ యోమాంపశ్యతి సర్వత్ర సర్వంచమయిపశ్యతి
తస్యాహం నప్రణశ్యామి సచమేన ప్రణశ్యతి. —భగవద్గీత

ఎవఁడు సమస్తభూతంబులయందు నన్నును నాయందు సమస్త భూతములను జూచుచున్నాఁడో వానికి నేను నాకు వాఁడు

ప్రత్యక్షస్వరూపులుగా నుందుము. అని కృష్ణపరమాత్మ పలికెను.

రామదాసున కారసీదు కాగితము రాముఁడుగానే, వచ్చిన భటుండును రాముఁడుగానే ఒకఁడేమి చెఱసాలయుం గుడ్యంబులు దిక్కులు భూమి గగనము అంతయు రామమయమే. ఎక్కడచూచిన రాముఁడే రాముఁడే. గోపన్న పిచ్చివాఁడు వలె గంతులువైచుచు నానందాశ్రులు రాల పాడుచున్నాఁడు.

గేయము.

అంతా రామమయం ఈ జగమంతా రామమయం
అంతరంగమున నాత్మారాముఁ డనంతరూపముల వింతలుసల్పఁగ
సోమసూర్యులును సురలు తారలును ఆ మహాంబుధులు నవనీజంబులు
అండాండంబులు పిండాండంబులు బ్రహ్మాండంబులు బ్రహ్మలు మొదలుగ
నదులు వనంబులు నానామృగములు విదితకర్మములు వేదశాస్త్రములు.
—అంతా రామమయం॥

అనిపాడి గంతులువైచి యానందాశ్రు లురుల నవశాంగుఁడై నిశ్చేష్టుఁడై యంతర్నిరీక్షణ మొనర్చుచుఁ దెల్లవాఱులు గడపినాఁడు. ఏమి యా బ్రహ్మానందానుభవము! ఏమి యానిరతిశయ సుఖానుభూతి! ఇట్టి నిజమైన భక్తు లెందఱో మన భారతభూమి నలంకరించియుండిరి.

తొమ్మిదవ ప్రకరణము

పూర్వకాలంబున నొక విప్రుఁడు సమస్తతీర్థమాహాత్మ్యములఁ దెలిసికొని యందు గంగామాహాత్మ్యములోఁ బ్రయాగయందు గంగాస్నాన మాచరించి యొకవర్ష మతిభక్తితో శివు నభిషేకించి పూజించిన శివుఁడు ప్రత్యక్షమై దేవేంద్రభోగము నొసంగునని యుండఁగా నెఱింగి యతం డానవిధి నట్ల యనుదినంబుఁ బూజించుచుండెను. సంవత్సరము కావచ్చెను. ఒక దినమే కొదవ. ఇంతలో నా విప్రుఁడు విసివి శివుఁ డింకం బ్రత్యక్షము కాకపోయెనని వికలాత్ముండై యా జలకుంభము నెత్తి దురాగ్రహచిత్తుఁడై కృత్తివాసు నడినెత్తి మొత్తె. వెంటనే యాలింగమునుండి యీశ్వరుండు దృగ్గోచరుండై "ఓయి కోపీ! యెల్లితో వత్సరవ్రతము పూర్తియగునే. ఒక్కదినము సహింపనైతివి. ఇట్టి దురాగ్రహకారణమ్మున నుత్తరకాలమ్మున మహమ్మదీయ వంశమ్మున జనించి మత్పూజాప్రభావమ్మున మహాభోగ మ్మనుభవించి యాజన్మమ్మున శ్రీరామచంద్రమూర్తిని సందర్శించి కృతార్థుండ వయ్యెదవని పలికి యదృశ్యుండయ్యె. అకారణమ్మున నా ద్విజుండే యిప్పుడు తానీషాయై జనించెను.

'ఏతస్మిన్నేవకాలేతు ప్రయాగే ద్విజసత్తమః
శివ్యద్వయసమాయుక్త స్తపశ్చరతిదారుణం
శవాసనేసమావిష్ట స్త్రామపాత్రే పయః పిబన్
సహస్రైకం పంచశతం వత్సరాస్తుగతేశకే
శాలివాహనరాజస్య వేదవేదాంగ పారగః
తద్దోషాత్సచవిప్రస్తు జాతోయవనవంశకే

మ్లేచ్ఛభాషా ప్రయుక్తేన నామ్నా తానీష నామకః
విప్రవంశేతస్య శిష్యౌజాతౌ పరమధార్మికౌ
అర్కశ్చ మదనశ్చైవ ద్వావేతౌ మంత్రిణావుభౌ

అని మార్కండేయ పురాణోత్తర భాగము మఱికొన్ని ప్రతులలో "అర్క మాధవనామానౌ ద్వావేతౌ మంత్రిణావుభౌ" అని కలదని శ్రీ కాశీభట్ల బ్రహ్మయ్యశాస్త్రిగారు.

"ఒక ద్విజోత్తముఁడు ప్రయాగ యందుండి యిర్వురు శిష్యులు సేవ చేయుచుండ శవానమునఁ గూర్చుండు తామ్ర పాత్ర జలము ద్రావుచు నధిక నిష్ఠ ఘోర తపము చేయుచుండెరు. క్రీ 1578 లోఁ దద్దోషము వలన నవ్విప్రుఁడు యవనవంశమునఁ దానీషాయై జనించెను. ఆ శిష్యు లిర్వురు బ్రాహ్మణ వంశమున నక్కన్న మాదన్న లయి పుట్టి యతనికే మంత్రులై యుండిరఁ"ట. ఏది యెట్లున్నను తానీషా అక్కన్న మాదన్నలు పురాణములలోని కెక్కిరి.

ఇందువలనఁ దానీషా మంచివాఁడని మనవారి కందఱకు విశ్వాసము గలదనుట మాత్రము స్పష్టమగు చున్నది. కనుకనే గోపన్నను జెఱలో బాధించినది తానీషా కాదనవలసి వచ్చుచున్నది. మఱి యెవరోయొక రుండవలయుఁగా. కనుక దాని నిగ్రహము కంటఁ గట్టిరి. కొందఱు వీఁడు సర్వ సేనానాయకత్వమునుండి తగ్గింపఁ బడినవాఁడు. కాననట్లు చేసిన చేయవచ్చును గాని వీని కా యధికార మెక్కడినుండి వచ్చినది? ఒకరికి వీఁడు తోడ్పడ వచ్చునుగాని వీఁడే ముఖ్యుఁడు

మాత్రము కా వీలులేదు. కనుక తానీషా భార్య యగు సీతారా గోపన్న కష్టములకుఁ గారకురా లనవలయును. నిర్హేతుకముగా ననవచ్చునా? నిర్హేతుకము గాదు. సహేతుకమే చూడుఁడు. ఈమె మహమ్మదీయమతాభిమానవతి. అక్కన్న మాదన్నల ప్రాణము నిలువునఁ దీయించినది. ఎందఱో బ్రాహ్మణుల తలలఁ బోటన బంతు లాడించినది, నవాబును జేబులో వేసికొన్నది. ఇంత జగజంతకాక గోపన్న కష్టములకుఁ గారకురాలు మఱి యెవరు? నిజమునకు గోల్కొండ రాజ్యము పతనమైనది తానీషాగారి శుద్ధాంత కాంతాజనము వలననే ప్రకృత మనుసరింతము.

తానీషా హైందవులఁ బ్రేముడిఁ దిలకించుటవలన నిట్లు కవులు కల్పించిరేమో! అగుఁగాక. తానీషా మాత్రము సజ్జనుఁడు. భక్తుఁడు. అ కృతనఁ గదా "ఎన్నఁడునేని యోగివిభు లెవ్వని పాదపరాగ మింతయుం గన్నులఁ గానర" ట్టిహారిని గాంచ గలిగినాఁడు. ఆ పూర్వసంస్కార విశేషము వలననే రామలక్ష్మణులు పైకి మిచ్చి పోయిన వెంటనే యేదియో స్మృతికి వచ్చినట్లు, నేదియో నిక్షేపము గోల్పోయినట్లు హృదయము పరితపింప నిట్లు తలపోయ దొడంగె.

ఆహా! ఆ బాలకుల సందర్శించుట తోడనే నా నేత్రములకాప్యాయనము గల్గినదేల చెపుమా! ఆ యాజానుబాహువులు, నా యాకర్ణాంతవిశాల నేత్రములు. నా విపుల పీన వక్షస్థలములు, నా కటాక్షవీక్షణమాలికాగాంభీర్యములు, నా

మనోజ్ఞ వాచాచాతుర్యములు, నారమణీయతనూసౌందర్యములు, మానవులకు దుర్లభములు కావా? ఆహాహా! వారి చిఱునగవుల నిగనిగలు వెలుఁగు మొగములు నా హృదయ విమల దర్పణమునఁ బ్రతిఫలించి యనిర్వచనీయానందము గొల్పుచున్నవి. వారు నిక్కముగా రామదాసుగారి భటులే యైన నిన్ని కక్ష్యాంతరముల నిందఱు ద్వాఃపాలుర నతిక్రమించి యీ యర్ధరాత్రమున నింత ధనమును వహించి నిర్భయముగా రాఁగలరా! అని యోజించి వారి పేరులు రామోజీ-లక్ష్మోజి. అంతట నుండెదరా? భక్తులు చెప్పినట్లు వినెదరా? భళిభళి. తెలిసినది. తెలిసినది. ఇంక సంశయమేల? ఆలోచన మేల? వారు వేల్పులు. వారు లోక రక్షకులు. వారు రామదాసుగారి యిష్టదేవతలు. నా కలలోఁ గన్పించిన స్వాములు. రామలక్ష్మణులు.

అయ్యో! చేతికింజిక్కిన నిక్షేపములఁ బోఁగొట్టుకొంటినే. అకటా! పాదములఁబడి వేడికొనకపోతిని. భళిరే రామోజి లక్ష్మోజి యన్నప్పుడైన గ్రహింపనైతిని. ఎంతమందమతినైతిని బాపురే! రామదాసెంతభక్తుఁడు. తనదైవముచే ధనమును మోయించినాఁడు. నేనట్టి భక్తశిఖామణిని గారాగారమునవైచి కలంచి దైవాపరాధ మొనర్చితిని. ఇఁక నన్నేవేల్పు రక్షించును? నాకు దిక్కేది? నేనావచ్చినది భటులుగదా యని తిరస్కారముగా సంభాషించి యుంటిని. అకటకటా! ఎంత యపచారమునకుఁ బాల్పడితిని. నా యీ దుష్కృతికి నిష్కృతిగలదే! భోగైక

లాలసుండనై పాలసుండనైతి నని మఱల వారి స్వరూపముల మదికిఁ దెచ్చుకొని కొంతతడవు వినోదించి వేఁడియుఁ బెక్కు తెఱంగులఁ దలఁపోసి పశ్చాత్తప్తచేతస్కుండై పాన్పుపైఁ బడినను నిప్పులపైఁ బడినట్లుండి యా నిశాశేషము నెట్లో గడపి వేగుజాముననే లేచి కాల్యాంబులం దీర్చికొని కొలువై యుండి రామదాసును జెఱ విడిపించి యభ్యంజనాదికము చేయించి పల్యంకికావైభవమున సభకురప్పించి సగౌరవంబుగా నెదురేగి నమస్కరించి సమీపించి కౌఁగిలించి క్షమింపుము. రామదాసా! నీ ప్రభావంబు నెఱుంగక నిన్నలయించితి. క్షమింపుము. అజ్ఞుండను. రాజసగుణుండను.

ఉ॥ "అచ్చపుఁ జీఁకటింబడి గృహవ్రతులై విషయప్రవిష్టులై
చచ్చుచుఁ బుట్టుచున్ మఱలఁ జర్వితచర్వణులైనవారికిం
జెచ్చెరఁ బుట్టునే పరులు చెప్పిననైన నిజేచ్ఛనైన నే
మిచ్చిననైనఁ గానలకు నేగిననైన హరి ప్రబోధముల్.

— భాగవతము

మహాత్మా! నీవ ధన్యుండవు. రాములవారి కెంత దయ నీపై నని గత వృత్తాంతముం జెప్ప గోపన్న విస్మితుండై యిట్లనియె.

ఆహాహా! ప్రభువుల వారెంత ధన్యులు.

మ. "జలజాత ప్రభవాదులు స్మనములోఁ జర్చించి భాషావళిన్
బలుకన్ లేని జనార్దనాహ్వయ పరబ్రహ్మంబు నీ యింటిలోఁ
జెలియై మేనమఱందియై సచివుఁడై చిత్తప్రియుండై మహా
బల సంధాయకుఁడై చరించుటలు మీ భాగ్యంబు రాజోత్తమా!

— భాగవతము

అని నట్లు శ్రీరామునితో సంభాషింపఁ గల్గిన మీ భాగ్యమెంతని కొండాడవచ్చు. ఈ నిర్భాగ్యున కట్టి యానందము లేకపోయె నని రామా! నేను చేసిన దోస మేమని పెద్ద పెట్టున నేడ్వ, నా ప్రభుసత్తముం డూఱడించి యిదిగో రసీదు నైకొను మన రేయి మీరే వచ్చితిరిగదా యను నా భక్తునితో నబ్బురంపడి నవా బిట్లనియె.

భక్తవర్యా! నేను రాలేదు. శ్రీరామమూర్తియే నా రూపంబున వచ్చినాఁడు కావలయు. ఆహా! యీ రేయి నా భవనము భగవ ల్లీలలతోఁ గార్తార్థ్యమునందె. మహాత్మా! నీ వలన నేనును నా గృహమును, నా జన్మమును బావనమైనది. కనుక నే "సాధూనాం దర్శనం పుణ్యం, స్పర్శనం పాప నాశనం" అని పెద్ద లందురు. అయ్యా! మీకుఁ గన్పింపకయే రాముఁడు నా కెట్లు కన్పించును. మీ వలన నీ దుష్టుఁడును ధన్యుఁడై నాఁడు. అన గోపన్న మహానందము నంది డెందము గుదురు పరుచుకొని——

శా. కామోత్కంఠత గోపికల్ భయమునం గంసుండు, వైరక్రియా
సామగ్రిన్ శిశుపాల ముఖ్యనృపతుల్ సంబంధులై వృష్ణులున్
బ్రేమన్ మీరలు భక్తి నేమునిదె చక్రిం గంటి మెట్లైనను
ద్దామధ్యానగరిష్ఠుఁ డైనహరిఁ జెందవచ్చు ధాత్రీశ్వరా!

—భాగవతము

అనిన పోతన్నగారి మాట లెంత సత్యములు. ఆహాహా! బాంధవమున నైనఁ బగనైన వగనైనఁ బ్రీతినైన బ్రాణభీతినైన హరిని గనవచ్చును.

"ఏమయ్యా రామ బ్రహ్మేంద్రాదులకునైన నీ మాయఁ దెలియ వశమా?'' అని కీర్తించె.

అంతఁ దానీషా, దాసుగారూ! మీ సేవకు లిచ్చిన పైకమును మీర తీసికొనుఁడు. మఱియు భద్రాచలము మాన్యముగా మీ కిచ్చుచున్నారము. అని ఫర్మానా వ్రాయించుచుండ దాసుగారు నమస్కరించి అయ్యా! వలదు వలదు—

శా. సంపన్నుం డొరు గానలేఁడు తనువున్ సంసారము న్నమ్మి హిం
సింపం జూచుఁ దదన్యుఁ డెత్తువడి శుష్కీభూతుఁడై చిక్కి హిం
సింపం డన్యుల నాత్మకున్ సమముగాఁ జింతించు నట్లౌటఁ ద
త్సంపన్నాంధున కంజనంబు వినుమీ దారిద్ర్య మూహింపఁగన్

—భాగవతము

కనుక రామపాదములు నాకుఁ జాలును. అనుచున్నను బలాత్కారముగా వస్త్రాభరణాదులు, ఫర్మానా యొసంగి యుచిత పరివారముతో మహావైభవమున సాగనంపి క్రమముగా సర్వసేనాధ్యక్షుఁ డగునిబ్రహీంఖు సలిపిన క్రూరకార్యముల నెఱిఁగి యతని నాస్థానమునుండి తొలఁగించి యక్కన్నగారి కా "షాహాలష్కర్" పదవి నొసంగెను.

ఇక్కడ రామదాసుగారు—

''తిరుమలలోఁ బ్రభాతవిధి దీరిచి నీలగిరిన్ భుజించి కే
సరిగిరిఁ జందనంబలఁది చల్లని దాహము మంగళాద్రిలో
గురు రుచిఁ ద్రావి రంగపురిఁ గోమలితో శయనించి నట్టి యా
నరసుని జేరి నీవు మనసా! హరి పాదము లాశ్రయింపుమా.

—మానసబోధ శతకము

అనుచు భద్రాద్రి కరిగి గౌతమిలోఁ గ్రుంకి రామసన్నిధికిం జని జాగీరు ఫర్మానాలు మణిభూషణములు సర్వము రాముని కర్పించి తన రాక యెఱింగి మహోల్లాసముతో భజనచేయుచు వచ్చిన పౌరులం గలిసికొని మహానందంబున—

'జానకీరమణా కల్యాణగుణ సజ్జనావననిపుణా
ఓనామాలు వ్రాయఁగానే నీనామమే తోఁచు

... ...

ముక్తి వేనోల్ల నీదు భక్తిమాత్రము చాలు

అని కీర్తించుచు నింటికేఁగ కన్నీరు గండతలంబులఁ గాఱుచుండఁ జిఱునగవు మొగమునఁ గులుకఁ గళత్ర మెదురువచ్చి పాదములు గడిగి శిరమునఁ జల్లుకొని హిందువుఁడైన మన మాదన్న పంతులుగారైన జెఱ విడిపింపక పోయిరే? యన నక్కామమ్మకొడుకు నవ్వి—

'నరహరిని నమ్మక నరులను నమ్మితే నరజన్మ మీడేరునా?
చెఱకులుండఁగ వెట్టిచెఱకులు నమలితే జిహ్వకు రుచిపుట్టునా మనసా
—నరహరి॥

అనుచుఁ బాదములవ్రాలిన కుమారునిం గౌఁగిలించుకొని దీవించి తన్నుఁ బొగడుచున్నవారికి నమస్కరించి హరిసంకీర్తనము సేయుఁడని బోధించి కాలముగడుపుచు నిరత మన్నదానము సేయుచుఁ బౌరులకు భక్తిబీజము లంకురింపఁ బురసంకీర్తన మొనర్చుచుఁ బ్రతిచైత్రమాసమున రామోత్సవములు మహావైభవమ్మున నాచరించుచుండె.

ఇట్లు కొన్నియేండ్లు గడవ శూలబాధయు కాలుబెణఁకిన బాధయు నతిశయింప భద్రగిరి నెక్కి రాముని సేవింప వీలు గల్గమిచే—

'ఎక్కడికర్మము లడ్డపడెనో ఏమిసేతు నే రామా
అక్కట ! నాకన్నులనెప్పుడు హరినిజూతునో రామా
మూఁడునెలలాయె రాముని ముందు నిలువక
ఎన్నఁడిట్లుండి నేను నెఱుఁగ రాఘవా. —ఎక్కడికర్మములు

అని పలుక నవి యుపశమించె నంతఁ దన్నుం జూడవచ్చినవారిని రామభజన సేయఁ బ్రార్థించి—

'రామ రామ యని నోట రవ్వంత సేపైన
నీమముతప్పక మంచినీతిపల్కనివాఁడు మత్తుఁడు మూఢచిత్తుఁడు
ధనమెంతో కల్గియున్న దానధర్మము లేనివాఁడు
హీనుఁడయ్యు భూమిలోను మానుగా నెన్నాళ్ళుబ్రతికిన నేటికీ
—తాముమ్మాటికి॥

అని చావుపుట్టుకలం గూర్చి యుపన్యసించి జీవునిం బ్రబోధించి భక్తింగూర్చి చాటిచెప్పె—

సీ॥ మందారమకరంద మాధుర్యమునఁదేలు
మధుపంబువోవునే మదనములకు
నిర్మల మందాకినీ వీచికలఁదూఁగు
రాయంచ చనునే? తరంగిణులకు
లలిత రసాల పల్లవఖాదియై సొక్కు
కోయిల చేరునే? కుటజములకుఁ
బూర్ణేందు చంద్రికా స్ఫురిత చకోరకం
బరుగునే సాంద్ర నీహారములకు

సంబుజోదర దివ్య పాదారవింద
చింతనామృతపాన విశేష మత్త
చిత్త మేరీతి నితరులం జేరనేర్చు.

... ...

సీ॥ కంజాక్షునకుం గాని కాయంబు కాయమే
పవన కుంభిత చర్మభస్త్రి గాక
వైకుంఠుం బొగడని వక్త్రంబు వక్త్రమే
ఢమఢమ ధ్వనితోడి ఢక్క గాక
హరి పూజనములేని హస్తంబు హస్తమే
తరుశాఖ నిర్మితదర్వి గాక
కమలేశుం జూడని కన్నులు కన్నులే
తనుకుడ్యజాల రంధ్రములు గాక
చక్రి చింతలేని జన్మంబు జన్మమే
తరళసలిల బుద్బుదంబు గాక
విష్ణుభక్తిలేని విబుధుండు విబుధుండే
పాదయుగముతోడి పశువు గాక.

— భాగవతము

అనియుపన్యసించి వారల నంపి జీవన్ముక్తుండై కొంతకాలముగడపి

శా. బాలత్వంబునం గొన్నినాళ్లు పిదపన్ భామా కుచాలింగనా
లోలాభ్యున్నతిం గొన్నినాళ్లు మఱి యిల్లు న్మ్రుంగిలిం గొన్నినా
ళ్లీలీల న్విహారించితిన్ సుఖఫలం బిం దేమియున్ లేదుగా
హా! నీ పదసేవం జేసెదను రామా! యార్త రక్షామణీ?

అని వేడుచు వార్ధక మిప్పుడిప్పుడ యడుగు వెట్టుచున్నది. సర్వభారము రామచంద్రుని కర్పించిన నాకేమి భయము ?

అనుచు ద్వంద్వాతీతుండై అహంకార మమకారముల వర్జించి యరిషడ్వర్గముల నిర్జించి యీషణత్రయము బరిమార్చి నిర్మలాంతఃకరణమున రామ పదమ్ములం జేర్చి దృఢవైరాగ్యముం బూని తదేక చిత్తుండై యుండ నెట్టయెదుట దివ్యప్రభా సంతానమ్మగు విమానమ్ము గోచరింప సంతుష్టాంతరంగుండై నమస్కరించి యనవరతముఁ దన్ను శుశ్రూషాదుల సేవించిన యర్థాంగినిం గూడ కైవల్యమునకుం గొంపోవ నుంకించి పిలిచిన నా నిర్భాగ్యురాలు "ఇదిగో వచ్చుచు నుంటి నని పని పాంతము చేసి యించుక తడవునకు వచ్చెనఁట." ఇంతలో దాసు 'నీకర్మము పొమ్ము.' అని రామదాసుగారు విమాన మెక్కి భక్తులు నోళ్లు దెఱచికొని చూచుచుండ నగోచరుండై చనియె.

ఇట్లు మన భగవద్భక్తుండు రమారమి యేఁబది యైదేండ్లు జీవించి చనిన వెనుక భార్య వచ్చి వగచి శ్రీ రామాలయ ముఖ మంటపమ్మున నిరశన వ్రతమ్మునఁ జచ్చెదనని పడియుండ "బిడ్డా! నీకును బరమపదం బిచ్చెద. నీ సుతుండు మదాలయ ధర్మకార్యము నిర్వహించు సామర్థ్యము పొందువఱకు మత్తులసీ వన కైంకర్యముం బూనియుండుము." అను నశరీర వాక్కులు కర్ణగోచరంబులు కాఁగా నామె యట్లు యుండి తుదకు ముక్తిం బొందెను.

అవశిష్టము.

భక్తవతంసులారా! గ్రంథము ముగిసినది. దీనిని బఠించుట వలన మీ మదులఁ బొడకొన్న మోదమునో ఖేదమునో

భక్తినో విరక్తినో యించుక సంచలింపఁ జేయవలసియున్నది. క్షమింపుఁడు.

రామదాసు పరమభాగవతోత్తముఁడు. సందియము లేదు. భగవత్సాక్షాత్కారమైన నగును. కాలేదని చెప్పుటకు మన మెవ్వరము ?

ఆధునికచరిత్ర శోధకు లిట్లనెదరు.

“రామలక్ష్మణులు మాఱువేసములతో వచ్చుటయేమి ? ధనము చెల్లించుట యేమి ? ఇదియంతయు భక్తులకల్పన. దీని నెంతమాత్రము నమ్మరాదు. ఒకవేళ రామదాసునందలి భక్తి విశ్వాసముల వలన నెవఁడేని గుణవంతుఁడగు ధనవంతుఁడు ధనము చెల్లించి దాసును విడిపించెనన్న నమ్మిన నమ్మవచ్చును. గాని భగవంతుఁడువచ్చి ధనము చెల్లించి విడిపించెనన్న మాత్రము విశ్వసింపరాదు. అంత భక్తిగల ధనవంతుఁడు 12 వత్సరములు దాసు బాధపడుచుండ నేమిచేయుచుండెను? కనుక నిదియు నమ్మదగనిదే కానఁ జెఱయుండే గోపన్న యసువులం బాసి యుండును.” అని.

అట్లైన భద్రాద్రి కోదండరామునికి నేటివఱకుఁ గైంకర్యము లెట్లుజరుగుచున్నవను ప్రశ్నకు నుత్తరము కావలయును. భద్రాచలమందుఁ గోవెలలోని శాసనము చూడుఁడు.

“స్వస్తిశ్రీ విజయాభ్యుదయ శాలివాహన శకవర్షంబులు ౧౫౭౪ అగు నేటి (క్రీ 1652) వర్తమాన వ్యావహారిక చాంద్రమాన నందన నామ సం॥ చైత్రశు ౯ భానువారం శ్రీభద్రా

చల సీతారామచంద్ర మహాప్రభువారి సన్నిధిని శ్రీరామ దాసుగారు శ్రీతానీషాగారి యనుమతి వెంబడిని జరిగించిన దేవబ్రాహ్మణ వృత్తులు, శ్రీవారిసన్నిధిని జరిగే వుత్సవ ప్రకరణములు వ్రాసియున్న శాసనం. ధంసా ప్రపంచములో శ్రీవారు పోలవరంవలన వేంచేసినప్పుడు ఒక దుర్మార్గుడు శాసనం చెక్కివేసినందున సర్వజనులకు దెలిసి సంతోషించేటందుకు లేకపోగా ఆదుర్మార్గుడు పుత్రమిత్రకళత్రాదుల తోటి నశించిపోయినాడు. తదనంతరము శాలివాహన శకవర్షంబులు అగునేటి ౧౭౫౪ (క్రీ 1832) నందననామ సం॥ చైత్ర శు ౯ ఇందువారం భద్రగిరి వరదరామదాసు అనే రామదాసు వంశమున జన్మించిన భక్తుడు..................
అదివరకు దుర్మార్గులు ప్రపంచపరిపాలన చేయుటచేతను దేవబ్రాహ్మణవృత్తులు నిరాటంకముగా జరుగుట లేనందున ....హసనాబాదు పరగణాలోవుండే దేవబ్రాహ్మణ వృత్తులు అగ్రహారములు విమర్శించి సర్వదుంబాలా జరుగగలందులకు యేర్పాటుచేసిన వివరములు........"

దీనివలన గోపన్న మాన్యముల నేర్పాటు చేసినట్లును వరదరామదాసునకుం బూర్వమువిక్రమముగా జరుగుచుండ నట్లును దేలుచున్నది. వరదరామదాసు లక్ష్మీనృసింహదాసు గారలు వచ్చిజరిపించుచుండి రది యట్లుండుఁగాక.

"తానీషా యనుమతి వెంబడి జరిగించిన..." అని యుంటచే దాసు కారాగార విముక్తుఁడైన పిదప వచ్చి యీ శాసనము

వేయించి యట్లు జరుపుచుండెనా? లేక చెఱ బడకపూర్వమే వ్రాయించెనా? శాసనము పుట్టినది 1652. తానీషా రాజ్యమునకు వచ్చినది 1658. అని కీ. శే. కే. వి. లక్ష్మణరావు పంతులుగారు. రాజ్యమునకు రాకపూర్వమే తానీషా యనుమతి యేమిటి? ఇందేదేఁ దప్పుగలదు. లేక వరద రామదాసు తన కాలమునాటి "నందన చైత్ర శు ౯" కి సరిగా నుంటకు రామదాసు శాసనమును నందన చైత్ర శు ౯ వచ్చునట్లు మార్చెనా? లేక నానుడినిబట్టి శాసన మంతయు వరద రామదాసే వ్రాయించెనా? విచారింపవలయును. "పున రుద్ధారంచేసి" అను పదము లుంటచేతను, శాసనాంతమున రామదాసు వ్రాసిన పద్యమని యుంటచేతను శాసనము రామ దాసే చెక్కించియుండును. దాని నెవఁడో తురక చెక్కించి వేయుటచే సత్యము మఱుగుపడినదని తలంతము. అట్లైన నెప్పుడు శాసనమును దాసు వేయించెను?

లోకములో దేవాలయాదుల నిర్మాణముచేసి యప్పుడే శాస నము చెక్కించుట కలదు. కాన రామదాసు భగవంతునిపై భారమువేసి యాలయము కట్టించినపుడే తాను తాలూకా కధికారి యగుటచే దేవాలయాదులకు మాన్యము సయి తము నేర్పఱచి యిది యంతయుఁ "దానీషాగారి యనుమతి వెంబడిని జరిగించిన" దని వ్రాయించివచో నిది ధర్మకార్య మగుటచేతను, దనపేర జరుపుటచేతను, మసీదులను, దేవా లయములను సమముగాఁ జూచుచుండువాఁ డగుటచేతను, నేను వేఁడుకొన్నఁ దానీషాగా రెట్టకేల కియ్యకొనకపోదురా

యనియు, నొకవేళ చంపించినచోఁ జంపింపనిమ్ము. భగవత్కార్యమునకై ప్రాణముల నర్పించిన సుకృతమేని లభించుననియు సాహసించి శాసనము వేయించి యుండుననని యూహింపవలయును.

దాసే చెఱఁ బడినపుడు తన్నిర్ణయ మెట్లు జరుగుచుండెనన— హిందూ మహమ్మదీయులఁ దుల్య దృష్టి నరయు సార్ధక నాముఁడగు తానీషా జరిగిన దేదో జరిగినది. స్వాముల మాన్యముల నేల హరించి పాప మొడిఁగట్టుకొనవలయునని తలంచి తూష్ణీంభావము వహించికాని, లేక వాని నంగీకరించి కాని, యుండునని యెంచవలయును. ఆ శాసన ప్రకారము జరుగుచువచ్చి వరదరామదాసునకుఁ బూర్వము కొంతకాలమునుండి బ్రాహ్మణులే మాన్యముల ననుభవించుచు స్వామి కైంకర్యాదుల సక్రమముగా జరుపకుండిరి. అక్కతన మఱల వానిఁ బునరుద్ధరింప నవసరము కల్గి వరదరామదాస ప్రాచరించెను. *

సరియే, గోపన్న కారాగార విముక్తుఁడయ్యెనా ? కాలేదా ? మండలచారిత్రములో "సీ రామదాసు కారాబద్ధుఁడై యా కారాగారముననే మృతిఁబొందినట్లుగూడఁ దెల్పఁబడియున్నది" (పెద్ద-సం-వి-౭౫ పేజి) అని శ్రీబ్రహ్మయ్యశాస్త్రిగారు వ్రాసిరి.

* (నిజమునకుఁ దూరము లక్ష్మీనృసింహదాసుగారు తహశీల్దారుగా నుండి యన్నిపనుల నిర్వర్తించినది. అయిన నతండు భక్తి జ్ఞాన వైరాగ్యములు కలవాఁడై, శిష్య వాత్సల్యముచే వ్యవహారము లన్నియు నాగండ్ల వరదరామదాసుగారి పేర జరిపెను. వివరముగా నృసింహదాసు చరిత్రమున వ్రాసితిని.)

"ఉ-వే- శ్రీవిద్యారణ్యపంచానన విక్కిరాల రామచంద్రా
చార్యులవారును దామ్రవ్రాతలను జదివించి వింటిమని సెల
విచ్చు చున్నారు." (రామదాసుచరిత్ర-వేంకటేశ్వర) చరిత్ర
పరిశోధకులకుఁ బ్రబలమైన యాధారము లభించినది. మన
మేమిచేయుదము. ఈజిల్లామాన్యులు వ్రాఁతను కాదనఁ
గలమా ? మన మతాచారధర్మముల విశ్వసింపని యే యాంగ్లే
యుఁడో యే తురుష్కుఁడో పాక్షికదృష్టివ్రాసిపెట్టినదే మనకు
భిక్ష.

అగుఁగాక. రామదాసా ! భక్తాగ్రేసరా ! మహా పుణ్యా
శాలీ! నమస్కారము. నమస్కారము. నీవు చెఱలోనే మృతి
చెందితివా? ధన్యుఁడవు. ధన్యుఁడవు. నీ జన్మము సార్థకమైనది.
నీతలంపు నెఱవేఱినది. నీ భక్తి యచంచలము. నీ త్యాగము
నిరుపమానము. నీధైర్యము వర్ణనీయము. నీ జీవితము నిత్య
స్మరణీయము- తండ్రీ! ఇట్టి త్యాగమూర్తివి కనుక నేగదయ్యా
మా యాంధ్రుల ప్రతి రక్తకణమునందును నీవే ప్రతిధ్వనించు
చున్నాఁడవు. నీవు కారాగార విముక్తుఁడవైన దానికన్న
నందే శరీరముం దొఱఁగుటచే నెనలేని కీర్తి గాంచితివి.
ఆ త్యాగమహిమము నెఱుఁగని మావారు విముక్తిం గల్పించి
నీ కీర్తిభర్మమున కొకవన్నెఁ దగ్గించిరి. శ్రీరామునకు భారము
తగ్గించిరి. తానీషా యపగుణమును దగ్గించిరి.

భక్తాగ్రేసరా ! చెఱలోనా నీమృతి! భళి. భళి. ఎంత పుణ్యా
త్ముఁడవయ్యా ! ఎంత త్రికరణశుద్ధిగలవాఁడవయ్యా !

దొకటి చేయునదొకటి కాని నిజమైన భక్తుఁడవు నీవేనయ్యా! సర్వభారము రామునిపై వైచి రానున్నయాపద నెఱిఁగి యెఱిఁగి రామ సేవఁ జేసితివా? మృత్యుదేవతాకరాళవక్త్ర గహ్వరమునఁ జెయి వెట్టితివా? మంచిది! మంచిది! శరీరము నశ్వరమైనది. కీర్తి శాశ్వతమైనది. దృష్టాంతము చూపించితివి.

గోపన్నా! చెఱసాలయా! నీ వధ్యస్థానము. కానిమ్ము. నీవు సోదరపరాయణుఁడవైనచో నీవట్లు చావవలసినదే యని పల్కెదము. నేఁడట్లు పలుకము. నిన్నగ్గించెదము. నీ ధైర్యమును గొండాడెదము. నీ బుద్ధిని బ్రశంసించెదము. నీ సాహసము నభివర్ణించెదము. నీవు దేవుని కొఱకుఁగా కాయమును ద్యజించినది.

రామదాసా! కారయా నీకు వల్లకాఁడు-అయిన నేమి? దేవతులకుఁ గాయ మిచ్చిన దధీచి నీ కాదరమున నెదురు వచ్చి స్వాగత మిచ్చుచున్నాఁడు. సజీవు లగుట నాత్మ మాంస మిచ్చిన శిబిగాని జీమూతవాహనుఁడుగాని కర్ణుఁడుగాని నీ కెన రారు. ఇంకేమి కావలయును? నీవు ధన్యుఁడవు. నిన్నుగన్న మా యాంధ్రమాత ధన్య. సెలవు.

తెనాలి భారతీ ముద్రాక్షరశాలయందు ముద్రింపఁబడియె. 1935.